

Undervisning i demokrati

Inspiration til grundskoler og ungdomsuddannelser

Undervisning i demokrati

Inspiration til grundskoler og ungdomsuddannelser

Publikationen indgår i Undervisningsministeriets temahæfteserie som nr. 7 – 2006

Redaktion: Afdelingen for grundskole og folkeoplysning, Kontor for fagenes mål og indhold

Grafisk tilrettelægger: Schwander Kommunikation

Fotos: Thorkild Jensen (forside øverst, nederst tv. samt s. 15, 20, 25, 30, 36, 38, 42, 52, 57, 62, 64, 69, 74, 89, 91, 95, 113),
Ole Schwander (forside nederst th. samt s. 99, 102, 107), PhotoAlto (s. 44), BananaStock (s. 73), Leif Frederiksen (s. 103)

Omslag: Schwander Kommunikation

1. udgave, 1. oplag, september 2006: 7000 stk.

ISBN 87-603-4970-0

ISBN (WWW) 87-603-4972-7

Internetadresse: pub.uvm.dk/2006/demokrati

Udgivet af Undervisningsministeriet, Afdelingen for grundskole og folkeoplysning

Bestilles (UVM 5-471) hos:

NBC Ekspedition

Tlf. 5636 4048, fax 5636 4039 eller e-mail: ekspedition@nbcas.dk

Telefontid: Mandag-torsdag 9.30-16.00, fredag 9.30-15.00

eller hos boghandlere

Repro og tryk: Schultz Grafisk

Trykt med vegetabiliske trykfarver på 100 % genbrugspapir

Printed in Denmark 2006

Eventuelle henvendelser af indholdsmæssig karakter rettes til Publikationsenheden i Undervisningsministeriet, tlf. 3392 5223 eller e-mail: pub@uvm.dk

Forord

Demokrati er folkestyre. Og demokrati bygger på grundlæggende værdier som personlig frihed, ytringsfrihed og religionsfrihed. Demokrati giver rettigheder, men bestemmer også pligter. For demokrati er ikke mindst at give andre samme ret, som man kræver for sig selv.

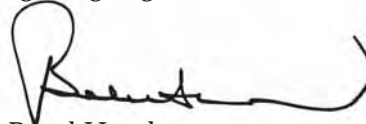
Mange tager demokratiet som en selvfølge og regner med, at vi i dagens Danmark nærmest får indpodet de demokratiske værdier ved fødslen, eller at de med tiden bare kommer af sig selv. Men sådan er det ikke. Tværtimod ligger der en stor opgave foran os alle med at bevidstgøre de opvoksede generationer om de demokratiske værdier.

Det er ikke mindst grundskolen og ungdomsuddannelserne, der skal løfte denne opgave. Som hjælp til det arbejde udgiver vi nu denne publikation med inspiration til undervisning i demokrati i grundskoler og ungdomsuddannelser.

Publikationen udkommer midt i en tid, hvor der er særlig debat om og fokus på demokrati og ytringsfrihed. Denne publikation er ikke blot tænkt som et redskab til at bevidstgøre eleverne om de demokratiske værdier. Den rummer også gode råd om og anvisninger på, hvordan man håndterer ekstremisme på skoler og uddannelsesinstitutioner.

Undervisningsministeriet skal hermed takke alle, der har bidraget til materialet.

Det skal bemærkes, at synspunkter mv. i artikler og eksempler naturligvis står for den enkelte forfatters egen regning.

Bertel Haarder
Undervisningsminister
August 2006

Indhold

3 Forord

8 Indledning

Demokrati

- 12 Demokrati og de grundlæggende demokratiske værdier
- 15 Interview med lektor Ove Korsgaard: *Demokratibegrebet skal følge med tiden*
- 18 Aktivt medborgerskab
- 19 Interview med skoleleder Mahmad Khatib – *Vi skal lære hinanden at kende*
- 22 Demokrati i skolen
- 25 Interview med undervisningsminister Bertel Haarder – *Vi skal bekæmpe demokratiblandheden*
- 28 Skolen som lokalt demokrati
- 30 Interview med professor Bo Jacobsen – *Gode klasser skaber gode demokratier*
- 33 Et godt undervisningsmiljø og den inkluderende skole
- 36 Interview med centerleder Ole Juhl – *Godt undervisningsmiljø og demokrati følges ad*
- 38 Interview med rektor Niels Jørgen Helms – *Det er ikke dem og os*
- 40 Ekstremisme og demokratiet
- 42 Interview med skoleleder Lise Egholm – *Konsekvens er vejen frem*

Eksempelkatalog

46 Grundskolen

Eksempler

- 49 *Demokrati og kulturforståelse*, DIA Privatskole
- 51 *Ungdomsparlamentet*, Fuglsanggårdsskolen
- 52 *Demokratisk dannelse*, Marie Jørgensens Skole

- 54 *Demokrati i skolesammenhæng*, Carolineskolen
- 55 *Uddannelse til medborgerskab*, Stevnsgade Skole og Sjællandsgade Skole
- 58 *Sokratiske dialoggrupper*, Heimdalsgades Overbygningsskole
- 60 *Opdragelse til demokrati – styrk elevrådet*, Abildgårdskolen
- 61 *Klassemøde – en mulighed for bedre forståelse af demokratiske processer*, Vestre Skole
- 63 *En mobningsfri skole, der skaber muligheder...*, Vejlbyskolen
- 65 *Skolen for alle elever i skoledistriktet*, Bakkeskolen
- 66 *Takt og Tone*, Bryndum Skole
- 68 *Den gode klasse*, Valhøj Skole
- 70 *Udvikling af et respektfuldt, hjælpsomt og nuanceret sprog*, Hellig Kors Skole
- 71 *Demokrati, ligeværd og tolerance*, Søholtskolen
- 74 Indlæg af skoleleder Palle Kristensen og skoleleder Henning Grønborg: *Demokrati og integration i skolen*
- 78 Erhvervsrettede ungdomsuddannelser**
- Eksempler
- 82 *Processkrivning om demokrati*, Hillerød Handelsskole – Lyngby Uddannelsescenter
- 84 *Demokrati og elevindflydelse som en central del af skolens værdigrundlag*, Social- og Sundhedsskolen i Silkeborg
- 85 *Styrket elevdemokrati*, Horsens Handelsskole
- 86 *Interkulturel forståelse på Handelsskolernes Grunduddannelse (hg)*, Haderslev Handelsskole
- 87 *Fokus på viden, tolerance og respekt*, CPH WEST – Uddannelsescenter København Vest
- 90 *Rummelighed og opmærksomhed*, Center for Erhverv og Uddannelse Storstrøm(CEUS)
- 91 Indlæg af direktør Eva Hofman-Bang: *Værdibaseret ledelse*
- 96 Gymnasiale ungdomsuddannelser**
- Eksempler
- 100 *Giv eleverne medejerskab til deres gymnasium*, Avedøre Gymnasium
- 102 *Klassemødet*, Avedøre Gymnasium
- 103 *Stormøde*, Rysensteen Gymnasium

- 104 *Elevansvarlighed og demokrati*, Århus Statsgymnasium
- 106 *Giv elevernes viden og erfaring gyldighed*, Avedøre Gymnasium
- 108 *Elevteam og elevindflydelse*, Risskov Amtsgymnasium, Århus Statsgymnasium, Amtsgymnasiet i Paderup
- 109 *En udvidet tutorordning*, Vestfyns Gymnasium
- 110 *Mønsterbrud og demokrati*, Holstebro Gymnasium og HF
- 113 Indlæg af tidl. rektor Ole Thorup: *Demokrati – en proces hen imod integration i uddannelsessystemet*
- 119 Arbejdsgruppe mv.**
- 121 Litteraturliste og materialer til inspiration**

Indledning

Denne publikation har to formål. Den skal først og fremmest give inspiration til, hvordan lærere og ledelse i grundskoler og ungdomsuddannelser kan arbejde med at bevidstgøre eleverne om demokrati og demokratiske værdier. Derudover giver publikationen nogle bud på, hvordan man håndterer ekstremisme på skoler og uddannelsesinstitutioner.

Publikationen kan bruges i undervisningen af alle elever, men den giver også mulighed for en mere målrettet indsats på skoler med mange tosprogede elever, hvor flere kulturer mødes.

Eksempelkataloget indeholder eksempler fra skoler, der sætter fokus på demokrati og demokratiske værdier, ud over hvad der forventes i den almene undervisning, blandt andet ifølge fagbeskrivelserne for samfundsfagsundervisning.

Undervisningsministeriet har i arbejdet med publikationen fået løbende sparring fra en arbejdsgruppe, bestående af skoleledere fra grundskoler, erhvervsskoler og gymnasier, Dansk Center for Undervisningsmiljø og Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration. Arbejdsgruppen har taget udgangspunkt i seks temaer, der er væsentlige at få uddybet i forbindelse med undervisning i demokratiske værdier.

Temaerne er:

- Demokratiet og de grundlæggende demokratiske værdier
- Aktivt medborgerskab
- Demokrati i skolen
- Skolen som lokalt demokrati
- Et godt undervisningsmiljø og den inkluderende skole
- Ekstremisme og demokratiet.

Den første del af publikationen, som er tænkt som en fælles del for både grundskoler og ungdomsuddannelser, består af en række uddybende tekster om hvert af disse temaer. Og hver tekst eller hvert tema bliver understøttet af interview med enten eksperter, skolefolk eller undervisningsministeren. I forbindelse med de forskellige temaer er der henvisninger til, hvor man kan læse mere om de enkelte emner.

Den anden del af publikationen indeholder en række konkrete eksempler på, hvordan skoler og uddannelsesinstitutioner har arbejdet med demokrati i undervisningen.

Eksempelkataloget er delt op i kapitler om grundskolen, de gymnasiale ungdomsuddannelser og de erhvervsrettede ungdomsuddannelser. Hver eksem-

pelsamling afrundes med et indlæg om arbejdet med demokrati, set i et integrationsperspektiv. Indlæggene er skrevet af to ledere af folkeskoler, en tidligere gymnasierektor og en direktør for en handelsskole.

Kataloget er ikke en udtømmende liste over demokratiprojekter på skoler og uddannelsesinstitutioner.

Demokrati

Demokrati og de grundlæggende demokratiske værdier

*Demokrati er mere end love,
pligter og rettigheder. Det er også
et udtryk for en grundlæggende
livsindstilling, der kræver respekt
for andre menneskers holdninger.*

Demokrati betyder egentlig folkestyre. Det vil sige, at det er folket, der skal styre – det er folket, der har magten. Danmark har ikke altid haft demokrati. For bare 200 år siden blev Danmark regeret af en enevældig konge. Folket ville det anderledes, og den 5. juni 1849 bøjede Kong Frederik d. VII sig for folkets krav.

Formelt fik Danmark demokrati med statsforfatningen – Grundloven – i 1849. Dengang blev grundlaget for det politiske system, vi kender i dag, med frie valg, sikret ved lov. En væsentlig udvidelse af demokratiet skete ved det såkaldte systemskifte i 1901 og ved grundlovsændringen i 1915, hvor kvinder og tjenestefolk fik stemmeret.

Ud over sikringen af landets styreform beskriver Grundloven også borgernes rettigheder og pligter. Det er således Grundloven, der sikrer befolkningen grundlæggende rettigheder som frihedsrettighederne.

Ud over den nationale lovgivning findes der internationale konventioner, der sikrer beskyttelse af menneskerettigheder. Her kan nævnes Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, som er en del af dansk ret. Også EU-retten indeholder bestemmelser om individets rettigheder og påvirker i stadig højere grad vores hverdag.

Danmarks demokrati har været under udvikling længe. Demokratiet står ikke stille, og derfor er vores demokrati stadig under udvikling og i bevægelse.

Alle har ret til medbestemmelse, men rettigheder forpligter. Det kræver aktiv deltagelse af den enkelte, fordi alle borgere har et medansvar for, hvordan vores fællesskab, vores samfund, bliver formet fremover.

Demokrati er mere end love, pligter og rettigheder. Det er også et udtryk for en grundlæggende livsind-

stilling, der kræver respekt for andre menneskers holdninger. Derfor bliver vores demokrati påvirket af den måde, vi taler om det på, og den måde, vi opfører os på i vores fælles samfund. Det gælder for os alle – den enkelte borger, myndighederne, politikerne, medierne, andre lande osv.

Alf Ross og Hal Koch

I årene efter 2. Verdenskrig debatterede teologen og højskolemanden Hal Koch og juristen Alf Ross demokratiet. Deres standpunkter hentes stadig frem i den danske diskussion af, hvad demokrati er.

For Hal Koch er essensen af demokratiet den *samtale* eller *dialog*, hvor synspunkter afprøves mod hinanden, og man finder frem til en fælles løsning. Demokrati er i høj grad en uformel proces, hvor man fremlægger synspunkter og når frem til en for alle parter rimelig løsning – en proces, der er med til at udvikle deltagerne som mennesker. Dermed bliver demokratiet ifølge Hal Koch det, der skaber kompromiser og forbinder os på tværs af forskellige opfattelser.

Hal Kochs synspunkter har været udsat for kritik fra blandt andet Alf Ross. Kritikken går på,

at Hal Kochs demokratiopfattelse tillægger demokratiets formelle spilleregler for ringe betydning.

For Alf Ross betyder demokrati overordnet set et maksimum af frihed eller selvstyre. Demokrati er ifølge Alf Ross primært et retligt og formelt begreb, der beskriver den *metode* eller *fremgangsmåde*, man følger, når folket får indflydelse gennem politiske beslutninger efter flertalsprincippet. Helt konkret betyder det, at folket vælger et organ – Folketinget – der i en periode optræder som folkets repræsentant og tager politiske beslutninger. Dermed er demokratiet ifølge Alf Ross i særlig grad respekt for retssikkerhedens idé.

Det danske demokrati ses oftest som en blanding af begge tilgange – som “livsform” og som “styreform”.

Grundloven

Grundloven sikrer borgerne frihedsrettigheder som blandt andet:

- Personlig frihed
- Ytrings- og trykkefrihed
- Forenings- og forsamlingsfrihed
- Religionsfrihed.

Grundloven rummer dog også visse begrænsninger, som har til formål at beskytte demokratiet. Blandt andet en bestemmelse om, at foreninger, der virker ved eller søger at nå deres mål ved vold, anstiftelse af vold eller lignende strafbar påvirkning af anderledes tænkende, vil blive opløst ved dom.

Demokratiundervisning

Resultater fra *Demokratiprojektet* ved Odense Seminarium/CVU Fyn peger på, at lærere i folkeskolen fokuserer på demokratiet som samtale og dialog, hvorimod forståelse af det politiske system og politiske konflikter underprioriteres.

Kun to procent af lærerne i undersøgelsen mener ikke, det er *meget vigtigt* for den demokratiske dannelse, at “undervisningen er præget af dialog og respekt”, mens der er 20 procent, som mener, det er *moderat vigtigt* eller *ikke vigtigt*, at “eleverne lærer om demokratiske processer og institutioner”, og at de “diskuterer samfundets problemer”.

Læs mere om Demokratiprojektet:
www.cvufyn.dk eller www.folkeskolen.dk,
herunder artiklen *Den demokratiske samtale: Utilstrækkelig opdragelse til demokrati* af Anders Stig Christensen.

Ove Korsgaard

Interview

Demokratibegrebet skal følge med tiden

Demokratiets vilkår ændrer sig i takt med samfundsudviklingen. Men desværre er det forhold ikke tænkt tilstrækkeligt ind i undervisningen. Det mener lektor, dr.pæd. Ove Korsgaard fra DPU.

Demokratiet står aldrig stille. Det har vokset sig frem i Europa gennem et par årtusinder, og det er i sig selv stadig en uafsluttet historie. Ifølge dr.pæd. Ove Korsgaard kræver den historiske udvikling, at vi tager nye skridt i Danmarks demokratiske historie:

“Danmark er siden 1972 blevet medlem af EU, og vores samfund er blevet mere multikulturelt. Det stiller vores demokrati over for helt nye problemstillinger. I dag står vi faglende over for forholdet mellem religiøse, kulturelle, etniske og politiske forskelle. Det har vi ikke beskæftiget os med i årtier, men nu er det blevet et politisk spændingsfelt. Forskellene har ændret sig dramatisk og givet os nye udfordringer, som vi skal forholde os til”, siger Ove Korsgaard, der er institutleder på Institut for Pædagogisk Filosofi ved Danmarks Pædagogiske Universitet.

Han understreger, at undervisningen i demokrati skal være bedre til at tage højde for den udvikling:

“Demokrati er blevet et bredt og diffust begreb, der bliver brugt om alt muligt”, siger Ove Korsgaard, der mener, at demokratiopdragelsen i skolen for ensidigt handler om den måde, man er sammen på, hvordan man taler til hinanden og får en gruppe til at fungere.

“Det har betydning – det vil jeg bestemt ikke underkende. Men det er kun en del af det. Der skal også viden til – en indføring i, hvad demokrati er, hvad en retsstat er, hvordan modspil og samspil udfolder sig i det politiske liv osv. Det skal eleverne gradvist introduceres til i hele skoleforløbet”.

Medborgerskab

Den holdning har fået Ove Korsgaard til at argumentere for, at man i undervisningen bruger begrebet medborgerskab:

“Det giver undervisningen en tydeligere adresse. Det fokuserer undervisningen. Det er det, man eksempelvis har gjort i England siden 2002”.

I England undervises eleverne i medborgerskab – et begreb, der består af tre dimensioner. Ove Korsgaard uddyber:

“Eleverne skal for det første have viden – “political literacy”, som man kalder det på engelsk. Det vil sige, at eleverne skal lære om demokratiets byggesten, udviklingen af demokratiet og om begreber som statsborgerskab, medborgerskab, unionsborgerskab og verdensborgerskab”, siger han og forklarer, at eleverne for det andet skal lære om demokratiets værdier og værdimæssige dilemmaer:

“Det handler om, hvilke værdier der knytter sig til demokratiet. Hvordan skal man for eksempel afveje forholdet mellem lighed og frihed, religion og politik? Hvilke værdier må en demokratisk opdragelse betone? Her er kritik, tolerance og viljen til kompromis eksempelvis centralt”.

Klarhed og struktur

Ifølge Ove Korsgaard skal de engelske elever for det tredje kunne kommunikere og håndtere konflikter:

“Eleverne skal have færdigheder, der gør dem i stand til at tale deres sag i offentligheden. De skal kunne fremstille deres sag. Det er en helt afgørende forudsætning for at indgå i den offentlige debat i dag, at eleverne kan bruge medierne aktivt. De skal endvidere lære at løse problemer og konflikter”.

Ove Korsgaard mener, at undervisningsforpligtelsen negligeres, hvis lærerne kun underviser i den ene

tredjedel af begrebet. Og det er han bange for ofte sker i dag i det danske uddannelsessystem:

“At arbejde med begrebet medborgerskab er en måde at arbejde med demokratibegrebet på. Det giver klar-

hed over og struktur på noget, som ellers er utrolig diffust, og som er svært at arbejde med. Og samtidig sikrer det, at man kommer hele vejen rundt om begrebet i undervisningen”.

Læs mere om demokrati

Folketinget: Undervisnings- og informationsmateriale om Folketinget og demokratiet findes på webstedet www.ft.dk. Se litteraturlisten.

Introduktion til det engelske undervisningssystem på websted for International Review of Curriculum Assessment: www.inca.org.uk/1320.html#7.2.2

Koch, Hal (1945). *Hvad er demokrati?* Gyldendal.

Se også en gennemgang af centrale elementer i Hal Kochs demokratiopfattelse i artikel fra Undervisningsministeriets tidsskrift Uddannelse: <http://www.uvm.dk/gammel/sep975.htm?menuid=4515>

Korsgaard, Ove (red.) (2004). *Medborgerskab, identitet og demokratisk dannelse*. DPU's Forlag.

Pedersen, Ove m.fl. (1994). *Demokratiets lette tilstand*. Spektrum forlag.

Ross, Alf (1946). *Hvorfor demokrati?* Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.

Krogerup Højskole (1996). *Demokrati – jubilæumsskrift 1996*. Krogerup Højskole.

Aktivt medborgerskab

*De skal lære at
engagere sig, og skolen
skal klæde de unge på
til at deltage aktivt.*

At være medborger indebærer, at man både har rettigheder og pligter. Men at være aktiv medborger indebærer også, at man deltager i og tager ansvar for det samfund, man er en del af.

Grundskoler og ungdomsuddannelser skal være med til at vække interessen hos de unge til at få viden om og indflydelse på det samfund, de vokser op i. De skal lære at engagere sig, og skolen skal klæde de unge på til at deltage aktivt.

For at være aktive borgere skal eleverne vide, hvor de kan indsamle informationer og få mere at vide. Eleverne skal i skolen lære at lytte, være nysgerrige, tage kritisk stilling og at give udtryk for deres egne meninger.

Interview

Vi skal lære hinanden at kende

Det er vigtigt at undervise alle elever i medborgerskab, fordi det er en grundsten i det danske samfund. Sådan siger Mahmad Khatib, der er skoleleder på en arabisk friskole.

Alle skoleelever skal vide, hvordan samfundet fungerer og hænger sammen. Det er nødvendigt for at vide, hvordan man kan få indflydelse. Det er Mahmad Khatib slet ikke i tvivl om:

“De fleste af vores elever er født og opvokset i Danmark. Men deres forældre er kommet til landet uden kendskab til demokrati. Derfor er det vores opgave at lære eleverne om de spilleregler, der gælder i et demokratisk samfund. Vi skal ikke isolere eleverne, men vise dem, hvordan de kan tage del i det danske samfund”, siger Mahmad Khatib, der er skoleleder på den islamisk-arabiske friskole DIA Privatskole.

Eleverne taler selv

Overvejelser om, hvordan skolen kan undervise i medborgerskab, har fået DIA Privatskole til at tage en lang række initiativer. Skolen lægger også stor

vægt på, at både eleverne og forældrene deltager aktivt. Mahmad Khatib fortæller:

“For os er det vigtigt, at eleverne taler selv. Det gør de for eksempel på vores bestyrelsesmøder. Vi skal inddrage dem og give dem indflydelse. Vi har for eksempel en antimobbepatrulje, hvor elevrepræsentanterne mægler mellem eleverne, uden at lærerne blander sig. Vi sender også eleverne på kurser om godt arbejdsmiljø. Her møder de elever fra andre skoler. Når eleverne så kommer tilbage til skolen, skal de på vores fælles morgenmøder fortælle om, hvad de har lært”.

Medborgerskab handler dermed om at give eleverne en forståelse for, hvordan de kan få indflydelse, og hvordan de selv kan være med til at tackle uenighed i dagligdagen. For DIA Privatskole er det helt afgørende, at eleverne lærer at diskutere med andre, der ikke nødvendigvis har det samme syn på tingene.

Plads til forskellighed

Det har fået skolen til at kontakte andre skoler, blandt andet den Grundtvig-Koldske Ollerup Friskole, der bygger på et kristent livssyn. Formålet er, at eleverne kan mødes og lære om hinandens baggrund og religion. Skolerne har nu besøgt hinanden flere gange:

“Vi er ikke ens alle sammen – og det er helt i orden. Vi er forskellige, og vi har forskellige holdninger, men vi skal respektere hinanden. Derfor skal vi lytte til eleverne. Nogle af dem har ekstreme holdninger,

men det er en udfordring, som det er vigtigt, at vi tager op. Vi skal tale med eleverne og ikke isolere dem. Derfor er det også vigtigt, at eleverne møder andre elever og lærer dem at kende”, siger Mahmad Khatib.

Vi skal dyrke forskellighed

Lærer på Ollerup Friskole Peter Østman er ikke i tvivl om, at besøgene har ændret elevernes forståelse for hinanden:

“Grundlæggende handler det om, at vi skal give eleverne mulighed for at undersøge noget, der er fremmed for dem selv. Vi skal vise børnene mangfoldighed, og vi skal tale med dem om, hvorfor vi hver især vælger at leve vores liv, som vi gør”.

Her tænker Peter Østman ikke alene på religiøse forskelle:

“Det handler også om helt almindelige livsbetingelser. Der er forskel på, hvordan vi ser ud, men det er kun det første indtryk. Det er også de forskelle, der ligger i, at man vokser op på landet eller i byen. Og her var mange af eleverne fra København enormt nysgerrige. De havde aldrig set en bar mark før eller rørt ved et stort, levende dyr. Derfor var besøget på mange måder grænseoverskridende for flere af børnene”.

Skolen skal være med til at pirre elevernes nysgerrighed og give dem mulighed for at lære at udtrykke

sig. Det er ifølge Peter Østman mødet med det, der er anderledes, som er kernen i det at lære sig selv og andre at kende:

“Eleverne har brug for, at vi dyrker forskelligheden. Ikke for at de skal ændre sig, men for at de skal forstå forskelle”, fortæller Peter og fortsætter:

“Betingelsen, for at man kan forstå andres grundholdninger, er, at man kender sine egne”.

Peter Østman

DIA Privatskole

DIA Privatskole (Den Islamisk Arabiske Privatskole) ligger på det centrale Nørrebro i København. Der er i øjeblikket cirka 410 elever – fortrinsvis fra arabiske lande, fordelt fra børnehaveklassen til 9. klasse. Alle børn er tosprogede, men danske børn er velkomne. Skolen har eksisteret i mere end 25 år.

Ollerup Friskole

Ollerup Friskole er en kristen, Grundvig-Koldsk friskole. Skolen ligger på Sydfyn og har 158 elever. Der er ingen tosprogede elever på skolen, men tosprogede er velkomne. Skolen har eksisteret siden 1867.

Læs mere om medborgerskab mv.

Schwartz, Jonathan (red.) (2002). *Medborgerskabets mange stemmer*. Magtudredningen.

Demokrati. Tidsskriftet Uddannelse nr. 8, Undervisningsministeriet, 2002.

Interessegruppe for citizenship. Her kan e-tidsskriftet "International Journal of citizenship and teacher education" hentes: www.citized.info

DIA Privatskole: www.dia-privatskole.dk

Ollerup Friskole: www.ollerupfriskole.dk

Demokrati i skolen

Skolerne har et medansvar for, at børn og unge i grundskolen og ungdomsuddannelserne lærer demokratiet at kende.

Skoler og uddannelsesinstitutioner i vores samfund er nogle af de steder, hvor vi lærer om demokrati. Da demokratiet hele tiden er i bevægelse og til debat, skal skolerne afspejle den udvikling. Skolerne har et medansvar for, at børn og unge i grundskolen og ungdomsuddannelserne lærer demokratiet at kende.

Et demokratisk samfund stiller krav til borgerne om, at de påtager sig et medansvar for samfundets indretning og udvikling. Derfor skal børn og unge i grund-

Folkeskolens formål

§ 1. Folkeskolen skal i samarbejde med forældrene give eleverne kundskaber og færdigheder, der forbereder dem til videre uddannelse og giver dem lyst til at lære mere, gør dem fortrolige med dansk kultur og historie, giver dem forståelse for andre lande og kulturer, bidrager til deres forståelse for menneskets samspil med naturen og fremmer den enkelte elevs alsidige udvikling.

Stk. 2. Folkeskolen skal udvikle arbejdsmetoder og skabe rammer for oplevelse, fordybelse og virkelyst, så eleverne udvikler erkendelse og fantasi og får tillid til egne muligheder og baggrund for at tage stilling og handle.

Stk. 3. Folkeskolen skal forberede eleverne til deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Skolens virke skal derfor være præget af åndsfrihed, ligeværd og demokrati.

skolen og ungdomsuddannelserne erhverve sig færdigheder i at forholde sig til og påvirke det, der sker omkring dem.

Grundskolen og ungdomsuddannelserne er et demokratisk mødested for piger og drenge med forskellige sociale og kulturelle baggrunde. Undervisning i

De gymnasiale uddannelsers formål

§ 2, stk. 4. Uddannelsen skal have et dannelsesperspektiv med vægt på elevernes udvikling af personlig myndighed. Eleverne skal derfor lære at forholde sig reflekterende og ansvarligt til deres omverden: medmennesker, natur og samfund og til deres egen udvikling. Uddannelsen skal tillige udvikle elevernes kreative og innovative evner og deres kritiske sans.

Stk. 5. Uddannelsen og skolekulturen som helhed skal forberede eleverne til medbestemmelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Undervisningen og hele skolens dagligliv må derfor bygge på åndsfrihed, ligeværd og demokrati. Eleverne skal derigennem opnå forudsætninger for aktiv medvirken i et demokratisk samfund og forståelse for mulighederne for individuelt og i fællesskab at bidrage til udvikling og forandring samt forståelse af såvel det nære som det europæiske og globale perspektiv.

demokratiske værdier skal bidrage til, at eleverne udvikler sig til demokratiske medborgere, at de lærer at fungere i demokratiske sammenhænge, og at de får viden om demokratiets indhold og form.

Siden 1975 har det at opdrage til demokrati været en del af folkeskolens formålsparagraf, og fra 2002 har det været direkte nævnt i friskoleloven, at friskolerne skal forberede eleverne til at leve i et samfund med frihed og folkestyre.

Den enkelte elev skal lære at forholde sig til fælles emner, at formulere sig og at udtrykke sin holdning. Eleverne skal lære at argumentere for deres synspunkter – og ikke mindst at lytte til og respektere andres. Det skal ske på forskellige niveauer på de forskellige klassetrin.

Derfor vil opdragelse til demokrati omfatte andet og mere end blot indføring i det formelle demokrati som et system med bestemte beslutningsprocedurer. Det kan for eksempel være den måde, som skolen lærer eleverne at samtale på, og hvordan skolen tager problemer i tilknytning til undervisningen op.

Erhvervsuddannelsernes formål

§ 1, stk. 2. Dette uddannelsessystem skal tilrettelægges således, at det i videst muligt omfang er egnet til at: ... bidrage til at udvikle de unges interesse for og evne til aktiv medvirken i et demokratisk samfund og bidrage til deres personlige udvikling.

Undervisningsminister Bertel Haarder

Interview

Vi skal bekæmpe demokratiblindheden

Folkeskolen og ungdomsuddannelserne skal være bedre til at leve op til deres formålsparagraffers ord om åndsfrihed, ligeværd og demokrati. Det mener undervisningsminister Bertel Haarder, der med bekymring ser på det tilløb til demokratiblindhed, som præger den opvoksende generation.

Udgangspunktet for undervisningen i folkeskolen og ungdomsuddannelserne er formålsparagrafferne. Ifølge undervisningsminister Bertel Haarder er det her, man klart og tydeligt finder den forpligtelse, som skolerne skal leve op til. Han mener, at det desværre ikke er alle skoler, der lever op til forpligtelserne om at forberede eleverne til medansvar og rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre:

“Vi kan se, at et stigende antal unge ikke har klare begreber om demokrati, og det har givet problemer, der har overrasket os alle. Det drejer sig ikke kun om indvandrere, men gælder også danske børn. De er blinde over for demokratiet og ved ganske enkelt ikke nok om det. Derfor skal vi være mere bevidste om at undervise i demokratiets grundbegreber”, siger Bertel Haarder.

Han understreger, at en sådan demokratiblindhed ikke er enestående for den generation, som vokser op nu. Ifølge Bertel Haarder viser historien, at hver generation har sin form for demokratiblindhed, og at hver generation skal genopfinde demokratiet:

“I 1930’erne og 40’erne oplevede vi påvirkninger fra blandt andet Tyskland og Italien, hvor forblændelsen af stærke ledere også påvirkede de danske intellektuelle. I 60’erne og 70’erne var det en forblændelse af kommunismen, hvor diktatorers glansbilleder af sig selv satte aftryk helt ind i danske universitets- og højskolekredse”.

Demokrati sikrer religionsfrihed

Den demokratiblindhed, som vi oplever i dag, kan ifølge ministeren være lige så farlig som de historier om forblændelse, som fortiden minder os om:

“Vi oplever for eksempel en strømning, hvor en del unge mener, at deres religion er i modstrid med demokratiet. Men det er den ikke. Slet ikke. For demokratiet har jo netop også til formål at sikre os religionsfrihed. Så demokratiet sikrer sådan set, at du har ret til at være fundamentalist”.

Undervisningsministeren er uenig med de røster, der foreslår, at man – for at sikre, at der ikke er modstrid mellem religion og demokrati – skal indføre en sekulær eller verdslig stat, hvor religiøse symboler er forbudt i det offentlige rum:

“Det er slet ikke løsningen. Bare se, hvordan vi har løst det i folkeskolen. Her er kristendomskundskab et obligatorisk fag, hvor der blandt andet indgår undervisning i bibelske fortællinger og salmer. Selv om faget er kundskabsmeddelende og ikke forkyndende, har vi valgt, at der er adgang til at blive fritaget for faget. Men det viser sig alligevel, at det kun er 0,25 procent af alle københavnske elever, der er blevet fritaget for undervisningen og blot 0,69 procent af de tosprogede”.

Medborgerskab ind i læreruddannelsen

Samtidig med at Bertel Haarder efterlyser, at lærerne bliver mere bevidste om at undervise i demokratiets grundbegreber og føre formålsparagraffernes ord ud i livet, kommer han selv med en hjælpende hånd. Han ønsker nemlig, at forpligtelserne fra formålsparagrafferne også præger den nye læreruddannelse.

“Som et led i de fællesfag, lærerne skal undervise i, skal vi sørge for, at disse forpligtelser bliver taget alvorligt. Jeg har dog afvist professor Ove Korsgaards forslag om, at vi skal have et selvstændigt fag i folkeskolen, der hedder medborgerskab. For der er i forvejen rigeligt med fællesfag. Men jeg er ikke imod at indføre medborgerskab i de bestående fag, og så er det klart, at lærerne skal klædes på til det og til at bekæmpe demokratiblindheden”, siger Bertel Haarder.

Unge politiske engagement

Skandinaviske teenagers politiske engagement og ambitioner er langt lavere end sydeuropæiske teenagers, viser en svensk undersøgelse. 70.000 14-årige fra 24 forskellige lande har svaret på spørgsmål om deres politiske engagement:

- 91 procent af de danske unge forventer at deltage i valg.
- 15 procent af de danske unge vil melde sig ind i et politisk parti – den laveste andel, sammenlignet med undersøgelsens andre deltagerlande.
- De nordiske unge forventer lav aktiv deltagelse i demokratiet, sammenlignet med deres jævnaldrende i Sydeuropa.

Meaningful Participation, Erik Amná, Göteborgs Universitet: www.cefos.gu.se

Læs mere om demokrati i skolen

Unge og demokrati. Tidsskriftet Uddannelse nr. 9, Undervisningsministeriet, 2004.

Mitdemokrati.dk er et webbaseret demokratiprojekt: www.mitdemokrati.dk

“Demokratiprojektet” på bladet *Folkeskolens* websted, www.folkeskolen.dk, indeholder artikler i tilknytning til et forsknings- og udviklingsprojekt ved CVU Fyn om demokrati i skolen.

Skolen som lokalt demokrati

*Forudsætningen for at få
demokratiet ind i
klasseværelset er, at der er et
godt fællesskab i klassen.*

Ud over at skoler og uddannelsesinstitutioner skal undervise i demokratiet, som det ser ud retligt og formelt, skal skolerne skabe rammer for, at eleverne lærer at praktisere demokrati i hverdagen.

Den demokratiske samtale foregår som en del af undervisningen. Lærere skal vejlede og undervise eleverne i demokratisk adfærd, så eleverne lærer at lytte til synspunkter, at finde deres egen mening og at respektere andres holdninger og tro. Igennem for eksempel elevråd får eleverne mulighed for at få erfaringer med demokrati i praksis.

Som et led i Magtudredningen (1999-2004) har professor, dr.phil. Bo Jacobsen m.fl. taget en temperaturmåling på den danske folkeskole som demokratisk lærested: Lever folkeskolen op til sit formål? Forbereder skolen eleverne til medbestemmelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre? Undersøgelsen peger på, at folkeskolen kan blive væsentlig bedre til at leve op til sin formålsparagraf.

Forudsætningen for at få demokratiet ind i klasseværelset er, at der er et godt fællesskab i klassen. I det arbejde er læreren et vigtigt omdrejningspunkt, for det er i skolen og i klassen, at eleverne møder de første modeller for måder at være og tale sammen på.

Det generelle billede viser, at eleverne overvejende oplever, at de har et godt klassefællesskab (86 procent). Der er dog en gruppe på otte procent af eleverne, der siger, at de står uden for fællesskabet. Det svarer

til, at der i alle klasser er en til to elever, der føler sig udenfor, og som ikke er en del af fællesskabet.

Undersøgelsen viser også, at der er stor forskel på klasserne. Nogle klasser har et stærkt fællesskab og ingen større problemer med mobning. Andre klasser er præget af et dårligt fællesskab og megen mobning. Som det konkluderes i undersøgelsen, kan det have "en fuldstændig afgørende betydning for elevens senere udvikling, om han eller hun havner i den ene eller den anden af denne type klasser" (Jacobsen, 2004: 90). Skolens og lærerens evne til at skabe gode rammer for fællesskabet har dermed stor betydning for, hvor langt demokratiet når ud i klasseværelserne.

Magtudredningen

Magtudredningen var et forskningsprogram, der blev sat i gang på foranledning af Folketinget. Formålet var at lave en temperaturmåling på det danske folkestyres situation ved overgangen til det 21. århundrede. Magtudredningen blev ledet af en uafhængig forskningsledelse, bestående af Lise Togeby (formand), Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen, Torben Beck Jørgensen og Signild Vallgård. Der blev udarbejdet cirka 75 forskellige projekter under Magtudredningen. Arbejdet blev afsluttet i 2004.

Elevråd har for lidt indflydelse

75 procent af eleverne mener, at elevrådet er vigtigt/meget vigtigt for skolen, men 64 procent mener, at elevrådet har ringe betydning for den enkelte elev.

- 4.500 elever fra 4.-9. klasse deltog i undersøgelsen om demokrati i folkeskolen.
- 86 procent af eleverne siger, at de har et godt eller nogenlunde godt fællesskab i klassen.
- I 12 procent af klasserne føler mere end halvdelen af eleverne sig udenfor.
- Cirka otte procent af eleverne føler, at de står uden for fællesskabet.
- 50 procent oplever, at der mobbes i deres klasse.

Jacobsen, Bo et al (2004). *Den vordende demokrat*. Aarhus Universitetsforlag

Bo Jacobsen

Interview

Gode klasser skaber gode demokratier

Demokratiet i de danske klasseværelser ser grundlæggende sundt ud, siger professor Bo Jacobsen. Men han understreger, at vi fortsat skal arbejde med at udvikle skolen som demokratisk lærested.

I den danske folkeskole er der mange klasser, der har gode sociale fællesskaber og gode muligheder for den enkelte til at sige lige det, han eller hun mener – selv om det strider mod, hvad de andre synes. Det konkluderer professor, dr.phil. Bo Jacobsen, der er tilknyttet Sociologisk Institut på Københavns Universitet.

Et demokratisk lærested

Undersøgelsen viste – stik imod, hvad mange hidtil havde hævdet – at de klasser, hvor der er en *vi-følelse*, og hvor der lyttes og arbejdes sammen, også er de klasser, hvor den enkelte kan hævde sin individuelle ytringsfrihed. Det vil sige, at fokus på den enkelte og på fællesskabet ikke er to forhold, der udelukker hinanden, men tværtimod er forhold, som styrker hinanden. Bo Jacobsen uddyber:

“Det er derfor vigtigt, vi holder fast i at styrke klassen som et demokratisk lærested, hvor lærerne giver eleverne lejlighed til at træffe beslutninger om noget, som de synes er vigtigt. Det er helt afgørende, at lærerne på nogle punkter åbner for, at eleverne kan diskutere, argumentere og derefter træffe en beslutning”.

Men Bo Jacobsen understreger, at det på ingen måde må blive en pseudoøvelse:

“Eleverne skal ikke kun have lov til at træffe beslutninger om indretningen af fjerntliggende toiletter eller situationer, hvor de alligevel ikke har et reelt valg. Beslutningerne skal have en betydning, og eleverne skal kunne mærke, at deres holdning gør en forskel”.

Ifølge Bo Jacobsen er der mange typer af beslutninger, hvor klassen kan få indflydelse. Han nævner eksempelvis beslutninger om siddeplaceringen: Hvem skal sidde ved siden af hvem? Og hvor tit skal man skifte pladser? Beslutningerne kan ifølge Bo Jacobsen også være af faglig karakter. For eksempel, at klassen selv får lov til at vælge emne, når eleverne skal skrive stil:

“Der er selvfølgelig en ydre grænse, for der er også ting, som slet ikke er til diskussion, men råderummet er der, og det opfordrer jeg lærerne til at bruge”, siger han.

Frie og trygge elever

Bo Jacobsen forklarer, at arbejdet i eksempelvis elevrådet også er et led i den demokratiske træning:

“Elevrådet skal fungere, og det er lærernes opgave at få det til at fungere. Men når det er sagt, så foregår de centrale processer i selve klassen. Det er her, den fuldstændig fundamentale oplæring i demokratisk samvær foregår. Det er her, eleverne lærer de demokratiske spilleregler. Det skal alle lærere have med sig ind i timerne”.

Og netop lærernes forpligtelse til at få klassen til at fungere er en helt central forudsætning for, at eleverne kan lære de demokratiske spilleregler:

“Det er klasselærerens hovedopgave at bidrage til udviklingen af det demokratiske fællesskab og skabe grobund for, at eleverne er frie og trygge nok til, at de tør sige deres mening, tale om det, der går godt, og om problemer. Det skal være legitimt”.

Lærerne er rollemodeller

De rammer, som lærerne skaber for klassen, er vigtige. Men det er ifølge Bo Jacobsen mindst lige så vigtigt, at den enkelte lærer er bevidst om sin egen rolle, fordi eleverne kigger på lærerne for at se, hvordan lærerne forholder sig til dem som elever, hvordan de diskuterer, udtrykker sig og i det hele taget forholder sig til omverdenen.

Derfor understreger Bo Jacobsen betydningen af, at lærerne også handler som rollemodeller for eleverne:

“Der er en opgave for alle lærere, som består i at udvikle eleverne og at skabe gode normer mellem

eleverne – og ikke mindst mellem lærerne og eleverne. Det vil sige, at de gode rammer i skolen skal fyldes ud af engagerede lærere, der er bevidste om deres egen rolle i klasseværelset”.

Læs mere om skolen som lokalt demokrati

Mød eleven. Lærers vej til demokratisk samarbejde.

Jacobsen, B., Christiansen, I., Jespersen, C.S. Hans Reitzel, 2003.

Den vordende demokrat. En undersøgelse af skoleklassen som demokratisk lærested. Jacobsen, B., Jensen, F.T., Madsen, M.B., Sylvestersen, M. and Vincent, C. Magtudredningen og Aarhus Universitetsforlag, 2004.

Magtudredningen: www.ps.au.dk/magtudredningen

Demokrati i undervisning og skole. Eksempler fra erhvervsskolerne. Undervisningsministeriet, 2001.

På Skole & Samfunds websted,

www.skole-samfund.dk, kan man bestille pjecer om *Elevdemokrati i Folkeskolen*.

Et godt undervisnings- miljø og den inkluderende skole

*En skole
med plads til alle
og et godt undervisningsmiljø
er derfor allerførste skridt
hen imod en skole med en
demokratisk praksis.*

Har et godt undervisningsmiljø og en inkluderende skole noget med demokrati at gøre? Svaret er: Ja, en hel del. For et godt undervisningsmiljø er sammen med en inkluderende skole vigtige forudsætninger for, at børn og unge kan omgås hinanden på demokratisk vis i skolen.

En inkluderende skole er en skole, hvor den enkelte elev modtager en undervisning, som tilgodeser lige netop hans eller hendes behov. Det vil sige, at undervisningen skal tilpasses den enkeltes forudsætninger. En inkluderende skole er også et sted, hvor man opfatter forskellighed og mangfoldighed som en resource. Og hvor der fokuseres på dialog og kommunikation for at skabe trivsel, selvværd og tryghed hos eleverne. Det giver eleverne de bedste muligheder for at lære og udvikle sig.

Hvis ikke der er trivsel på skolen, en ordentlig omgangstone, plads til alle, respekt for hinanden og mulighed for, at alle kan blive hørt, oplever eleverne ikke en skoledag, der lægger op til en demokratisk praksis. Det vil sige en skoledag, hvor eleverne – inden for de givne pædagogiske rammer på skolen – oplever indflydelse og medbestemmelse.

En skole med plads til alle og et godt undervisningsmiljø er derfor allerførste skridt hen imod en skole med en demokratisk praksis.

Selve arbejdet med at skabe og vedligeholde et godt undervisningsmiljø bør på alle skoler og uddannelsesinstitutioner også være et mønstereksempel på en demokratisk proces. Med undervisningsmiljøloven

har skolerne fået et lovkrav om at kortlægge og udvikle undervisningsmiljøet. Eleverne har samtidig fået ret til at deltage i arbejdet på lige fod med skolens ledelse og sikkerhedsrepræsentant.

Inklusion spiller ikke mindst en rolle på skoler med mange tosprogede elever. Her drejer inklusion sig blandt andet om, hvordan skolen som institution og gennem sin undervisning kan afspejle de etniske og sociale forskelle, som er repræsenteret i elevgruppen. Og hvordan man kan sikre, at eleverne bliver åbne

over for, at mennesker er forskellige og har forskellige holdninger, vaner, kulturer og religioner.

Ønsket om at skabe en skole med plads til alle, trivsel og dialog stiller store krav til ledelsen, som i arbejdet med både værdigrundlag, skoleudvikling og organisering af skolehverdagen skal påtænke, hvordan de vil indføre begreberne i praksis. Men er en skole først inkluderende, er den som nævnt også godt på vej til at være en skole med en demokratisk praksis.

Undervisningsmiljøvurdering

Ifølge undervisningsmiljøloven skal alle uddannelsesinstitutioner udarbejde og offentliggøre en undervisningsmiljøvurdering. I august 2005 spurgte Undervisningsministeriet institutionerne, om de inden for de seneste tre år havde gennemført eller revideret en tidligere gennemført undervisningsmiljøvurdering. Så mange svarede ja på spørgsmålet:

- 78,8 procent af grundskolerne
- 91,5 procent af gymnasierne og hf-kurserne
- 90 procent af erhvervsskolerne.

Undervisningsmiljøprisen

Undervisningsminister Bertel Haarder uddelte i 2005 Undervisningsmiljøprisen for første gang. Undervisningsmiljøprisen 2005 gik til fire skoler og uddannelsessteder, der alle har gjort en ganske særlig indsats for at skabe og opretholde et godt undervisningsmiljø. De fire vindere var:

- Byagerskolen i Brørup for at have iværksat en smileyordning, som benyttes i vurderingen af undervisningsmiljøet i de enkelte klasser.
- Aarhus Katedralskole for at skabe store forbedringer i undervisningsmiljøet ved blandt andet at tilknytte en stresspsykolog og en psykolog med speciale i mobning til skolen.
- Produktionsskolen KUBA i København for at sætte bredt fokus på sundheden på skolen.
- Vendsyssel Sygeplejeskole for at gå i tæt dialog med de studerende for at forbedre undervisningsmiljøet.

Læs mere: www.dcum.dk

Ole Juhl

Interview

Godt undervisningsmiljø og demokrati følges ad

I arbejdet med undervisningsmiljø på skolerne bør ledelse og lærere opfatte eleverne som ligeværdige parter. Hvis det lykkes, er det et fantastisk eksempel på demokrati i praksis, siger Ole Juhl, der er leder af Dansk Center for Undervisningsmiljø.

For Ole Juhl er der ingen tvivl. Et godt undervisningsmiljø og demokrati følges ad. I hans øjne er en skole med en demokratisk adfærd også en skole, som sikrer eleverne indflydelse på undervisningsmiljøet og sikrer, at eleverne føler sig respekterede og ligeværdige.

Men han kan desværre konstatere, at det langt fra er alle skoler, der inddrager eleverne i det lovpligtige arbejde med undervisningsmiljøet. Og det mener han står i skærende kontrast til skolens formål med at forberede eleverne til deltagelse, medansvar, retfærdighed og pligter i et samfund med frihed og folkestyre:

“Hvis ikke eleverne inkluderes i bestræbelserne på at udvikle skolen og inddrages i de demokratiske processer, opfostrer vi ikke fremtidens demokratiske medborgere og handlekraftige aktører. Eleverne skal være aktive medspillere og ligeværdige parter, og

deres holdninger og synspunkter skal respekteres – også når de ikke lige passer ind i vanetænkningen på skolen”, siger Ole Juhl.

Demokrati i praksis

Han mener samtidig, at arbejdet med undervisningsmiljøet er en enestående mulighed for at præsentere eleverne for demokrati i praksis:

“I samfundsfag og andre fag kan eleverne lære om, hvordan folkestyret fungerer, og høre om demokrati i teorien. Men hvis de bliver involveret i arbejdet med undervisningsmiljøet, vil de opleve, at de kan opnå forbedringer gennem demokratiske processer, at deres mening og viden tæller, og at demokrati ikke altid betyder, at man får sin vilje”.

Elever vil demokratiet

Men det er ikke bare på grund af principper og for at lære eleverne om demokratiske processer, at Ole Juhl mener, det er yderst vigtigt at inddrage eleverne i arbejdet med undervisningsmiljøet. Det er også, fordi eleverne ifølge Ole Juhl er de bedste eksperter på området. Det er dem, der kender elevtoiletterne bedst, ved, hvor meget der mobbes, og kender mest til, hvordan den enkelte lærers undervisning fungerer:

“Så hvis man virkelig vil have et undervisningsmiljø, som eleverne kan kalde godt, skal man da lytte til eleverne selv”.

Og ifølge Ole Juhl handler elevernes ønsker ofte om det psykiske miljø. De vil have en mobbefri skole med tryghed, sammenhold, medbestemmelse, ro i klassen, respekt for hinanden, plads til alle og en god omgangstone:

“De vil faktisk have mere fokus på mange af de værdier, som vi som samfund og skole også synes er grundlæggende for et demokrati. Så hvis vi lyttede mere til dem, ville de selv bede om hjælp til at blive mere demokratiske og gå på en mere demokratisk skole”, siger Ole Juhl.

Elever og undervisningsmiljø

I august 2005 spurgte Undervisningsministeriet, om eleverne eller de studerende på de enkelte uddannelsesinstitutioner havde benyttet sig af deres ret til at vælge repræsentanter til at varetage deres interesser i relation til undervisningsmiljøet. Så mange svarede ja på spørgsmålet:

- 62,9 procent af grundskolerne
- 83,5 procent af gymnasierne og hf-kurserne
- 65,2 procent af erhvervsskolerne.

Niels Jørgen Helms

Interview

Det er ikke dem og os

Etnicitet er uinteressant, og det er nærmest lidt provokerende at tale om. Det er den holdning, der gennemsyrrer hverdagen på gymnasieskolen Mulerne Legatskole, der ligger midt i Vollsmose i Odense.

“Når man begynder på vores gymnasium, får man med det samme at vide, at det hedder *vi* og ikke *dem og os*. For vi gør meget ud af fællesskabsfølelsen og demokratiet her på skolen”, siger rektor Niels Jørgen Helms.

Gymnasiet har 20 procent tosprogede elever – eller tokulturelle, som det hedder hos Mulerne. Og selv om det til daglig og blandt eleverne nærmest er provokerende at tale om etnicitet, indrømmer Niels Jørgen Helms gerne, at der fra ledelsens side bliver gjort meget for at sikre, at de tokulturelle er med i front.

“Vi bruger for eksempel tokulturelle rollemodeller, og vi gør også noget ekstra, for at de er repræsenteret i for eksempel elevrådsarbejde og i brobygningsarbejdet i forhold til folkeskolen”.

Og ikke mindst for de tokulturelles forældres skyld har gymnasiet mange regler og retningslinjer.

“På grund af at der mangler informationsmateriale om blandt andet gymnasiet, florerer der mange fordomme og myter om den danske ungdomskultur

blandt de tokulturelles forældre. Mange tror, det hele handler om fest og druk. Så for at forældrene – og derigennem deres børn – ikke skal tage afstand fra skolen eller dele af skolehverdagen, har vi indført mange regler og gjort dem tydelige for alle. Men i virkeligheden synes jeg hellere, at staten – herunder Undervisningsministeriet – burde sørge for ordentlig information, der er oversat til flere sprog”, siger Niels Jørgen Helms.

Skolen har blandt andet nogle generelle ordensregler, som hænger i alle klasseværelser. Første paragraf

lyder: “Ingen elever må udsættes eller udsætte andre for nedværdigende eller krænkende behandling”. Derudover har de mere specifikke regler, der for eksempel handler om, hvordan man kan og skal deltage i gymnastik og om omgangen med alkohol.

“Vi har en nærmest rituel tilgang til at gribe ind og sørge for, at reglerne overholdes. For hvis man vil have en skole med et ordentligt sammenhold og en god omgangstone, er man nødt til at være konsekvent, når nogen bryder med vores regler og værdier”.

Læs mere

Dansk Center for Undervisningsmiljø: www.dcum.dk. Herunder om konflikthåndtering og mægling i grundskolen på www.brugkonflikten.dk (Se også litteraturlisten).

Vejledning om disciplin, god adfærd og trivsel i folkeskolen. Undervisningsministeriet, 2006.

Sort og hvidt. Om tosprogede elever på Avedøre Gymnasium og HF. Ole Thorup m.fl. (red.). Avedøre Gymnasium og HF, 2000.

Undervisningsministeriets publikationer om integration i skolen: www.uvm.dk under *Udgivelser*:

Inspiration til bedre integration i folkeskolen, Undervisningsministeriet, 2004.

Forskellighed som ressource. Undervisning i det flerkulturelle læringsrum – gymnasiale uddannelser og AVU. Undervisningsministeriet, 2004.

At skabe succes – anbefalinger vedrørende mønsterbrud i ungdomsuddannelserne, 2005 (der findes yderligere to rapporter under mønsterbryderprojektet).

Ekstremisme og demokratiet

Det er skoleledelsens opgave at forebygge ekstremistiske tendenser, holde øje med, om de forekommer, og, hvis de forekommer, at sætte gang i et beredskab.

Den 11. september 2001 har påvirket hele verden. Terror, fundamentalisme og ekstremistiske synspunkter er kommet til at fylde mere, og ekstremisme er blevet en del af debatten om demokrati og ytringsfrihed.

Ekstremisme er også blevet en del af nogle skolars virkelighed. Selv om kun få skoler har erfaringer med egentlig ekstremistisk adfærd, oplever flere skoler problematiske tendenser.

Det drejer sig for eksempel om racisme eller om, at elever kan finde på at udøve social kontrol med andre, for eksempel ved at tvinge dem til at gå klædt på en bestemt måde eller få dem til at overholde religiøse højtider. Nogle elever kan også finde på at advare deres kammerater om lærerens undervisning i emner som demokrati, ligestilling mellem kønnene, seksualundervisning og udviklingslære.

Elever med ekstremistiske synspunkter kan være påvirket af holdninger i hjemmet, religiøse vejledere, kammerater og ekstremistiske websider på internettet. Enkelte skoler har oplevet, at højreekstremistiske eller religiøse ekstremistiske bevægelser har forsøgt at få adgang til skolen for at hverve tilhængere blandt eleverne.

Selv om enhver skole som udgangspunkt skal give rum for elevernes forskellige holdninger, bør den enkelte skole også gøre sig nogle tanker om, hvordan den vil forholde sig til, at elever kommer med ekstremistiske udtalelser. Ikke mindst fordi skolen har ansvar for, at børn i dens varetægt ikke bliver underlagt tvang fra andre elever eller kræfter uden for sko-

len, og at de ikke intimideres personligt eller holdnings- og værdimæssigt.

Med andre ord må skoleledelser og lærere landet over forholde sig til, hvordan de vil håndtere ekstremistiske udtalelser og handlinger på eller omkring skolen. Det er skoleledelsens opgave at forebygge ekstremistiske tendenser, holde øje med, om de forekommer, og, hvis de forekommer, at sætte gang i et beredskab.

Sådan et beredskab kan indebære:

- At skolen formulerer en række klare normer og værdier for, hvordan man behandler hinanden på skolen. Og at man sørger for, at alle elever kender dem.
- At alle lærere ved, hvordan de skal håndtere ekstremistisk adfærd eller tendenser til det.
- At skolen har faste procedurer, som forhindrer, at det er den enkelte lærer, der står med ansvaret. Det kræver, at skoleledelsen melder klart ud, så der ikke er usikkerhed om linjen.
- At skolen kan trække på et tæt og tillidsfuldt forældresamarbejde.

Ekstremisme:

Man bruger betegnelsen om *yderligtgående politiske holdninger eller strømninger, der i deres radikalitet afviser det demokratiske system, retsstaten, pluralismen og demokratiets metoder til at skabe politiske løsninger uden brug af vold og terror. Set fra en demokratisk forståelse er ekstremisme demokratiets modsætning.*

Fundamentalisme:

Betegner en bogstavtro religiøsitet, der kan være forbundet med et politisk og/eller ideologisk program. Der kan eksempelvis være tale om kristen, jødisk eller islamisk fundamentalisme. Ordet fundamentalisme bruges ofte negativt synonymt med fanatisme og irrationalitet, men fænomenet er i sin kerne snarere et alternativ til sekulariserede samfunds relativistiske skriftssyn og dets tillid til naturvidenskabelige landvindinger.

Kilde: Den Store Danske Encyklopædi

Lise Egholm

Interview

Konsekvens er vejen frem

Hvis skoler skal komme ekstremisme og ekstremistiske tendenser i forkøbet, kræver det klare regler og konsekvens. Og at man aldrig går på kompromis med værdierne i folkeskoleloven. Sådan siger skoleleder Lise Egholm fra Rådmandsgade Skole på Nørrebro.

En enkelt gang har de haft besøg af den fundamentalistiske bevægelse Hizb-ut-Tahrir på Rådmandsgade Skole på Nørrebro i København. De var kommet ind via skolens crickethold. Men da skoleleder Lise Egholm fandt ud af det, handlede hun lynhurtigt. Hun lukkede holdet midlertidigt, og hun talte med meget klare ord til de elever, der havde gået på holdet:

“Jeg sagde til dem, at de selvfølgelig må tro på, hvad de vil, men at det ikke skal foregå her på skolen. Og så fortalte jeg dem også, at jeg synes, Hizb-ut-Tahrir er skidt for dem”, siger Lise Egholm.

Hendes reaktion på denne hændelse er meget dækkende for, hvordan hun mener, at man på skolerne skal komme ekstremistiske tendenser i forkøbet. Nemlig ved at handle hurtigt og konsekvent. Og gøre det hver gang – ligegyldigt hvor små tendenserne eller hændelserne er:

“Man skal både som leder og lærer være lysvågen og handle på de mindste hændelser. For der er masser af tendenser i det små”.

Fat i både elever og forældre

Og heldigvis er det mest de små tendenser, de møder i hverdagen på hendes skole, hvor 80 procent af eleverne er tosprogede. Palæstinensiske elever, der klipper det israelske flag ud af klassens atlasser. En elev, der for det første ikke selv vil deltage i musik, fordi han siger, at Koranen forbyder det – og bagefter også påvirker kammeraterne med sin holdning. Og elever, der jubede og flagede i skolegården efter terrorangrebet den 11. september 2001.

Når sådan noget sker, tager Lise Egholm eller den relevante lærer oftest fat i både elever og forældre for klart og tydeligt at fortælle dem, at sådan opfører man sig ikke i skolen:

“Alle vores lærere kender holdningen på skolen og er klædt på til at tage det, vi kalder en kulturel samtale med forældrene. Det er en del af vores hverdag. Men alle lærerne ved også, at jeg er bagstopper for dem, og at de altid kan komme til mig”.

Lise Egholm advarer mod den misforståede overhumanistiske tilgang, som mange lærere har til elever med en anden etnisk baggrund.

“Det er den der med, at man ser igennem fingre med, at de gør noget, som egentlig er for galt, fordi det jo nok bare er på grund af deres anderledes kultur.

Men det er dødfarligt, for i den ånd er man med til at fremme de sorteste kræfter”, siger Lise Egholm, der ikke kan sige sig fri for selv at være overhumanist en gang imellem.

“Det er nok et typisk dansk træk. Heldigvis har jeg min souschef, der er kurder, og som stopper mig, hvis jeg er ved at falde i. Han er en gave til vores skole, for han ser altid sagerne fra en lidt anden synsvinkel end min”.

Kompromis på det praktiske plan

Hun vil dog gerne understrege, at hverdagen på hendes skole bygger på dialog, og at hun hele tiden indgår masser af kompromiser for at få det hele til at hænge sammen:

“På en skole med så mange tosprogede elever er man nødt til at indgå kompromiser”, siger Lise Egholm og giver et eksempel med en elev, der ikke måtte tegne mennesker i billedkunst, fordi faren sagde, at Koranen forbyder det. Efter megen snak frem og tilbage blev faren og Lise Egholm enige om, at sønnen måtte tegne mennesker, hvis de var dækket lidt af træer og grene.

“Det kan da virke fjollet, at jeg må gå med til det, men på den anden side kan jeg jo ikke blive ved med at diskutere, og jeg fik da drengen til at tegne mennesker. Det er den slags praktiske kompromiser, jeg laver masser af. Til gengæld går jeg aldrig nogensinde på kompromis på værdiplanet, for vi skal hele tiden værne om de værdier, der står i folkeskoleloven”.

Læs mere om konfliktmægling og håndtering af ekstremisme

Center for konfliktløsnings websted, www.konfliktloesning.dk, indeholder blandt andet artikler om konfliktløsning og strategier mod mobning.

Dansk Center for Undervisningsmiljø har igangsat en oplysningskampagne, som skal udbrede kendskabet til – og brugen af – “konstruktiv konflikthåndtering” i grundskolen. www.brugkonflikten.dk. Se litteraturlisten.

I det følgende eksempelkatalog findes eksempler på skolers håndtering af ekstremistiske ytringer: *Demokrati, ligeværd og tolerance* fra Søholtskolen og indlæggene *Demokrati og integration i skolen* af Palle Kristensen og Henning Grønberg samt *Værdibaseret ledelse* af Eva Hofman-Bang.

Grundskolen

Skolens hverdag skal være præget af en grundlæggende demokratisk tankegang. Det fremgår af formålsbestemmelserne for både folkeskolen og de frie grundskoler.

Folkeskoler og frie grundskoler har en nøgleposition, når børn skal udvikle sig til demokratiske samfundsborgere. I undervisningen skal der foregå en systematisk indlæring af demokratiets formelle rammer og spilleregler, og i skolens daglige liv skal eleverne opbygge erfaringer med demokratiske samværsformer.

I folkeskolelovens § 1 fremgår det om folkeskolens formål:

Stk. 2. Folkeskolen skal udvikle arbejdsmetoder og skabe rammer for oplevelse, fordybelse og virkelyst, så eleverne udvikler erkendelse og fantasi og får tillid til egne muligheder og baggrund for at tage stilling og handle.

Stk. 3. Folkeskolen skal forberede eleverne til deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Skolens virke skal derfor være præget af åndsfrihed, ligeværd og demokrati.

I Lov om friskoler og private grundskoler m.v., § 1, fremgår det, at skolerne *efter deres formål og i hele deres virke forbereder eleverne til at leve i et samfund som det danske med frihed og folkestyre samt udvikle og styrke elevernes kendskab til og respekt for grundlæggende friheds- og menneskerettigheder, herunder ligestilling mellem kønnene.*

Det er et særkende ved dansk skolevæsen, at eleverne både *lærer om* demokrati og *lærer at deltage i* demokratiske samværsformer.

Lærere i historie og samfundsfag har en særlig forpligtelse til at undervise eleverne i, hvordan demokratiet er opbygget og fungerer. Det fremgår af slut- og trinmål i de to fag. Eleverne skal kende faresignalerne, hvis der rækkes ved demokratiske grundregler som ytringsfrihed, religionsfrihed osv.

Skolens hverdag skal være præget af en grundlæggende demokratisk tankegang. Det fremgår af formålsbestemmelserne for både folkeskolen og de frie grundskoler. Det betyder, at danske børn i løbet af deres skolegang bliver præsenteret for, at de både har rettigheder og pligter, når de er sammen med andre, og at de bliver klar over, at de har et medansvar for, at fællesskabet fungerer. De vil i løbet af deres skoletid opdage, at de har en høj grad af frihed, men at deres egen frihed i et vist omfang er begrænset af hensynet til andre mennesker. Demokratisk adfærd bygger på ligeværd og respekt for andre.

Det hører med til opdragelsen til demokrati, at eleverne oplever en skolehverdag, der giver plads til blandt andet social og kulturel forskellighed. Men også, at skolen håndhæver regler om disciplin og reagerer på ytringer og handlinger, der strider mod en demokratisk samværsform.

De følgende eksempler omhandler skoler, der har igangsat særlige projekter om demokrati og demokratiske værdier – ud over hvad der allerede forventes i de almene fag.

Eksemplerne omtaler blandt andet temauger, hvor der arbejdes med demokrati, menneskerettigheder, tole-

rance, ytringsfrihed og medborgerskab. Eksemplerne peger på, at medborgerskab og demokrati kan styrkes ved viden om demokratiets formelle rammer og gennem træning i at drøfte grundlæggende værdier i et mangfoldigt samfund.

Der er eksempler på skoler, som vægter elevernes medindflydelse på undervisningen, og som ønsker at styrke elevernes lyst til at ytre sig i forhold til både undervisning og skolens liv i øvrigt. Blandt andet er arbejdet med elevdemokrati gennem klassemøder og elevråd en oplagt øvelsesbane. Her er det vigtigt, at elevrådet fremstår som et reelt demokratisk organ, som hænger sammen med skolens daglige liv.

Det er en forudsætning for demokratisk debat, at der er nogle klare retningslinjer for dialogen, både i forhold til undervisningen og ikke mindst imellem eleverne indbyrdes. Nogle eksempler handler om at styrke det sociale liv i den enkelte klasse ved at udarbejde spilleregler for samværet. Begrebet *respekt* går igen – særligt i forbindelse med skolers konflikthåndtering og håndtering af ekstremistiske holdninger.

Kapitlet afrundes med et indlæg af skoleleder Palle Kristensen fra Søholtskolen i Brøndby Strand og skoleleder Henning Grønberg fra Bakkeskolen i Esbjerg. De to skoler lægger vægt på at lære eleverne om *demokratiske omgangsformer*. Værdigrundlag, rettigheder og pligter skal være tydelige, og integrationsopgaven har høj prioritet. Indlægget giver et eksempel på håndtering af ytringer og handlinger blandt eleverne, der bryder med grundlæggende principper som tolerance, respekt og ligeværd.

Regler og fagbeskrivelser

Folkeskolen

Folkeskolens formål findes i folkeskolelovens § 1.

Ved hver folkeskole (som har 5. eller højere klassetrin) har eleverne ret til at danne et *elevråd*. Skolens leder er forpligtet til at opfordre eleverne til at danne et elevråd, hvis eleverne ikke selv tager initiativ til det, jævnfør Bekendtgørelse om elevråd i folkeskolen og ungdomsskolen.

Ifølge folkeskolelovens § 44 har skolebestyrelsen pligt til at fastsætte *ordensregler* for skolen. Formålet er at skabe de bedste rammer for børnenes trivsel og indlæring, for børnenes undervisningsmiljø og for de ansattes arbejdsmiljø. I bekendtgørelsen om foranstaltninger til fremme af god orden i folkeskolen er fastsat øvre rammer for indgreb over for elever, der overtræder skolens ordensregler. Det er skolelederens opgave – og ansvar – at gribe ind over for elever, der groft overtræder de vedtagne regler. På www.faellesmaal.uvm.dk findes beskrivelser af *folkeskolens fag*, herunder samfundsfag og historie.

Frie grundskoler

Formålet findes i Lov om friskoler og private grundskoler m.v., § 1.

Ifølge Lov om friskoler og private grundskoler m.v., § 1, skal frie grundskoler give undervisning, *som står mål med, hvad der almindeligvis kræves i folkeskolen*.

Demokrati og kulturforståelse

DIA Privatskole i København

- Tema:* Undervisning i demokrati og medborgerskab
- Hensigt:* At eleverne får indsigt i, hvordan det danske samfund fungerer politisk, socialt og økonomisk. Samt at eleverne får kendskab til, hvordan man som enkeltperson kan opnå indflydelse og ansvar i samfundet gennem kendskab til dets spilleregler. Med "samfundet" menes hele skalaen mellem familien som sociologisk samfund over elevråd og fælles-social opførelse til det politiske styresystem
- Målgruppe:* Skolens elever og lærere m.fl.
- Sammenhæng:* At få eleverne til at føle sig hjemme i det danske samfund
- Websted:* www.dia-privatskole.dk
- Kontakt:* Peter Følle

DIA Privatskole er en arabisk-islamisk friskole på grænsen mellem Nørrebro og Østerbro i København. Af skolens formålsparagraf fremgår det, at skolen ønsker at skabe et venligt, men bestemt skolemiljø, der giver børn fra forskellige grene af samfundet og forskellige nationer mulighed for at vokse op og udvikle sig i fællesskab og få et positivt forhold til hinanden og det danske samfund.

For at styrke elevernes demokratiske opfattelse af at tilhøre det samfund, de lever i, og at få en forståelse for deres egen rolle og muligheder for at fungere i

samfundet har skolen i 2006 besluttet at integrere denne målsætning i både den faglige og sociale undervisning på skolen.

På DIA Privatskole arbejdes ligeledes med debatfunktionen; hvordan man formelt fungerer i en forsamling eller gruppe af mennesker. For at fremme ansvarsforståelsen er der etableret et elevråd, der holder månedlige møder. De større børn fra elevrådet har blandt andet til opgave at assistere gårdvakterne i frikvartererne.

I februar 2006 afholdt DIA Privatskole en *emneuge om demokrati* med følgende temaer:

Indskoling. 1.-3. klasse: Demokrati og familie
Mellemtrinnet. 4.-6. klasse: Demokrati i skolen
Udskoling. 7.-9. klasse: Demokrati i samfundet

I indskoling blev der arbejdet med teater/rollespil, hvor eleverne skulle agere små "familier". Hvor børnene skulle have medbestemmelse i forskellige beslutninger, for eksempel hvor familien skulle holde sommerferie, eller hvordan det nye hus skulle indrettes. Om fredagen spillede børnene disse "teaterstykker" for forældrene. Generelt var indskolingens forældre meget tilfredse med emneugen.

På mellemtrinnet blev der for eksempel arbejdet med interview af elever og lærere for at lave en skoleavis, hvor elever og lærere gav deres meninger til kende med hensyn til forbedringer af skolens miljø. Eleverne var også til rundvisning på Christiansborg og udviste dybt engagement.

I udskoling blev der dannet "politiske partier". Eleverne skulle i grupper skabe et parti og markedsføre sig selv for de andre elever i udskoling. Dernæst blev der afholdt "valg" i klasserne. Skolen havde også inviteret lokalpolitikeren Peter Schlüter til debat med eleverne. Stemningen i salen var god, og eleverne var meget spørgelystne.

Skolen oplever, at emneugen har givet skolens elever bevidsthed om, at man som enkeltperson kan opnå indflydelse og ansvar i samfundet, hvis man lever op til nogle demokratiske spilleregler.

Venskabsklasser:

DIA Privatskole anser det for at være meget vigtigt, at eleverne oplever en interaktion med lokalsamfundet og resten af landet. Den har derfor skabt kontakter til andre skoler og fået venskabsklasser på for eksempel Ollerup Friskole, Carolineskolen og Bordings Friskole (skolen har uden held forsøgt at få kontakt til venskabsklasser på folkeskoler).

Da to 4. klasser fra DIA Privatskole og Ollerup Friskole mødtes, blev tiden blandt andet brugt til at snakke om forskelle og ligheder i dagligdagen i børnenes forskellige familier. Da to 7. klasser fra samme skoler mødtes, var ytringsfrihed på programmet.

Både målsætning og værktøj vil løbende blive evalueret af skolens ansatte og af eleverne i samarbejde med deres lærere. Skolens formålsparagraf om demokrati integreres i konkrete mål for alle klassetrin inden udgangen af 2006.

Ungdomsparlamentet

Fuglsanggårdsskolen i Virum

- Tema:* Undervisning i demokrati og medborgerskab
- Hensigt:* At gøre arbejdet med udviklingen af demokrati til en daglig rutine
- Målgruppe:* Elever i 8. og 9. klasse
- Sammenhæng:* Deltagelsen i konkurrencen om at deltage i Ungdomsparlamentet var en del af et projektarbejde om dansk politik
- Websted:* www.fu-ltk.dk
- Kontakt:* Lone Degn Henriksen

Erfaringer med, at skolebørn kan finde det kedeligt at beskæftige sig med demokrati og politik, førte til, at en gruppe lærere på Fuglsanggårdsskolen i Virum besluttede sig for at lade en klasse medvirke i en konkurrence om at deltage i Ungdomsparlamentet i Folketinget i april 2005.

Man deltager i konkurrencen om at deltage i Folketingets Ungdomsparlament, som gennemføres hvert andet år, ved at udarbejde et lovforslag. Det vil sige, at der er en optaktsfase på skolen, hvor elever i grupper af tre vælger et parti og en mærkesag. På Fuglsanggårdsskolen forberedte eleverne en valgtale, udarbejdede valgplakater og indspillede videospot. Man anvender et undervisningsmateriale fra Folketingets Informationsafdeling, og på baggrund af de indsendte lovforslag vælger Folketinget 60 af de indsendte forslag. Tre elever fra hver af de klasser, hvis forslag bliver

udvalgt, bliver inviteret til at deltage. I alt 178 elever kan på den måde blive medlemmer af Ungdomsparlamentet. Medlem nummer 179 er Folketingets formand, som leder mødet. Mødet foregår i Folketingssalen.

Elevernes lovforslag gik ud på, at alle elever skulle have computer. I forberedelsen af lovforslaget indgik eksempelvis beregning af, hvor mange skolebørn og dermed computere det drejede sig om, kontakt til computerproducenter som DELL og IBM mv.

Projektarbejdet blev understøttet af, at Fuglsanggårdsskolen er en fleksibel skole, hvilket gør det muligt at inddrage flere lærere – og dermed flere faglige kompetencer – og at organisere undervisningen på en måde, så man kan koncentrere sig om projektet i en periode.

Lærerne vurderer efterfølgende, at undervisningen har givet eleverne en helt anderledes og adrenalinpræget oplevelse, hvilket gør, at eleverne har langt bedre forståelse for politiske emner. Debatlysten er også øget, og lærerne finder, at det er blevet meget lettere at lægge politiske synsvinkler ned over stoffet. Eksempelvis har eleverne i senere projektarbejde ikke holdt sig tilbage i forhold til at kontakte lokalpolitikere. Det tyder på en helt anderledes åbenhed over for det politiske system.

Ud over Ungdomsparlamentet tilbyder Folketinget også "Politiker for en dag", som er et tilbud om et besøg i Besøgscentret i kælderen under Christiansborg. Det er et avanceret rollespil, som foregår i en

miniversion af det rigtige Folketing, komplet med Folketingssal, Vandrehal, udvalgsværelser og medlemskontorer.

Yderligere information: Man kan læse mere om Folketingets tilbud til folkeskolens ældste klasser på Folketingets Børne- og Ungdomsportal, www.ungtinget.dk.

Demokratisk dannelse

Marie Jørgensens Skole i Odense

- Tema:* Undervisning i demokrati og medborgerskab
- Hensigt:* At give elever redskaber til at danne holdninger og håndtere værdier i en kompleks verden
- Målgruppe:* Alle skolens elever
- Sammenhæng:* Faget Dannelse til Demokrati er oprettet med en lektion om ugen for alle klasser i hele skoleforløbet
- Websted:* www.mariejoergensensskole.dk
- Kontakt:* Skoleleder Poul Knudsen

Marie Jørgensens Skole, en fri grundskole i Odense, har oprettet faget *Dannelse til Demokrati*, efter at skolen og skolens bestyrelse gennem flere år har arbejdet med værdier. Det blev diskuteret, at normdannelse hos børn og unge i dag ikke er et samlet sæt af værdier, der overføres fra generation til generation. I stedet konstrueres tilværelsen ud fra valg i situationen og dermed ofte løsrevet fra et overordnet værdisæt.

Blandt andet for at ruste eleverne til de mange valg besluttede skolen at opbygge et dannelsesfag, som kom til at hedde Dannelse til Demokrati. I det fag skal børnene lære at danne deres egen opfattelse, samtidig med at de skal have respekt for, at andre gør det anderledes. Indholdet er holdningsbearbej-

dende i alderssvarende sammenhæng med en lektion om ugen fra børnehaveklasse til 10. årgang.

Faget er et samtalefag, hvor værdier bearbejdes, og holdninger dannes og afprøves med læreren som den styrende. Og læreren er forpligtet til at melde egne holdninger ud!

Et eksempel

4. klasse arbejder med overordnede emner som: Klassens trivsel, fællesskab, begrebet demokrati, moral- og værdibegreber, konfliktmægling og drenge- og pigeroller i hjem, skole og samfund.

Eleverne diskuterer i nogle timer klasseregler. Der udpeges en ordstyrer og en referent blandt eleverne. Fælles ønsker og problemer diskuteres i gruppearbejde og i klassen, blandt andet oprydning og lektiecafé. Indimellem sætter ordstyreren spørgsmål til afstemning i klassen ved håndsoprækning. Referenten nedfælder alle beslutninger, som der på forskellig vis følges op på.

Der er udarbejdet en læseplan for faget, som evalueres og revideres hvert år. Faget evalueres i øjeblikket blandt lærere og elever. Forældrene, der også har modtaget faget med stor interesse og fundet det nyskabende, vil ligeledes blive inddraget.

Eleverne er engagerede i faget og vil gerne bidrage. De får bearbejdet holdninger og vendt forståelser. De bringer disse samtaler med hjem. Og eleverne bliver bedre i stand til at håndtere en kompleks verden.

Yderligere information:

Læseplanen for faget Dannelse til Demokrati ligger på skolens websted.

Vi bestemmer også. Artikel i bladet Frie Grundskoler, juni 2005.

Demokrati i skolesammenhæng

Carolineskolen, Østerbro i København

<i>Tema:</i>	Demokrati og demokratiske værdier
<i>Hensigt:</i>	At opøve eleverne til demokrati gennem samtale, medbestemmelse og kendskabet til rettigheder og pligter. At gøre arbejdet med udviklingen af demokrati til en daglig rutine
<i>Målgruppe:</i>	Skolens medarbejdere, elever og forældre
<i>Sammenhæng:</i>	Målsætningerne gælder for undervisningen i alle fag og på alle trin
<i>Websted:</i>	www.carolineskolen.dk
<i>Kontakt:</i>	Ulla Tirsted

På Carolineskolen, som er en jødisk privatskole på Ydre Østerbro i København, har man en målsætning om, at eleverne skal lære at tro på sig selv og give udtryk for egne meninger samt lære medbestemmelse og medansvar gennem arbejdet i klassen og i elevrådet. Derfor besluttede skolen i 2001 sig for at udvikle et skriftligt grundlag for, hvordan man kunne arbejde med målsætningen på de forskellige klassetrin.

Carolineskolen har udarbejdet en samlet målformulering for arbejdet med demokrati på de enkelte klassetrin. Skolens 15 lærere udarbejdede målformuleringen i tre grupper efter et oplæg fra skolens viceinspektør. Udgangspunktet for beskrivelsen er, at man fastslår:

1. At demokrati er en livsform – en måde at være

sammen på. 2. At demokrati kræver frihed og ansvar for egne valg. 3. At demokrati forudsætter viden. Det fører til disse overordnede mål:

Hvordan opdrager vi eleverne til demokratiet?

1. Ved at fokusere på en livsform: Samtalen er central.

Der arbejdes i alle klasser med den sociale udvikling. Eleverne skal lære at:

- Tage ansvar for sig selv
- Løse egne konflikter
- Indgå i et konstruktivt og forpligtende fællesskab
- Træffe fælles beslutninger og forstå nødvendigheden af at være loyal over for disse
- Forstå, at der stilles forskellige krav i forhold til den enkeltes sociale modenhed.

2. Gennem en arbejdsmetode: Medbestemmelse.

Der arbejdes med at inddrage elevernes ideer og ønsker i undervisningen. Eleverne skal lære at:

- Opstille egne og fælles mål
- Forholde sig ansvarligt og konstruktivt til de opstillede mål
- Indgå i planlægningen af undervisningen
- Arbejde mål- og projektorienteret
- Evaluere egne og fælles aktiviteter.

3. Ved at arbejde med et emne: Demokrati som styreform i samfundet.

Der arbejdes med, at eleverne skal have kendskab til de muligheder og forpligtelser, man har som borger i et demokratisk samfund. Eleverne skal lære:

- Hvordan demokratiet i Danmark er opbygget og fungerer
- Hvilke rettigheder og pligter demokratiet opstiller
- Hvordan man selv kan øve indflydelse
- Hvordan man arbejder konstruktivt i elevrådet.

Der er formuleret konkrete mål på tre niveauer: A: Børnehaveklasse, 1. og 2. klasse; B: 3., 4., 5. og 6. klasse; C: 7., 8. og 9. klasse.

Målformuleringen har medvirket til, at elevmedindflydelse er blevet en aktiv del af skolens kultur. Skolen aflæser resultatet af indsatsen på elevernes evne til at indgå i diskussioner. Og det er vurderingen, at eleverne er blevet rigtig gode til at diskutere.

Yderligere information:

Mål for undervisningen i demokrati på de tre niveauer er omtalt på skolens websted under "Demokrati".

Uddannelse til medborgerskab

Stevnsgade Skole og Sjællandsgade Skole, Nørrebro i København

Tema: Demokratiske værdier og medborgerskab

Hensigt: At etablere et tilbagevendende forløb, der giver eleverne medborgerskabskompetencer, såsom interkulturelle kompetencer, forståelse for fordelene ved dialog, demokrati og deltagerstyring, kendskab til demokratiets historie, herunder rettigheder og pligter i skolehverdagen og i samfundet generelt.

At udvikle en medborgerskabspædagogisk metode til lærerne, baseret på den anerkendende tilgang

Målgruppe: Skolernes lærere og elever, herunder elevråd

Sammenhæng: Målet er at få medborgerskabsvinklen ind i alle fag såvel som i skolernes kultur og miljø, og omdrejningspunktet er en fælles Medborgerskabsuge i ugen for FN-dagen den 24. oktober

Websteder: www.stv.kk.dk
www.sjg.kk.dk

Kontakt: Projektleder Bo Lauritzen, Stevnsgade Skole, og skoleleder Jeanne Jacobsen, Sjællandsgade Skole

En udbredt langvarig oplevelse af, at en mindre gruppe elever udtrykte en konfliktpræget holdning til skolen og lokalsamfundet, og hvor lærerne oplevede en tendens til udvikling af en *mod*borgerskabskultur, førte til, at lærerne på Stevnsgade og Sjællandsgade skoler besluttede sig for at bryde den negative udvikling. I stedet har skolerne fået mulighed for at igangsætte et forløb (et pilotprojekt), der skal styrke oplevelsen af fællesskab, medejerskab og inklusion og udvikle en *med*borgerskabskultur.

Ambitionen med projektet er dels at bryde den negative atmosfære, som blandt andet giver sig udtryk i nedsættende sprogbrug, mobning og manglende respekt, dels at modvirke elevflugt fra skolen. Hensigten er at skabe en skole, som både nu og i fremtiden repræsenterer og rummer lokalområdets meget forskellige børn, og som sætter medborgerskabet i centrum med fokus på og udgangspunkt i alle de menneskelige ressourcer, som skolen rummer.

Medborgerskabspædagogikken funderes på konkrete erfaringer med, hvordan man arbejder anerkendende med de emner og praksisser, som medborgerskabet omfatter.

Ved den årlige medborgerskabsuge arbejdes der med aspekter af medborgerskab; emner som mangfoldighed, konfliktløsning, menneske- og børnerettigheder, pligter, kulturforskelle, minoriteters forhold, identitet mv.

Indtil videre er nedenstående faste temaer aftalt for de enkelte årgange. Derudover indarbejdes medborgerskabstematikken i alle elementer af lærernes års-

planer. Ideen er, at eleverne gennem skoleforløbet kommer igennem samtlige temaer, og at de ved afslutningen modtager et medborgercertifikat.

Indskolingen (Børnehaveklasse-3. klasse)

Regler og pligter i skolen og familien

Mobning og empati

Tolerance – over for “det anderledes”

Respekt – omgangstone og sprogbrug

Mellemtrin (4.-7. klasse)

Fællesskab (“enshed og forskellighed”)

Konfliktløsning

Kulturforståelse

Deltagelse i demokratiet

Førstehjælp

Udskolingen (8.-10. klasse)

Grundloven

Demokratiske principper

Værdier, normer og kultur

Racisme og totalitarisme

Ligestilling, ligebehandling og ikke-diskriminering

Børns rettigheder

Børns levevilkår

Menneskerettigheder

Yderligere information:

Projektet løber fra 2005-2007. Materiale vil blive lagt på skolernes websteder.

Sokratiske dialoggrupper

Heimdalsgades Overbygningsskole (HGO), Nørrebro i København

<i>Tema:</i>	Demokratiske værdier
<i>Hensigt:</i>	At skabe et formaliseret rum for drøftelse af værdier
<i>Målgruppe:</i>	Udskolingen
<i>Sammenhæng:</i>	Elever tages ud i grupper af 10 personer, som undervises i at filosofere
<i>Websted:</i>	www.hgo.kk.dk
<i>Kontakt:</i>	Lærer Bo Christensen

På Heimdalsgades Overbygningsskole (HGO) på Nørrebro i København igangsatte man i 2002 et tre-årigt forsøgsprojekt med *Sokratiske dialoggrupper*. Baggrunden var, at skolen netop var startet som forsøgsskole med projektorganisering og elevmedindflydelse som de bærende elementer. På den baggrund bliver undervisningen i stort omfang organiseret tematisk med vægt på opøvelse i personlig stillingtagen og argumentation. Det betyder, at værdier og værdiforskelle i stort omfang kommer i spil. Der var derfor et stort behov for at skabe et rum for drøftelse af værdier og holdninger.

Den sokratiske dialoggruppe er en etisk samtalekultur, hvor man umiddelbart tager udgangspunkt i egne erfaringer og konstateringen af forskellige kultursyn, men hvor målet er at nå frem til "et undersøgende fællesskab", der når ud over, hvad den enkelte person eller kultur måtte mene. Der afsættes 2^{1/2} dag,

spredt ud over en uge, til et dialogforløb. Der tages udgangspunkt i nogle grundlæggende regler.

Regler eller filosofiske dyder:

- Tænk selv!
- Tænk åbent og eksistentielt
- Tænk sammen og i forlængelse af hinanden
- Lyt, vis tillid, og vær tålmodig
- Sæt dig selv på spil – spørg til egne antagelser
- Strøb efter enighed, eller begrund uenighed
- Hjælp hinanden med at holde den røde tråd.

Det er ikke tilladt at inddrage ydre autoriteter i argumentationen. Eleverne foreslår spørgsmål til undersøgelse, eksempelvis "Hvad er tro?", "Hvad er godt venskab?", "Hvad er kærlighed?", "Hvad er god opdragelse?". Man vælger det spørgsmål, som har mest tyngde for de fleste. Hvis der ikke umiddelbart kan opnås enighed, foretages der afstemning.

Metoden i den Sokratiske dialoggruppe kan kort opsummeres i fem trin:

1. *Spørgsmål*. Først stilles et spørgsmål, som danner udgangspunkt og fokus for den videre dialog og argumentation i gruppen.
2. *Hovedeksemplet*. Hver enkelt deltager præsenterer et eksempel fra sit liv, der illustrerer, hvad han eller hun forbinder med spørgsmålet. Ud fra disse eksempler skal

gruppen blive enig om et hovedeksempel som det, der bedst illustrerer det spørgsmål, man ønsker at undersøge.

3. *Hovedudsagnet.* Gruppen drøfter, hvilket udsagn den på baggrund af det valgte eksempel kan give med hensyn til den behandlede problematik.
4. *Regler.* Med udgangspunkt i dette udsagn undersøger gruppen de grundantagelser, værdier og implicite kriterier, som har bestemt, at den har valgt netop dette eksempel. Undervejs vil hovedudsagnet blive reformuleret.
5. *Principper.* Udsagnets gyldighed afprøves ikke bare over for det oprindelige hovedeksempel, men også over for de øvrige eksempler, som deltagerne oprindeligt stillede. Det drøftes, om udsagnet kan formuleres endnu mere alment og principielt.

Ud over eleverne deltager en facilitator og en observatør, som skal hjælpe med til at bringe processen fremad.

På en skole med mange nationaliteter har metoden været medvirkende til, at eleverne har lært noget om hinanden på tværs af kulturer og har fået adgang til en forståelse af andre menneskers opfattelser, og der-

med har de fået indsigt i noget, de ellers ikke ville få indsigt i. Samtidig bliver metoden også opfattet som et tilbud om at drøfte de tunge spørgsmål, som man tænker på, men som man som ung ofte er for blufærdig til at tage op. Reglerne giver metoden en alt-afgørende legitimitet.

Yderligere information:

Finn Thorbjørn Hansen: *Sokratisk citizenship. Om etisk og demokratisk dannelse på multietniske skoler.* I Uddannelse nr. 8, 2002. Udgivet af Undervisningsministeriet.

Opdragelse til demokrati – styrk elevrådet

Abildgårdskolen i Odense

<i>Tema:</i>	Skolen som lokalt demokrati
<i>Hensigt:</i>	At give eleverne medindflydelse på skolens liv
<i>Målgruppe:</i>	Skolens elever
<i>Sammenhæng:</i>	At få elevrådsarbejdet til at fungere i sammenhæng med resten af skolen, det vil sige både i forhold til ledelsen, klasselærerne og eleverne
<i>Websted:</i>	www.abildgaardskolen.odense.dk
<i>Kontakt:</i>	Kontaktlærer Thomas Christensen

Uddannelse til demokrati kan blandt andet foregå gennem elevrådet. Elevrådet giver mulighed for i praksis at arbejde med de demokratiske processer. På Abildgårdskolen i Odense har man i de seneste år forsøgt at styrke demokratiet ved at styrke elevrådet. Udgangspunktet var, at skolen ønskede at tage formløet med undervisning i demokrati alvorligt, og at eleverne ønskede at få lidt flere elevrådsmøder og at få indflydelse på nogle af skolens forhold.

Frem til 2003 var det kontaktlæreren, der havde rollen som mødeindkalder, dagsordensætter, mødeleder og referent. Herefter valgte elevrådet, at det skulle være elevrådsformanden og næstformanden, der skulle have disse opgaver. Men da formand og næstformand gik i 9. klasse, havde de fra årsskiftet ikke den nødvendige tid til arbejdet, og man besluttede derfor, at rollerne skulle gå på skift blandt alle elevrådets medlemmer. Det betyder, at kontaktlæreren i

højere grad bliver en coach, der kan gribe til timeout, hvis han skønner, der er behov for det.

Samtidig har det været vigtigt at finde nogle emner, hvor eleverne kan få succesoplevelser og demonstrere handlekraft over for sig selv, kammeraterne og skolen. I 2004 drejede det sig om afholdelse af et venskabsfodboldstævne og i skoleåret 2005-06 om at inddrage elevrådet i udarbejdelse af skolens undervisningsmiljørapport. Det handler således ikke kun om at opdrage eleverne til demokrati, men også om, at de gennem elevrådet varetager deres interesser. Et vellykket elevrådsarbejde afhænger af, at elevrådsarbejdet ikke bliver en ø i skolen, men en integreret del af et demokratisk arbejde, der gennemtrænger hele skolekulturen.

Skolen tager eleverne som demokratiske medspillere alvorligt, ved at de fra små regelmæssigt trænes i at tale sammen om fælles sager. I indskoling kan det for eksempel være trin for trin-træningen. Længere oppe er det klassens trivsel, hvor det er vigtigt, at klassens tid forstås og tages alvorligt som timen, hvor der identificeres sager, der vedrører den enkeltes og den fælles trivsel, også kaldet klassens undervisningsmiljø. I klassens tid får eleverne formel træning i på skift at lede møderne, at tage referat samt at forberede møderne og at efterbehandle dem.

Det er skolens erfaring, at det ikke er nok, at kontaktlæreren er tændt, og at skolens leder er positiv. Det skal trænes formelt og regelmæssigt og nok mere i en flerkulturel sammenhæng. Ellers bliver det uformelle former, der overtager.

Forløbet er evalueret, fordi det indgår i et forsknings- og udviklingsprojekt, som medarbejdere ved CVU Fyn/Odense Seminarium har gennemført. I den forbindelse vurderes det, at eleverne i højere grad lytter, taler efter tur og er opmærksomme, når der konkluderes. Endvidere har elevrådet besluttet, at kun én af de to, formand/næstformand, må komme fra 9. klasse, og at denne person i givet tilfælde er på valg i januar.

På lærermøderne er elevrådet på som fast orienteringspunkt, og cirka hver tredje måned er det på som diskussionspunkt. Et godt elevrådsarbejde kræver opbakning fra samtlige lærere.

Yderligere information:

Der er udarbejdet en redskabsliste til elevrådsarbejdet, som kan hentes på skolens websted. Om modsætningen mellem lærere og elevers opfattelse af elevrådsarbejdet kan man læse i Jens Peter Christiansen og Stefan Ting Grafs artikel, *Elevråd – en enestående mulighed*, på www.folkeskolen.dk.

Klassemøde – en mulighed for bedre forståelse af demokratiske processer

Vestre Skole i Odense

<i>Tema:</i>	Skolen som lokalt demokrati
<i>Hensigt:</i>	At give eleverne rum til selvforvaltning i forbindelse med klassens fælles liv
<i>Målgruppe:</i>	Elever i 6. klasse og frem (eventuelt allerede fra 4. klasse)
<i>Sammenhæng:</i>	Klassemøder som en del af klassens tid
<i>Websted:</i>	www.vestre.odense.dk
<i>Kontakt:</i>	Edith Hjuler

På Vestre Skole i Odense har en lærer regelmæssigt afholdt klassemøder i sin klasse, fra eleverne var helt små. Ideen opstod, fordi det var en såkaldt vanskelig klasse. Oprindeligt blev klassemøderne gennemført 100 procent lærerstyret, men i forbindelse med et demokratiprojekt besluttede læreren at lade eleverne i højere grad selv gennemføre deres egne møder. Det gjorde de med held fra 6. klasse og fremefter.

Klassemøderne er blevet gennemført to gange om ugen af et kvarters varighed. Mødet har en klar og præcis form. Ved hvert møde fordeles rollerne som ordstyrer, referent og "politibetjent". Den sidste rolle – som primært handler om at holde øje med, om talerækken bliver overholdt, om eleverne taler pænt til hinanden, eller om at vurdere, om der skal holdes

timeout i forhold til processen – er indtil videre varetaget af læreren.

Ideen er, at eleverne selv kan ønske problemer taget op, og at de selv skal arbejde sig frem til en mulig løsning af problemerne. I klassen er der en liste, hvorpå man kan skrive forslag til emner, og ved klassemødet må den elev, der har foreslået emnet, selv kort redegøre for det. I det omfang klassen ikke selv suverænt kan løse problemet, oplyser læreren om rammerne, eksempelvis hvis det angår skolens regler. Interpersonelle konflikter holdes uden for klassemødet, men søges i stedet løst med læreren som mediator.

Det er erfaringen, at denne metode har været medvirkende til at skabe et bedre miljø i klassen, og at det er bemærkelsesværdigt, at især de stille elever og de tosprogede elever er kommet til orde. Det har også givet klassen et samlet initiativ. Det viste sig blandt andet, da klassen efter en pause med klassemøderne selv ønskede dem genoptaget, fordi der var opstået nogle nye problemer, som de ønskede løst. I det hele taget faldt antallet af konflikter på baggrund af den gensidige forståelse, der blev udviklet i klassens offentlige rum.

I forhold til diskussion af politiske emner – eksempelvis diskussion i faget historie om en eventuel nedsættelse af valgaldere – har det også vist sig, at eleverne har udviklet en bedre politisk forståelse af partiernes synspunkter.

Forsøget med at inddrage eleverne i styringen af klassemøderne er blevet evalueret, da forløbet indgår som en del af et større forsknings- og udviklingsprojekt, som medarbejdere ved CVU Fyn/Odense Seminarium har gennemført.

Yderligere information:

Jens Peter Christiansen og Stefan Ting Grafs artikel, *Klassemødet – demokratisk konfliktløsning og udvikling af fællesskab*, på www.folkeskolen.dk og i tidsskriftet *Unge Pædagoger* nr. 4/5, 2005.

En mobningsfri skole, der skaber muligheder...

Vejlby Skole i Århus

<i>Tema:</i>	Et godt undervisningsmiljø
<i>Hensigt:</i>	At forbedre trivslen og øge rummeligheden på skolen – både for børn og voksne
<i>Målgruppe:</i>	Alle elever på skolen
<i>Sammenhæng:</i>	En samlet indsats, der har til formål at opbygge en kultur, der er modstandsdygtig over for mobning
<i>Websted:</i>	www.vejlby-skole.dk
<i>Kontakt:</i>	Sven Hejgaard, sven.hejgaard@skolekom.dk

I april 1999 erklærede Vejlby Skole sig som en mobningsfri skole. Baggrunden var en henvendelse fra skolens elevråd. Siden da har det været skolens officielle holdning, at man ikke vil acceptere mobning. At man standser mobning, når man ser det, og at man udvikler redskaber til at gøre det med. Det har været vigtigt for skolen at se indsatsen over for mobning i sammenhæng med andre tiltag, for eksempel ro i klassen og udvikling af den rummelige skole.

At skolen er erklæret mobningsfri, er ikke det samme som, at der ikke finder mobning sted, men at der konsekvent bliver slået ned på den, hver gang den dukker op. Da der både findes en plan for forebyggelse og en handlingsplan for, hvad man skal gøre, når mobning forekommer, ved lærerne, hvordan de skal håndtere tingene.

Efterhånden har skolen udviklet en lang række redskaber, som skal støtte den vigtige forebyggende indsats:

Man har indlagt *social læring* i skemaet, hvilket betyder, at alle lærere er forpligtet til at arbejde med social læring. Det foregår i klassens tid. Man har en *værktøjskasse* med redskaber, der er udarbejdet til arbejdet med elevernes sociale kompetencer. Værktøjsskassen er en kommenteret oversigt over forskellige materialer, der kan bruges i indsatsen mod mobning i indskoling, på mellemtrinnet, på det ældste trin og for alle klassestrin.

I hver klasse bliver der udarbejdet et sæt *spilleregler for god opførsel*. De tages op til revision én gang hvert år. Man har et *venskabsklassesystem*, der går ud på, at en 0. klasse er venskabsklasse med en 5. klasse og en 1. klasse med en 6. klasse og så fremdeles, som sikrer, at de små elever altid har venner blandt de store.

Endelig har man oprettet et *Antimobningsråd*, AMOR, der består af to repræsentanter fra hver af de store klasser (fra 6. og opefter), og som har til opgave at holde kontakt med de små klasser. Rådet mødes med den lærer, der fungerer som tovholder på indsatsen, én gang om måneden, og eventuelle problemer – både i de små og i de store klasser – rapporteres her. Disse elever er ofte også med til arrangementer uden for skolen, således at de bliver udfordret på mange måder.

Det andet ben er den handlingsplan, som træder i funktion, når der opstår mobning. Den har fire trin:

- Først tager AKT-læreren (Adfærd, Kontakt, Trivsel) en samtale med de involverede parter. Det er en systematisk opbygget samtale, som fungerer meget effektivt. De fleste sager afsluttes på det niveau.
- Næste trin er at inddrage klassen på en måde, hvor reaktioner på mobningen aftales. Det er vigtigt, at der både sættes ord og handling på. Kun enkelte sager når til dette niveau.
- Tredje trin er at inddrage forældrene aktivt i løsningen af problemet. Det foregår på skolens kontor.
- Fjerde trin er at overgive sagen til de sociale myndigheder. De to sidste trin har endnu ikke været anvendt.

En AKT-lærer er udpeget som tovholder for indsatsen og sørger for, at hele skolen fastholdes på sporet. Det har også vist sig, at det er nødvendigt, at man hele tiden tager indsatsen op til revision. Som løbende evaluering af indsatsen gennemfører skolen én gang om året en mobningsundersøgelse, baseret på et spørgeskema, som Børnerådet har udarbejdet. Denne undersøgelse kan på empirisk basis afdække, i hvilket omfang indsatsen bærer frugt.

Århus Kommune vedtog i 2002 en skolepolitik, der sikrer alle børn en tryk hverdag: Det hedder, at *alle børn skal opleve, at skolen er et sted, der fremmer fællesskab og beskytter dem mod mobning og andre former for krænkelse*. I 2003 udarbejdede Århus Kommune en værktøjsmappe mod mobning. Den indeholder

forskelligt materiale, blandt andet inspiration til udarbejdelse af handle- og beredskabsplan og inspiration til aktiviteter og undervisning.

Yderligere information:

På Vejlbyskoles websted ligger blandt andet en statusredegørelse og værktøjskassen. Århus Kommunes værktøjsmappe ligger på: www.aarhuskommune.dk

Skolen for alle elever i skoledistriktet

Bakkeskolen i Esbjerg

<i>Tema:</i>	Den inkluderende skole
<i>Hensigt:</i>	At opnå et værdigt skoleliv, der er kendetegnet ved faglighed, tryghed, overskuelighed og rummelighed
<i>Målgruppe:</i>	Skolens medarbejdere, elever og forældre
<i>Sammenhæng:</i>	Et led i en kommunal beslutning om, at alle skoler skal arbejde med den inkluderende skole
<i>Websted:</i>	www.esbjergkommune.dk/bakkeskolen
<i>Kontakt:</i>	Skoleleder Henning Grønberg

På Bakkeskolen i Esbjerg har man taget udgangspunkt i en kommunal beslutning om, at alle skoler skal arbejde med den inkluderende skole. Visionen er en inkluderende skole, hvor alle elever har en værdi, og den lokale skole tilgodeser de forskellige elever, der bor i skolens lokalområde. Skolen har derfor været inde i en proces, hvor undervisningsbegrebet for elever med særlige behov blev udvidet, og hvor man har måttet ændre organiseringen af undervisningen for at opnå målet.

I implementeringen af arbejdet med den inkluderende skole har det været et mål at ændre organisationen, så den enkelte klasse og den enkelte elev møder et mindre antal lærere. For at styrke fagligheden organiseres der årgangsteam, fagteam og en række videntre, som har opgaver i forhold til årgangsteam. Det er årgangsteamet, der leverer skolens kerneydelse,

undervisning. Det er ansvarligt for al undervisning, inklusive specialundervisning og dansk som andetsprog, idet det er et krav, at dansk som andetsprog er en dimension i al undervisning. Lærerne skal ud til eleverne og ikke omvendt. Alle ressourcer ligger i årgangsteamet, og det organiserer selv undervisningen fleksibelt i forhold til elevernes behov – med brug af undervisningsdifferentiering og skiftende holddannelser.

Det betyder også, at videntrenes faglige ressourcer er til stede i årgangsteamet, samtidig med at videntret har til opgave at tage initiativ til udvikling og gennemførelse af centrale initiativer. Dertil kommer, at skolen arbejder med fleksible personressourcer, som gør, at de enkelte team kan beslutte at allokere lærerressourcer på tværs af de enkelte årgangsteam, såfremt der måtte være behov for det, og at ressourcerne skævetes til fordel for tidlig og forebyggende indsats.

Videntre:

- Helhedsskole
- Sprogcenter
- Støttecenter
- Specialklassecenter
- Vejledningscenter
- Pædagogisk servicecenter
- Specialcenter med AKT-team
- Pædagogisk team
- Tværfagligt team
- Administration
- Service
- Ledelse.

Der satses massivt på, at eleverne skal beherske dansk, og der er konstant fokus på læseindlæring. Der er etableret fagteam for samtlige fag, hvor fagspecifikke temaer og fagdidaktikken er i centrum, og hvor der er særligt fokus på evaluering. Teamet fastsætter mål for årets indsats, som det evaluerer i løbet af året. Evalueringen sker skriftligt og systematisk – og der følges op.

For at indfri målsætningen om at fastholde skoledistriktets børn afholdes der hvert år et orienterende møde for de kommende forældre. Her orienterer både skolens ledelse og forældrerepræsentanter om skolen. Skolen kan konstatere, at et stigende antal forældre fra skoledistriktet nu vælger Bakkeskolen. I øvrigt evalueres indsatsen én gang om året af det pædagogiske team. Sidst blev det gennemført ved en spørgeskemaundersøgelse blandt lærerne. Derudover kan det konstateres, at trækket på skolens hærværkskonto er meget lavt, hvilket indikerer, at eleverne føler, det er deres skole.

Selv om der er lagt op til en kraftig udvidelse af rummeligheden, er det forventningen, at cirka fem til seks procent af eleverne fortsat vil skulle have specialundervisning. Men de visiteres først dertil, når det er konstateret, at de forebyggende tiltag er afprøvet og fundet utilstrækkelige. Over for politikerne advarer skolen mod *inklusionsfælden*, som opstår, såfremt ressourcer og kompetencer ikke følger med.

Yderligere information:

Henning Grønberg: *Udfordringer i klasselokalet*. Tidsskriftet Uddannelse nr. 7, 2005. Udgivet af Undervisningsministeriet.

Takt og Tone

Bryndum skole i Esbjerg

<i>Tema:</i>	Et godt skolemiljø
<i>Hensigt:</i>	At sikre, at elevernes udvikling og trivsel er i centrum
<i>Målgruppe:</i>	Skolens medarbejdere, elever og forældre
<i>Sammenhæng:</i>	Konkretisering af en kommunal beslutning om at udvikle en demokratikultur på kommunens skoler
<i>Skole:</i>	Bryndum Skole
<i>Websted:</i>	www.esbjergkommune.dk/bryndum-skole
<i>Kontakt:</i>	Skoleleder Lars Agerskov

I forlængelse af at Esbjerg Kommune i sin skolepolitik for 2005-2008 har opstillet en vision om udvikling af en "demokratikultur" på kommunens skoler, har man fra skoleåret 2005-06 på Bryndum Skole indledt projektet Takt og Tone. Projektet er blevet forberedt af en arbejdsgruppe med inddragelse af pædagogisk råd og SISU (Sikkerheds- og samarbejdsudvalget – "medudvalget") og endeligt godkendt af skolebestyrelsen.

Det nye skoleår indledes med, at man i den første uge i samtlige klasser drøfter og udfærdiger et sæt spilleregler for klassen, som hænges op uden for klasseværelset. Disse vil fremover fungere som udgangspunkt for eventuelle diskussioner. I august og september afholdes der forældremøder, hvor skolelederen præsenterer projektet for forældrene, og hvor alle opfordres til at bakke skolen op.

Alle forældre modtager en folder med retningslinjer for, hvordan man agerer på skolen:

På Bryndum Skole:

- Passer vi på hinanden, så alle har mulighed for at trives og udvikle sig bedst muligt.
- Taler vi et ordentligt sprog til hinanden, så alle kan føle sig trygge og værdsatte.
- Møder vi til tiden, er velforberedte og har pakket tasken med de nødvendige ting til skoledagen.
- Holder vi orden og passer på tingene, så skoledagen fungerer.
- Er vi opmærksomme på signaler, vi udsender, og har tøj på, der passer til en arbejdsdag.

Ligeledes er det kendt, at urimelig opførsel ikke tolereres, for eksempel elever, der bevidst ødelægger og forstyrrer undervisningen, er truende eller har en voldelig adfærd, bruger groft og nedladende sprog eller adfærd over for kammerater eller personale eller laver hærværk mod skolens inventar og bygninger. Såfremt dette ikke overholdes, kontaktes forældrene med henblik på at udarbejde en konkret handleplan for deres barn. For større børn kan det betyde bortvisning fra skolen.

Skolen har forberedt projektet ved blandt andet at afholde en kursusdag for personalet med henblik på at få personalet til at trække på samme hammel på trods af forskellige tolerancetærskler og på at sikre, at alle medarbejdere har et fælles ansvar over for de fælles

beslutninger og opgaver, samt at de bliver bedre til at kommunikere med hinanden om fastholdelse af de fælles beslutninger.

Yderligere information:

Folderen *Takt og tone på Bryndum Skole* kan hentes på skolens websted.

Den gode klasse

Valhøj Skole i Rødovre

<i>Tema:</i>	Konflikthåndtering
<i>Hensigt:</i>	Gennem rollespil og forumspil at give deltagerne mulighed for at afprøve sig selv i konfliktsituationer med krop og ord. Hvis man ved, hvordan konflikter opstår og udvikler sig, er det lettere at håndtere dem konstruktivt
<i>Målgruppe:</i>	6. klasse
<i>Sammenhæng:</i>	I tilknytning til faget dansk og klasse-lærerfunktionen
<i>Websted:</i>	www.rk.dk/valhoj-skole
<i>Kontakt:</i>	Birthe Dalsgaard

Respekt er et meget brugt ord i folkeskolen. Det kan betegne elevernes ønske om at have et ukrænkeligt rum omkring sig – også selv om det ikke drejer sig om specielt belastede klasser. Derfor besluttede klasselærerne for en 6. klasse på Valhøj Skole i Rødovre sig for at indlægge konflikthåndteringskurset *Hvornår er nok, nok* i undervisningen.

Det er utrolig vigtigt, at man som lærer er opmærksom på det sociale samspil i klassen. Men det kan være svært for alle i det daglige at løse op for de indlærte roller. Derfor kan et konflikthåndteringskursus være et godt redskab til at få nogle andre øjne på det gammelkendte. Kurset drejer sig om at få eleverne til at give bedre udtryk for deres følelser og at sige fra over for bemærkninger eller handlinger, der overskrider den enkeltes grænser. Det sker, ved at eleverne på kurset agerer nogle andre personer end dem selv.

Således fokuseres der på mekanismerne og ikke på den enkelte, og eleverne lærer at sætte ord på deres følelser.

For 6. klasse på Valhøj Skole betød kurset, at de fik en fælles referenceramme, som de tit vendte tilbage til i tiden efter kurset. Det har afstedkommet et sæt fælles spilleregler om at lytte efter og ikke at afbryde, når andre taler, en bedre orden i klassen, som betyder, at affald kommer i skraldespanden, stolene sættes op mv., og at man i klassens tid taler om det, når nogle elever eksempelvis har følt sig overdrevent kommenteret af andre.

Fokuseringen på roller betyder også, at læreren synes, at det i forhold til eleverne er blevet tydeligere, at hendes rolle er at være faglig og i den forstand at "være efter" eleverne.

Der skal hele tiden holdes gang i "den gode klasse", men kurset har givet redskaber til at fastholde fokus, og ikke mindst har læreren i forhold til eleverne fået et mandat til hele tiden at tage det op.

Yderligere information:

Information om konflikthåndteringskurset *Hvornår er nok, nok* kan hentes på webstedet:
www.inet-spf.dk

Udvikling af et respektfuldt, hjælpsomt og nuanceret sprog

Hellig Kors Skole i København

<i>Tema:</i>	Et godt undervisningsmiljø
<i>Hensigt:</i>	At højne opmærksomheden på sproget. At eleverne udvikler et respektfuldt, hjælpsomt og nuanceret sprog. Det forudsætter, at lærergruppen har høje kompetencer inden for sprog- og kulturforståelse, og at der i alle undervisningsforløb er et sprogperspektiv
<i>Målgruppe:</i>	Skolens elever og lærere
<i>Sammenhæng:</i>	I samtlige klasser og fag
<i>Websted:</i>	www.hks.kk.dk
<i>Kontakt:</i>	Skoleleder Klaus Mygind

Der har i de senere år været fokus på ændringer i skolebørns sprogbrug. De taler hårdere til hinanden og bruger udtryk, der kan opfattes som meget nedværdigende. På Hellig Kors Skole på Nørrebro i København har man også konstateret denne udvikling og derfor besluttet sig for at gøre noget ved det.

Skolen har i stigende grad oplevet, at konflikter med unge i skolen er knyttet sammen med konflikter ude i den store verden, og at flere tosprogede unge giver udtryk for vrede over uretfærdig behandling, diskriminerende kommentarer mv. Det betyder, at det er en udfordring, at skolen skaber tillid og dialog, og at lærerne forholder sig til verdensbegivenhederne og bidrager til at bearbejde de ting, der sker.

I pressede, konfliktfyldte situationer anvendes ofte et grimt sprog. Det kan være udtryk for afmagt; en sidste mulighed for at klare en situation. Her må læreren gribe ind, for eksempel med konflikthåndteringsmetoder og ved at bruge konfliktnedtrappende sprog (girafsprag, ikke-voldelig kommunikation). Derfor har skolen udviklet et beredskab med fokus på udvikling af et respektfuldt, hjælpsomt og nuanceret sprog.

På Hellig Kors Skole ønsker man et respektfuldt, hjælpsomt og nuanceret sprog:

- Uden trusler
- Uden racisme
- Uden sexism
- Uden sprog, som har til formål at stigmatisere.

Målet er:

- At eleverne udvikler et respektfuldt, hjælpsomt og nuanceret sprog
- At der i ethvert undervisningsforløb er et sprogperspektiv, som lærergruppen er bevidst om og har ansvar for bliver dækket
- At lærergruppen har høje kompetencer inden for sprog- og kulturforståelse.

Skolen har udarbejdet et arbejdsblad, *Sprogbrug på Hellig Kors Skole*, som er en beskrivelse af skolens indsats for at udvikle et respektfuldt, nuanceret og hjælpsomt sprog på skolen. Papiret er udarbejdet af skolens ledelse på baggrund af diskussioner i lærergruppen på personaleuddannelsesdage. Papiret er

godkendt i skolens pædagogiske råd og i skolebestyrelsen i marts 2005. Endvidere er indholdet i arbejdsrapporten blevet diskuteret i skolens klasser og i elevrådet.

Skolens indsats vil blive evalueret internt i efteråret 2006.

Yderligere information:

Arbejdsrapporten *Sprogbrug på Hellig Kors Skole* kan hentes på skolens websted.

Demokrati, ligeværd og tolerance

Søholtskolen i Brøndby Strand

- Tema:* Håndtering af ekstremistiske holdninger/medborgerskab
- Hensigt:* At styrke elevernes opfattelse af demokrati, ligeværd, tolerance og åndsfrihed samt at etablere en handlingsplan over for ekstremistiske tendenser
- Målgruppe:* Skolens medarbejdere, elever og forældre
- Sammenhæng:* At formulere en handlingsplan ved akutte situationer og at igangsætte et holdningspåvirkende forløb, som kan eliminere behovet for anvendelse af handlingsplanen
- Websted:* www.soholtskolen.dk
- Kontakt:* Skoleleder Palle Kristensen og AKT-lærer Thomas Michaelsen

På Søholtskolen i Brøndby Strand oplevede man, at et antal muslimske elever på et tidspunkt begyndte at udvise en problematisk adfærd. De viste stor mangel på respekt over for forældre og lærere, begyndte at obstruere undervisningen og havde en meget aggressiv opførsel. De var meget opmærksomme på, hvordan andre muslimer var klædt, om de overholdt ramadanen, og de familier, der ikke opførte sig korrekt, kunne modtage trusselsbreve. AKT-læreren (Adfærd, Kontakt, Trivsel) fik opbringninger med beklagelser over, hvad navngivne lærere havde sagt i undervisningen. Forældremøder kunne blive invaderet af personer, som ingen relation havde til børnene.

Samtidig kunne skolen konstatere, at Hizb-ut-Tahrir rekrutterede i området. Derfor besluttede man at igangsætte en flerstrengt strategi til imødegåelse af ekstremistiske holdninger.

Skolen begyndte straks en koordineret indsats. Lærerne læste det materiale, der cirkulerede på skolen, og drøftede det internt med henblik på at kunne argumentere i forhold til det i undervisningen, i det omfang man valgte at gøre det. Man holdt møder med forældrene og orienterede dem om de ting, skolen havde kendskab til i lokalområdet. Man samarbejdede med Etnisk Råd, nærpoltiet og beboerforeningerne i området. Den indledende fase resulterede i en række initiativer, som har til formål at håndtere problemerne, i det omfang de måtte dukke op fremover. Initiativerne omfattede:

1. Systematisk orientering af alle forældre gennem obligatoriske forældremøder og breve.
2. Udarbejdelse af en beskrivelse af skolens værdigrundlag, herunder fastlæggelse af holdninger til en lang række praktiske spørgsmål.
3. Fastholdelse af fokus på problemstillingen.
4. Kontakt til de familier, hvis børn, skolen vurderer, er kommet i klemme.

På Søholtskolen er der udarbejdet en handleplan ved ekstremistisk adfærd:

1. Inddragelse af AKT-læreren, som først observerer i klassen og dernæst kan tage en samtale med de pågældende.
2. Inddragelse af skoleledelsen med henblik på at involvere forældrene. Såfremt det skønnes, at samarbejdet med forældrene fungerer, forbliver eleven i AKT-lærerens regi.

På det pædagogiske plan valgte skolen på baggrund af en beslutning i skolebestyrelsen at afholde en *respektuge* for alle 7. klasserne, hvor man drøftede demokrati, ligestilling, tolerance og åndsfrihed. Efter en fælles optakt om demokrati og en præsentation af lærernes opfattelse af begrebet *respekt* gik eleverne i forskellige værksteder, hvor de arbejdede med maling, udsmykning, film, avis og fairplay. Skolen inviterede forældrene til at komme og deltage i løbet af ugen.

Forløbet har bidraget til en fælles holdningsdannelse og til, at der er kommet mere ro på skolen i forhold til de problemer, der førte til initiativerne. Handleplanen har skabt sikkerhed for, hvad skolen skal gøre, når der opstår nye situationer.

Yderligere information:

Handleplanen ved ekstremistisk adfærd ligger på skolens websted under "Information"/"Handleplaner".

Palle Kristensen

Henning Grønberg

Indlæg

Demokrati og integration i skolen

Af Palle Kristensen, skoleleder på Søholtskolen i Brøndby Strand, og Henning Grønberg, skoleleder på Bakkeskolen i Esbjerg.

Søholtskolen i Brøndby Strand har 500 elever, hvoraf 82 procent er tosprogede, Bakkeskolen i Esbjerg har 580 elever, hvoraf 67 procent er tosprogede. Mange af eleverne kommer fra lande og kulturer, hvor demokratiet aldrig har eksisteret. En række fundamentale værdier, som vi anser for selvfølgelige, bliver sat under pres af denne mangfoldige række af kulturer og religiøse opfattelser.

Vi har overvejet, hvad der er god praksis i folkeskolen for at få en skole til at fungere, så eleverne forstår demokrati og efterlever demokratiske omgangsformer.

I folkeskolen er det sjældent at møde udtrykket "Undervisning i demokrati". Opfattelsen hos os er, at eleverne særligt skal lære demokratiet *gennem* demokratiske omgangsformer, blandt andet i skolens undervisning og i den almindelige praksis. Under alle omstændigheder er det et kompliceret emne, og der gives ikke enkle svar på komplicerede spørgsmål.

Ledelsen har en central opgave i fællesskab med skolebestyrelse og lærere om at udarbejde skolens vision, mission og værdigrundlag. Kun derved kan det sikres, at alle arbejder ud fra et fælles grundlag og mod fælles mål. Endvidere er det vigtigt, at der er en fælles forståelse af, hvad kvalitet i undervisningen er. Vi arbejder med, at faglige, personlige og sociale kompetencer skal udvikles. Med indførelsen af den inkluderende skole skal disse kompetencer også udvikles yderligere hos lærere og ledelse.

Også det narrative element har betydning. Hver skole har sin fortælling, og hvis den peger i retning af skolens vision, er det vigtigt, at ledelsen fortæller med. Hos os er det fortællingen om socialt engagement, omsorg for samfundets svage og et stærkt ønske om at skabe social mobilitet. "Vi kan!", og det er selvforstærkende.

Centralt er et positivt, tillidsfuldt og respektfuldt samarbejde mellem de afgivende institutioner, forældre og skole/SFO. Dette samarbejde forebygger mange misforståelser og tilstræber en smidig overgang fra daginstitution til SFO og skole. Samarbejdsformerne er mangfoldige.

Ved modtagelsen af eleverne er det vigtigt, at skolens værdigrundlag og daglige praksis fremlægges, så både elev og forældre forstår hensigten med skolens dagligdag og rutiner. Der orienteres om rettigheder, og pligter understreges.

Hos os er *tidlig indsats* nøgleord. Her satses der blandt andet på normdannelse, og vi antager, at det

er en af årsagerne til, at hærværkskontoen sjældent påføres udgifter. Konsensus om, hvilken adfærd der kan tillades, er nødvendig, hvis en skole med mange forskellige elever skal kunne sikre en optimal læring. Ledelsens opgave i denne sammenhæng er helt afgørende. "Fælles handling" trods "forskellig holdning" er det blevet kaldt.

God ro og orden er afgørende for en udbytterig undervisning. I nogle tilfælde viser det sig ikke at være tilstrækkeligt med tidlig normdannelse. Social træning, hvor ydre autoritet vendes til indre ansvarlighed, kan derefter være en mulighed. Ved dårlig opførsel er hurtig og konsekvent indgriben nødvendig, og her har ledelsen en central rolle.

Den inkluderende skole

Elever med en anden kulturel og social baggrund opfattes ofte som en belastning og ikke en ressource. Det forekommer paradoksalt i en globaliseret verden. Derfor er der behov for udviklingsarbejder, der nyttiggør elevernes indsigt i og forståelse for andre kulturer og religiøse retninger. Det vil kunne kvalificere undervisningen af alle elever og give de tosprogede elever øget selvværd.

Målfastsættelse og evaluering er centrale i de didaktiske overvejelser, der skal gøres lokalt. De er under stærk udvikling i disse år og bliver en del af skolekulturen. Det er en fordel for alle elever og vil måske i særlig grad være til gavn for tosprogede elever. På skoler med mange tosprogede elever er det nødvendigt, at

“Dansk som andetsprog” indgår som en dimension i alle fag. Det forudsætter efteruddannelse af pædagoger, lærere og ledelse.

Vigtigt er det at undgå en nedsættelse af kravene til målopfyldelse af trinmål og slutmål for de tosprogede elever, sådan som det finder sted nogle steder. Den enkelte skole har ansvaret for at sikre undervisningens kvalitet. Hvis man sænker forventningerne, kan det blive en selvopfyldende profeti ifølge Rosenthal-effekten. Dermed bliver det umuligt at skabe chancelighed og bryde den negative sociale arv.

Pædagogikken skal være anerkendende. Anerkendelse virker på os alle, og omsorg for den enkelte elev er alle pædagogers, læreres og ledeses pligt. Lærernes opgave er at tage udgangspunkt i elevernes styrkesider. Pædagogik er ikke en fejlfindingsproces.

Uacceptabel adfærd

På Bakkeskolen er der ikke altid kun tale om et kulturmøde, men snarere et kultursammenstød. Vi oplever helt uacceptabel adfærd fra forældre og enkelte elever over for vores kvindelige lærere. Her skal ledelsen handle hurtigt, og manglende accept af ligestilling tolereres ikke. Tolerancen ophører, hvor vi møder intolerancen.

I den sidste tid har vi mærket en stigning i eksemplerne på social kontrol. Nogle tosprogede forældre, der har flere børn på skolen, har accepteret, at deres børn har kristendomskundskab. Når der så kommer

en mere fundamentalistisk imam til området, kommer flere forældre og melder deres børn fra kristendomskundskab. Og det, selv om deres ældre børn har haft kristendomskundskab gennem hele skoleforløbet. De muslimske elever er alt andet end venlige over for hinanden. Udtryk som “Du er ikke en rigtig muslim” er ikke ukendt og er et tydeligt udtryk for disrespekt for dansk kultur og danske værdier. Her skal lærere og ledelse hurtigt gribe ind og sætte grænser.

På Søholtskolen er der forekommet mere drastiske hændelser. Efter 11. september 2001 og efter Irakkrigen er der sket en polarisering mellem muslimer og kristne. Den radikale islamisme har fået fremgang. I skolens område er der kvarterer med mange nydanskere. I mange tilfælde må det konstateres, at integrationen er svær. Der er her grobund for fundamentale holdninger og eventuelt afstandtagen fra samfundet og de vestlige/danske værdier.

På skolen har man oplevet grupper af børn, som har haft en bekymrende ændret adfærd. De fremviste en adfærd, hvor andre muslimske kammerater blev retledet/presset/truet til at være “rigtige muslimer”, til “at have Islam i sig”. Samtidig blev der brugt bedehatte for at demonstrere den rette holdning og sende de rigtige signaler. Vi oplever det gennem fremkomsten af ekstreme fundamentalistiske holdninger. Der fremkom provokationer mod lærerne i og uden for undervisningen. Vi observerede en adfærd, hvor eleverne i flere tilfælde var hårde, lukkede og respektløse samt flabede over for deres lærere. Ovenstående adfærd har været ny for os på skolen, og når vi spørger, hvor

eleverne har deres tanker og ideer fra, nævnes for eksempel forskellige steder i den lokale bebyggelse.

Vi har været bekymrede, stærkt bekymrede, og vi har derfor besluttet, at alle forældre skal orienteres om det, vi ved. Det er vores ansvar at informere alle berørte parter samt at arbejde med problemstillingerne på skolen, hvilket vi har gjort på forskellige måder.

Vi har afholdt en *respektuge*, hvor der blev talt om demokrati, ligeværd, tolerance og åndsfrihed. Alt det, som en dansk folkeskole bygger på, og som står beskrevet i folkeskoleloven. Vi har beskrevet Søholt-skolens værdigrundlag og føjet det til vores skoleplan. Skolen har udadtil i området og opadtil i det kommunale system fortalt om vores oplevelser og mistanke om fundamentalistisk hvernægning af unge. I alle klasser har der været afholdt forældremøder med mødepligt, hvor der er blevet informeret om problemstillingen. Vi har inddraget skolebestyrelsen og Etnisk Råd, som har været samarbejdspartnere, også i denne problematik. Der har ligeledes været samarbejde med nærpolitiet og boligforeningerne. Men mest af alt forsøger vi at holde øjne og ører åbne over for børnene for at komme en fundamentalistisk udvikling i forkøbet.

Det opfordrer vi også forældrene til: Vær vågne over for, hvor jeres børn kommer i fritiden, især de større drenge. Vær interesserede i, hvem de kommer sammen med, og hvad de begynder at tale om. Vær åbne over for dialog derhjemme og nysgerrige over for tanker og spørgsmål, som de kan gå rundt med.

Børn i dag er meget afhængige og påvirkelige af deres kammerater, ofte langt mere, end vi voksne synes om. Vi voksne må stå sammen om at dæmme op for den påvirkning, der er begyndt at brede sig. Hvis vi ikke gør det, kan vi i løbet af få år måske opleve et nær område, hvor der er gravet dybe grøfter mellem mange grupper. Først og fremmest mellem børn/unge og deres forældre, men også mellem kønnene og mellem forskellige etniske grupper.

Forældrene har det endelige ansvar for børnene. De kender også børnene bedst og har de største muligheder for at påvirke dem i den rigtige retning. Tag denne udvikling alvorligt – og det er ikke kun lige nu, men også i fremtiden.

Erhvervsrettede ungdomsuddannelser

Derudover kommer det demokratiske element i erhvervsuddannelserne ikke mindst til udtryk i elevernes mulighed for indflydelse på undervisningen og skolens hverdag.

De erhvervsrettede ungdomsuddannelser skal, ligesom grundskolen og de gymnasiale uddannelser, udruste eleverne med både faglige, sociale og demokratiske kompetencer, så eleverne udvikler sig til aktive samfundsborgere.

Formålsparagraf om demokrati

Af Lov om erhvervsuddannelser fremgår det, at *uddannelsen skal bidrage til at udvikle de unges interesse for og evne til aktiv medvirken i et demokratisk samfund*. I hovedbekendtgørelsen for uddannelserne hedder det endvidere, at *uddannelserne skal bidrage til udvikling af elevernes evne til selvstændig stillingtagen, samarbejde og kommunikation*. Og senere i formålsbeskrivelsen at *fremme international forståelse*.

For social- og sundhedsuddannelserne er det beskrevet, at uddannelserne blandt andet skal bidrage til *elevernes forståelse for et godt arbejdsmiljø samt udvikle elevernes miljøbevidsthed og evne til aktiv medvirken i et demokratisk samfund* (Bekendtgørelse om grundlæggende social- og sundhedsuddannelser).

Erhvervsuddannelsernes grundfag, for eksempel fremmedsprog, samfundsfag, psykologi samt læring, kommunikation og samarbejde, indeholder demokrati-elementer eller elementer af betydning for kommunikation og samarbejde. Som et eksempel kan nævnes, at det af beskrivelsen af grundfaget samfundsfag blandt

andet fremgår, at faget skal bidrage til *elevernes demokratiske og kulturelle dannelse med de samfundsmæssige kompetencer, der indgår her.*

Samfundsfag i erhvervsuddannelserne

Samfundsfag har demokrati som hovedtema. Målet med undervisningen er at lægge op til en styrkelse af elevernes indsigt og færdigheder i samfundets opbygning, demokrati, samfundsøkonomi og de beslutningsprocesser, som er styrende for et samfund. Eleverne skal have kendskab til samfundets indretning, de politiske partier, beslutningsprocesser mv. Målet er at vække interessen for samfundsrelevante problemstillinger og processerne, som fører frem til løsninger. Derfor er formålet med undervisningen at inspirere eleverne til at deltage i samfundslivet og de demokratiske processer. For at deltage i en demokratisk proces skal eleverne have nogle basale kompetencer. Eksempelvis kan det være svært at påvirke den demokratiske proces, hvis evnen til at kommunikere består af envejskommunikation. Evnen til at kunne argumentere for egne holdninger samt forstå og vurdere andres argumenter for deres holdninger er en grundlæggende kompetence i et demokratisk samfund.

Derudover kommer det demokratiske element i erhvervsuddannelserne ikke mindst til udtryk i elevernes mulighed for indflydelse på undervisningen og skolens hverdag. Eleverne skal inddrages i tilrettelæggelsen af undervisningen, herunder i valg af konkret indhold i uddannelsen i overensstemmelse med elevens personlig uddannelsesplan, ligesom eleverne har en række muligheder for individuelle valg i form af valgfri undervisning, valgfag og valgfrie specialefag. Endvidere skal eleverne inddrages i kvalitets sikringen af undervisningen og tilrettelæggelse af uddannelsen, hvilket i praksis foregår ved gennemførelsen af forskellige evalueringer, for eksempel tilfreds-hedsmålinger.

I erhvervsuddannelserne skal der oprettes elevråd. Men vilkårene for elevernes deltagelse i elevråd inden for de forskellige uddannelser er forskellige. Eksempelvis kan betingelserne for elevrådsarbejde i de tekniske erhvervsuddannelser være besværlige i de tilfælde, hvor eleverne kun er på skolen i ophold af kortere varighed, afbrudt af længere praktikophold. Ganske vist er der elevråd på alle erhvervsskoler, men ikke alle skoler har let ved at rekruttere nye medlemmer. Det kan være svært at få elevrådsarbejdet til at passe ind i arbejdslivet.

Anderledes står det til på handelsskolerne og htx-afdelingerne, hvor uddannelserne varer fra et til tre år i sammenhæng.

Social- og sundhedsuddannelserne omfatter personlig kompetence, forstået som social kompetence samt lærings- og udviklingskompetence. I den forbindelse

skal eleverne blandt andet opnå *forståelse af egen kulturel baggrund for at kunne etablere et respektfuldt samarbejde med andre under hensyntagen til sociale og kulturelle forskelle*. Grundfaget samfundsfag og områdefagene social- og sundhedsfag samt kultur- og sundhedsfag kan siges at rumme demokratifremmende elementer, idet eleverne her blandt andet skal erhverve kendskab til betydningen af menneskers forskellige levevilkår, kulturelle baggrund, livsanskuelser og religion for at kunne forholde sig til den enkelte med respekt for vedkommendes baggrund.

Nedenstående eksempler er hentet fra forskellige erhvervsrettede ungdomsuddannelser. Eksemplerne handler om elevernes medindflydelse og om undervisningsforløb, som enten meget direkte tager udgangspunkt i begrebet demokrati, eller som handler om at inddrage og tematisere kulturelle forskelligheder i undervisningen.

Flere eksempler handler om skoler, der ud fra en overordnet målsætning om demokrati og medindflydelse har igangsat en række initiativer, som implementerer målsætningen i konkrete handlinger, og som igen er medvirkende til at skabe en demokratisk skolekultur. Herunder et eksempel fra en social- og sundhedsskole, der i kraft af sin funktion især fokuserer på udvikling af sociale kompetencer og har som mål, at eleverne opnår *forståelse af egen kulturel baggrund for at kunne etablere et respektfuldt samarbejde med andre under hensyntagen til sociale og kulturelle forskelle*.

Kapitlet afsluttes med et indlæg fra Eva Hofman-Bang, der er direktør for CPH WEST – Uddannelsescenter København Vest. Indlægget omhandler vigtigheden af “værdibaseret ledelse” i relation til demokratisk opdragelse, kulturmøde og disciplinære problemer.

Regler og fagbeskrivelser

Erhvervsuddannelser

- Af Lov om erhvervsuddannelser, § 1, fremgår det, at *uddannelsen skal bidrage til at udvikle de unges interesse for og evne til aktiv medvirken i et demokratisk samfund*.
- Af Bekendtgørelse om elevråd ved erhvervsskoler fremgår det, at der skal nedsættes *elevråd* ved alle erhvervsskoler.
- Løbende evalueringer, som inddrager eleverne, beskrives i Bekendtgørelse om erhvervsuddannelser (hovedbekendtgørelsen), § 5: *Skolens kvalitetssystem skal indeholde en procedure for en løbende selvevaluering og kvalitetsudvikling. Skolens medarbejdere og elever samt det lokale uddannelsesudvalg skal inddrages i evalueringen*.
- Elevernes indflydelse på undervisningen fastsættes i hovedbekendtgørelsens § 49: *Skolen inddrager eleverne i tilrettelæggelsen af undervisningen, herunder valg af konkret indhold i overensstemmelse med elevens personlige uddannelsesplan*.

- Skolen skal fastsætte *ordensregler* for elever i skolens erhvervsuddannelser. Herunder regler om god orden og regler om de forholdsregler, skolen vil iagttage ved overtrædelse af ordensreglerne. Se § 36 i hovedbekendtgørelsen.
- Bekendtgørelse om grundfag i erhvervsuddannelserne beskriver blandt andet grundfagene fremmedsprog, samfundsfag, psykologi samt læring, kommunikation og samarbejde.
- Se også *Samfundsfag i erhvervsuddannelserne – råd og vink*: pub.uvm.dk/2006/eudsamfund. Blandt andet med eksempler på, hvordan man kan undervise i forskellige emner under temaet demokrati.

Social- og sundhedsuddannelserne

- Bekendtgørelse om de grundlæggende social- og sundhedsuddannelser, § 1, beskriver, at uddannelserne blandt andet skal bidrage til *elevernes forståelse for et godt arbejdsmiljø samt udvikle elevernes miljøbevidsthed og evne til aktiv medvirken i et demokratisk samfund*.

- Eleverne har ret til at danne *elevråd*, og skoleledelsen har pligt til at opfordre eleverne til at danne elevråd, jævnfør Bekendtgørelse om de grundlæggende social- og sundhedsuddannelser.
- Uddannelserne omfatter personlig kompetence, her defineret som social kompetence, samt lærings- og udviklingskompetence. Eleverne skal opnå *forståelse af egen kulturel baggrund for at kunne etablere et respektfuldt samarbejde med andre under hensyntagen til sociale og kulturelle forskelle* (Bekendtgørelse om de grundlæggende social- og sundhedsuddannelser, § 11).
- Grundfaget samfundsfag og områdefagene social- og sundhedsfag samt kultur- og sundhedsfag, hvor eleverne blandt andet skal *opnå kendskab til betydningen af menneskets forskellige levevilkår; kulturelle baggrund, livsanskuelser og religion for at kunne forholde sig til den enkelte med respekt for vedkommendes baggrund* (Bekendtgørelse om de grundlæggende social- og sundhedsuddannelser).

Eksempler

Processkrivning om demokrati

Hillerød Handelsskole – Lyngby Uddannelsescenter

- Tema:* Undervisning i demokrati og medborgerskab
- Hensigt:* At eleverne trænes i at bruge processkrivningens faser, samtidig med at de får klarlagt deres forhold til begrebet demokrati i form af en forøget personlig bevidsthed om demokrati som udgangspunkt for deltagelse i demokratiske processer på skolen og andetsteds
- Målgruppe:* Elever i handelsskolernes grunduddannelse (hg), 1. eller 2. semester
- Sammenhæng:* Undervisningsforløbet finder sted i danskundervisningen som varig udløber af et forsøgs- og udviklingsprojekt
- Websted:* www.lyngby.nu
- Kontakt:* Karina Kipp, kki@lyngby.nu

Lyngby Uddannelsescenter fik i 1997 en henvendelse fra Danmarks Erhvervspædagogiske Læreruddannelse (DEL) om deltagelse i et forsøgs- og udviklingsprojekt om demokrati i undervisning og skole. En række interesserede lærere meldte sig. Deltagelsen i dette udviklingsprojekt fik på forskellig måde sat demokrati på dagsordenen på skolen. Et meget konkret resultat, der stadig praktiseres på skolen, er et undervisningsforløb om demokrati, koblet til undervisning i processkrivning.

Processkrivningen i forløbet foregår i fem faser: brainstorming, tænkeskrivning, disposition, udkast og finpudsning. Eleverne skal individuelt aflevere et skriftligt produkt i form af et debatindlæg om demokrati.

Først får eleverne udleveret materiale om forløbets indhold og processkrivningsmetoden. Det gennemgås også på overhead, og eleverne læser om metoden i deres lærebog. Herefter vælger eleverne hver en partner, som de skal diskutere deres resultater med efter hver af de fem faser. Der er afsat god tid til kritikdelen mellem faserne.

Det har vist sig at være vigtigt at sikre, at alle elever fra start af har et kendskab til det overordnede begreb "demokrati". Derfor gennemføres indledningsvist en brainstorm to gange. Eleverne laver brainstormen individuelt og udveksler med deres partner. Læreren skal være forberedt på forskellige elevreaktioner. I nogle klasser kommer stikordene nemt, og andre gange skal læreren introducere mere, eventuelt provokere mildt (for eksempel nævne et forslag om at fjerne befodringsgodtgørelse eller SU), for at eleverne bliver aktive. Blandt de mandlige elever er for eksempel session/værnepligt ofte et varmt emne. I tænkeskrivningen bliver eleverne bedt om at vælge et par af deres stikord at skrive ud fra. Og derefter arbejder de videre mod det færdige debatindlæg.

Hvis lærer og hold bliver enige om det, består evalueringen af debatindlæggene af forskellige trin. Først evaluerer makkeren, derpå læreren (uafhængigt af hinanden), og så bliver der konfereret i fællesskab.

Denne evalueringsform giver mulighed for, at eleverne får bedre forståelse af kriterierne for bedømmelsen af deres skriftlige arbejder.

I starten af forløbene møder man ofte elevudtalelser som for eksempel: "Jeg får slet ingen tanker ved ordet demokrati" og "Jeg synes, politik er røvkedeligt". Men erfaringen har været, at elever, der i starten virkede holdningsløse og indifferente, ofte viste sig som en meget engageret gruppe – især når lyset blev drejet over på dem personligt. Processkrivningsforløbet om demokrati knyttes til konkrete medindflydelsesprocesser med hensyn til indholdet af undervisning, studieture mv. Forløbet har lært eleverne at stille spørgsmål og tage ansvar og gjort dem bevidste om mulighederne for demokratisk indflydelse.

Skolens fokus på demokratiet har også medført forskellige foranstaltninger, der skal inddrage eleverne i demokratiske processer med hensyn til organisering af studieture, bestræbelser på at mindske fraværet mv.

Yderligere information:

Det oprindelige forløb er beskrevet i publikationen *Demokrati i undervisning og skole – eksempler fra erhvervsskoler* på <http://pub.uvm.dk/2001/dus/>

Demokrati og elevindflydelse som en central del af skolens værdigrundlag

Social- og Sundhedsskolen i Silkeborg

<i>Tema:</i>	Skolen som lokalt demokrati
<i>Hensigt:</i>	At eleverne uddannes til demokrati og åbenhed over for borgerne i et skolemiljø, der via en bred vifte af elementer tilstræbes gennemstrømmet af demokrati, åbenhed, den enkeltes medindflydelse og respekt for forskellig baggrund
<i>Målgruppe:</i>	Alle skolens elever og ansatte
<i>Sammenhæng:</i>	Skolens værdigrundlag og processen bag ligger i forlængelse af en flerårig praksis med fokus på demokrati og elevindflydelse
<i>Websted:</i>	www.sosusilkeborg.dk
<i>Kontakt:</i>	Skoleleder Inge Bertelsen

Social- og Sundhedsskolen i Silkeborg udarbejdede i 2003 sit værdigrundlag på baggrund af møder og temadage blandt medarbejderne, samtidig med at det blev diskuteret i elevrådet. Selve tilblivelsen af værdigrundlaget afspejler således en bestræbelse på at give både medarbejdere og elever demokratisk indflydelse.

Værdigrundlaget tager afsæt i de værdier, der er gældende for de erhvervsområder, skolen uddanner til, nemlig arbejde inden for social- og sundhedsområdet og det pædagogiske område. Værdigrundlaget er gæl-

dende for alle elever, undervisere, administrative medarbejdere, servicemedarbejdere og ledelse. Skolen uddanner til omsorg og til at indgå i forpligtende fællesskaber. I sammenhæng med dette uddanner skolen til demokrati og åbenhed over for borgeren, og der lægges derfor vægt på, at man på skolen selv er demokratiske og åbne og giver plads til indflydelse og forskellighed.

Den demokratiske indflydelse kommer først og fremmest til udtryk i den daglige undervisning. Lærerteam om de enkelte uddannelser er selvbestemmende og aftaler undervisningens overordnede indhold sammen med holdene. Der lægges meget vægt på den enkeltes indflydelse på egen uddannelse, blandt andet via individuelle samtaler og aftaler med lærerne.

I forhold til valgfag tilstræber skolen, at eleverne har stor indflydelse på både planlægning og gennemførelse. Allerede i introduktionsforløbet orienteres eleverne om mulighederne for at få indflydelse på:

- Hvilke valgfag der udbydes
- Det konkrete indhold i det enkelte valgfag
- Tilrettelæggelsen af valgfaget.

Der nedsættes et valgfagsudvalg med repræsentanter fra hver kontaktlærergruppe/hvert hold, der i samarbejde med underviseren udarbejder forslag til valgfag: emner, indhold, tilrettelæggelse.

Et vigtigt element i elevindflydelsen er desuden de evalueringer, der foregår både skriftligt og mundtligt. Evalueringerne bliver brugt til udviklingen af undervisningen ud fra elevernes tilbagemeldinger. Nogle af evalueringsspørgsmålene handler om, hvorvidt eleven

har været tilfreds med mulighed for egen indflydelse på uddannelse og undervisning.

Yderligere information:

Skolens værdigrundlag kan ses på skolens websted. Rapporten *Valgfag i pgu og sosu – anderledes muligheder og elevindflydelse* (2002), som er udarbejdet af nogle af skolens lærere, kan hentes på:

www.emu.dk/eud/doc/pub/valgfagipguogsosu/valgfagipguogsosu/doc

Styrket elevdemokrati

Horsens Handelsskole

<i>Tema:</i>	Skolen som lokalt demokrati
<i>Hensigt:</i>	At elevdemokratiet bliver styrket, så eleverne får større indflydelse på skolen, og så elevråds- og teamrådsarbejde får en status, der lægger op til seriøst arbejde
<i>Målgruppe:</i>	Alle skolens elever
<i>Sammenhæng:</i>	En kvalitetsudvikling af skolen, hvor man ønskede bedre feedback fra eleverne
<i>Websted:</i>	www.horsenshs.dk
<i>Kontakt:</i>	Lærerkonsulent for elevrådet Niels Olsen, no@horshs.dk

I 2004 valgte Horsens Handelsskole i sit værdigrundlag at sætte fokus på et “velfungerende elevdemokrati”. Samtidig undersøgte en “kulegravningsbande” mulighederne for et mere aktivt elevdemokrati. Oplevelsen var, at der i den foregående periode havde været for lidt feedback fra elevrepræsentanterne. Resultatet af arbejdet blev blandt andet ændrede strukturer for elevrådsarbejdet, et kontaktudvalg og tilførsel af ressourcer til elevdemokratiet.

Elevrådsarbejdet er nu struktureret med to elevråd – ét for gymnasieuddannelsen og ét for erhvervsuddannelserne. Dertil kommer teamråd, der typisk dækker to til tre klasser med to repræsentanter fra hver klasse. Den ene af klassens repræsentanter skal være elevrådsrepræsentanten for at sikre overlap og udveksling mellem de forskellige strukturer. Skolen har desuden

valgt at give økonomisk støtte til elevrådets deltagelse i regionale og landsdækkende elevorganiseringsforløb.

Et kontaktudvalg med repræsentanter for elevråd, lærere og ledelse mødes mindst en gang om måneden. Teamrådene mødes ligeledes mindst en gang om måneden med teamlærerne og taler om de pædagogiske forløb.

Eleverne er repræsenteret i skolens bestyrelse samt i en lang række råd og udvalg vedrørende blandt andet kantinen, skolens rusmiddelpolitik, skolens websted, evaluering m.m. Konkrete eksempler på elevindflydelse er gennemførelsen af temadage ud fra elevønsker, blandt andet med emner som *krisebearbejdning og sorg, rusmidler* mv.

Der er fire elevrepræsentanter i webudvalget, og på skolens websted kan man se vedtægter for elevrådene, referater af elevråds- og kontaktudvalgsmøder m.m.

Efter det første skoleår med den nye struktur (2004-05) lavede skolen en kvalitativ evaluering ved at spørge elevrådsrepræsentanterne. Og i foråret 2006 gennemførte skolen en kvantitativ evaluering ved at spørge alle elever. Resultaterne tænkes lagt ud på internettet.

Den aktuelle vurdering er, at elevrådsarbejdet har fået større prestige og derfor bliver taget mere alvorligt end før. Dette har også medført, at elevernes arbejde i bestyrelsen har fået større vægt.

Interkulturel forståelse på Handelsskolernes Grunduddannelse (hg)

Haderslev Handelsskole

<i>Tema:</i>	Den inkluderende skole
<i>Hensigt:</i>	At styrke den gensidige kulturelle forståelse via udvikling og implementering af et konkret undervisningsforløb til HG1
<i>Målgrupper:</i>	Elever i hg
<i>Sammenhæng:</i>	Tværfagligt obligatorisk eksamens-tema om <i>internationalisering</i> for førsteårselever
<i>Websted:</i>	www.hhs.dk
<i>Kontakt:</i>	Studievejleder Ellen Øgendahl

Mange uddannelsesinstitutioner, heriblandt handelsskolerne, oplever i disse år stor søgning af nydanske unge. Det kan være en god anledning til at udvikle undervisningsforløb, som kan styrke den kulturelle og interkulturelle forståelse. På Haderslev Handelsskole har man i dette perspektiv valgt fast at indarbejde et undervisningstema om internationalisering. Det er sket på baggrund af et udviklingsarbejde blandt lærerne.

Skolen har på baggrund af et forsøgs- og udviklingsarbejde i samarbejde med Fredericia/Middelfart Handelsskole og DEL-Syd i de seneste fem til seks år valgt at have et eksamenstema om internationalisering som en fast del af læseplanen for førsteårseleverne. Temaet er tværfagligt for en række fag.

Formålet med undervisningsforløbet er at arbejde med refleksion over og diskussion af kulturelle forskelligheder med udgangspunkt i individet og med henblik på at opnå større forståelse af og respekt for disse forskelligheder.

Den røde tråd i undervisningsplanen er forløbet fra det personlige over det nationale til det internationale. Det personlige tager udgangspunkt i "selvbilleder", hvilket vil sige, at eleverne skal fremstille et billede af sig selv i ord og illustrationer ud fra en række spørgsmål om stamtræ, livshistorie og fremtidsforventninger. I næste trin skal eleverne lave et Danmarksbillede ud fra 12 faste punkter: et maleri, en ting osv. I tredje trin skal eleverne lave et tilsvarende billede ud fra et engelsktalende land.

Skolen vurderer, at den enkelte elev er glad for at kunne præsentere sig selv og sin baggrund med mange forskellige kreative udtryk – og derved også få præsenteret sig for hinanden, så man kan lære hinandens baggrund bedre at kende. Desuden er det erfaringen, at det er meget øjenåbnende for eleverne at perspektivere deres personlige og lokale "billeder"/erfaringer med diskussioner om internationale forhold.

Yderligere information:

Undervisningsforløbet og baggrundsprojektet kan ses beskrevet i rapporten *Interkulturel forståelse og multikulturelt skolemiljø på HG* på <http://fou.emu.dk>

Fokus på viden, tolerance og respekt

CPH WEST – Uddannelsescenter København Vest, Ishøj

<i>Tema:</i>	Den inkluderende skole og demokrati
<i>Hensigt:</i>	Positiv udnyttelse af at have tosprogede elever på skolen og udformning af klare holdninger
<i>Målgruppe:</i>	Alle elever og medarbejdere i handelsgymnasiet
<i>Sammenhæng:</i>	Med en tosprogspolitik og oprettelse af et tosproget udvalg ønsker handelsskolen både at undgå marginalisering af de tosprogede elever og at give anvisninger for spørgsmål, som eventuelt ville kunne føre til konflikter, herunder stillingtagen til eksempelvis muslimske helligdage
<i>Websted:</i>	www.hsit.dk
<i>Kontakt:</i>	Michael Jensen (hg) og Trine Ladekarl (hhx)

På Uddannelsescenter København Vest formulerede elever, lærere, administrativt personale og ledere inden for hg og hhx i 1999 en politik for tosprogede elever på Ishøj-afdelingen. Samtidig blev der nedsat et tosproget udvalg. Målet er at berige skolens dagligdag med de mange forskellige nationaliteter og at signalere klare holdninger.

I det tosprogede udvalg er der repræsentanter fra dagskolens lærere, elever, administration og ledelse. Udvalget arbejder med aktiviteter, der kan fremme forståelsen mellem de forskellige nationaliteter og forebygge muligheder for konflikter. Hvert år arrangerer det tosprogede udvalg en kulturdag med dans, musik, god mad og faglige oplæg og debatter, som har sat fokus på forskellige nationaliteter og religioner. Flere ældre søskende og forældre til tosprogede elever har involveret sig meget positivt i disse arrangementer.

Der sættes desuden fokus på demokrati i undervisningen og ved temadage, for eksempel da tredjeårseleverne i efteråret 2005 drøftede terror mv. med journalist Jens Nauntofte og kom rundt om både FN, Bosnien, USA og Irak.

Uddrag af politik for tosprogede elever på Ishøj-afdelingen:

For at fremme respekt og tolerance mellem de forskellige nationaliteter på skolen tilrettelægges undervisningen og skolemiljøet med henblik på at fremme demokrati, respekt og forståelse for forskellige kulturer. Desuden gennemføres der fællesarrangementer med kulturforståelse som overordnet tema.

For at sikre de tosprogede elever et bedre uddannelsesforløb inviteres deres forældre til orienteringsmøder med tolkning før skoleårets start. Desuden kan de indbydes til orientering

om valgmulighederne efter afslutningen af en ungdomsuddannelse.

Skolen vil desuden tilstræbe, at der ansættes lærere med anden kulturbaggrund end dansk.

Skolen har valgt ikke at oprette bederum, men elever bliver ikke forhindret i at trække sig diskret tilbage for at bede i et ledigt lokale.

Handelsgymnasiet deltager løbende i udviklingsprojekter om integration, tolerance, lektiehjælp og frafald blandt tosprogede, blandt andet sammen med Ishøj Amtsgymnasium og htx på TeSe. En del af disse projekter er dog målrettet både danske og tosprogede elever. Lærernes temadage og kurser bliver desuden af og til benyttet til at sætte fokus på for eksempel dannelse, religion, danskundervisning og tosprogede.

Arbejdet med elevdemokrati, indflydelse, stillingtagen og handling er også en væsentlig del af skolens værdier og afspejles i dagligdagen, for eksempel i forbindelse med offentliggørelse af elevvurderingerne på morgensamlingen og den efterfølgende drøftelse i klasser og elevråd, eller når alle er med til at fejre skolens fodboldhold med både danske og tosprogede elever.

Rummelighed og opmærksomhed

Center for Erhverv og Uddannelse Storstrøm (CEUS), Nykøbing Falster

<i>Tema:</i>	Undervisningsmiljø og den inkluderende skole
<i>Hensigt:</i>	At alle elever følges med stor opmærksomhed, nærhed og nærvær, så det bedst muligt sikres, at de gennemfører deres uddannelse på en god måde
<i>Målgruppe:</i>	Elever på tekniske skoler og i handelsskoleers grunduddannelse
<i>Sammenhæng:</i>	Skolens indsats på dette område omfatter både organisering, fysiske forhold og efteruddannelse
<i>Websted:</i>	www.ceus.dk
<i>Kontakt:</i>	Claus Westerholt, clw@ceus.dk

Ved Center for Erhverv og Uddannelse Storstrøm (CEUS) har man gennem en årrække haft det som mål at skabe et godt skolemiljø, der sikrer, at så mange erhvervsskoleelever som muligt gennemfører deres grunduddannelse og efterfølgende forløb. Herunder også elever, der af den ene eller den anden grund kræver særlig opmærksomhed. Dette mål arbejder man på via fokus på skolens organisering, det fysiske miljø og de ansattes efteruddannelse.

Skolen er decentralt organiseret, så den enkelte uddannelse med lærere og elever fysisk ligger samlet og med lærerværelset centralt placeret, så der er mulighed for tæt kontakt mellem lærerne og eleverne

(200-300 i en afdeling). Den skærpede opmærksomhed har til formål, at eleverne får oplevelsen af, at skolen opfatter dem som værdifulde. Den omfatter det mere basale – eksempelvis hvis der er elever på gangene, mens der er timer, spørger lærerne om årsagen. Opmærksomheden i dagligdagen suppleres af et tæt kontaktlærernetværk. Og begge foranstaltninger giver god mulighed for at få kontakt med elever, der for eksempel på grund af stort fravær har problemer med at gennemføre uddannelsen (ved 30 timers fravær registreres det automatisk på kontaktlærerens computer, og eleven indkaldes til en omsorgssamtale). Den fysiske nærhed og kontaktlærerordningen giver desuden god mulighed for hurtigt at gribe ind over for eventuelle konflikter eller mobning. Der lægges vægt på præcise regler og hurtig respons.

På efteruddannelsesområdet har man i forhold til rummelighed og konflikthåndtering brugt en slags "kaskademodel". Ledergruppen har været på studiebesøg om rummelighed, og en person er blevet uddannet til master i konfliktmægling. I nogle afdelinger har lærerne været på todageskursus om konfliktadfærd og -håndtering. Og i foråret 2006 var alle skolens EUD-lærere (110) tilmeldt en kursusdag om rollen som "nøgleperson", hvor man diskuterede en række af de elementer i lærerrollen, der ligger ud over det rent faglige.

Resultaterne af skolens indsats kan dels ses fysisk, ved at skolen trods sine 30 år er meget velholdt. Dels registreres der mange positive tilbagemeldinger fra elever og mestre.

Eva Hofman-Bang

Indlæg

Værdibaseret ledelse

*Af Eva Hofman-Bang, direktør,
CPH WEST – Uddannelsescenter København Vest.*

Engang i 90'erne, da jeg lige var kommet til Københavns Vestegn, fik vi gæster på skolen. De var ikke inviteret, men var meget velklædte og særdeles høflige. Det var unge mænd i tyverne, tydeligvis af arabisk herkomst, der "blot ville tale med vores muslimske elever". Jeg tror som udgangspunkt på dialog, så jeg kastede mig omgående ud i en seriøs debat med dem om religion og uddannelse, om religion og samfund og religion i det hele taget. Jeg opdagede hurtigt, at dialogen lynhurtigt kom til at ligne den dialog, jeg ind imellem fører med de missionærer fra Jehovas Vidner, som af og til banker på min dør derhjemme. Vi er så forskellige i vores udgangspunkt, at dialogen ikke virker. En gang imellem må man faktisk erkende, at enderne slet ikke kan nå sammen. Ikke at man nødvendigvis skal opnå konsensus, men i det mindste må der være respekt om modpartens udgangspunkt.

Jeg gjorde virkelig et ærligt forsøg på at forklare, at vi i en ungdomsuddannelse har ansvaret for unge, der ikke er myndige, og derfor ikke kan have hverken politisk eller religiøs agitation. Derimod vil vi endog meget gerne konfrontere vores unge med meget forskellige kulturer og holdninger *i undervisningen*, og det er noget ganske andet. Men det er skolen, der i

samarbejde med eleverne bestemmer, hvad der skal foregå. Ikke folk udefra.

Mit lille forsøg på dialog endte med, at jeg bad de unge gæster om at forlade skolen, hvad de tog mig ret ilde op. Men sådan blev det. Og sådan er det fortsat. Når vi får ubudne gæster, der vil agitere, politisk eller religiøst eller begge dele på én gang, beder vi dem aflevere evt. materiale på skolens kontor med besked om, at vi vil overveje, om vi kan anvende det i undervisningen.

Det er efterhånden mange år siden, vi indtog det standpunkt, og det har vist sig at fungere udmærket i praksis.

Alle skal omgås med respekt og tolerance

Vi driver en erhvervsskole på Københavns Vestegn med 2.500 unge elever med en meget blandet social, kulturel og etnisk baggrund. Det betyder, at man i endnu højere grad end på en gennemsnitsskole bliver nødt til at gøre sig overvejelser, især på ledelsesniveau, om, hvilket ansvar man faktisk har påtaget sig. Over for samfundet, over for forældrene, over for eleverne og over for medarbejderne.

Ikke mindst over for den sidstnævnte gruppe er der behov for, at ledelsen er sig sit ansvar bevidst. Med så blandet en gruppe elever er der udfordringer, som af og til viser sig som vaskeægte problemer. For en del år siden havde vi ikke så få udefrakommende unge, der skabte uro og direkte voldsepisoder

– elever, hvis adfærd var direkte krænkende for især de kvindelige lærere, med trusler og meget andet. Mere end én gang måtte vi have en medarbejder til krisepsykolog på grund af trusler. Der skulle handles.

Et møde i Undervisningsministeriet gjorde det ganske klart for mig, at der ikke var nogen konkret hjælp at hente der. Masser af imødekommende forståelse og vilje, men det var jo os, der havde erfaringen, når det kom til stykket. De sendte os en konsulent fra det daværende “Udrykningshold”, som selvfølgelig heller ikke kunne løse problemerne, men som dog alligevel blev katalysator for den proces, vi satte i gang.

Først holdt jeg møde med politimesteren, og vi fik etableret tæt kontakt til de lokale SSP-medarbejdere. Siden fulgte talløse møder med de omkringliggende kommuners skole- og socialforvaltninger. Og endelig en lang række møder på skolen, hvor vi satte fokus på holdninger og handlinger. Hvem er vi, hvad vil vi, hvad gør vi, når... blev de spørgsmål, som blev gennemdiskuteret. Ofte var den praktiske virkelighed i fokus, men den kan man ikke forholde sig til uden tydelige holdninger.

Første resultat blev en lille såkaldt “procedurehåndbog”, som gav regler for adfærd i bestemte situationer. Og disse regler blev vel at mærke overholdt.

I den virkelighed, vi befandt og befinder os i, er det fuldstændig afgørende, at en skoleledelse er tydelig og handlekraftig. Medarbejderne skal vide, at ledelsen er der, og at den bakker op. De skal vide, at ledelsen tør og vil træde i karakter, når det er nød-

vendigt. De skal vide, at ledelsen tør træffe beslutninger. Det betyder i praksis, at skolens regelsæt er helt tydeligt for eleverne. Vi måtte skrive ind i ordensreglerne, at "alle skal omgås med respekt og tolerance. Mobbende, råbende, truende eller aggressiv adfærd kan ikke accepteres". I praksis bliver man udkrevet af skolen for den slags, og eleverne ved udmærket, at sådan er det.

Det kan selvfølgelig ikke stå alene. Det er nødvendigt, at ledelsen mere bredt overvejer, hvordan vi tager uddannelses- og opdragerrollen på os. Hvad er det, vi vil? Hvad er det for en skole, vi gerne vil skabe sammen med elever og medarbejdere? Det koster mange møder og megen debat, fordi det er meget vigtigt, at alle bakker op om det fælles koncept.

Opdragelse til demokrati

Vores skole tager udgangspunkt i en kritisk dannelses-tradition, hvor begreber som demokrati, frisind, åbenhed, respekt og tolerance spiller en helt afgørende rolle. Det betyder, at der skal arbejdes meget med demokrati og samfund i undervisningen – hvilket falder helt naturligt på en erhvervsskole. Samtlige elever har samfundsfag som obligatorisk fag. Men derudover skal der tages initiativer sammen med eleverne til at skabe en frugtbar debat om kultur og politik gennem udvalg og arrangementer. Især folketingsvalg og EU-valg står altid højt på vores dagsorden, dels i timerne, dels ved særlige debatarrangementer, hvor vi inviterer enten ungdomspolitikere eller erfarne folketings- eller EU-politikere, opstillet i kredsen, til

debatmøde. Det går sjældent stille for sig. Spændende er det også, når vi hvert år sender et par klasser af sted for at prøve både sproglige, faglige og politiske færdigheder af i EU-sammenhæng i det såkaldte Ungdoms-parlament i Strassbourg. Det er virkelig en udfordring for et ungt menneske at skulle tale om politiske emner foran mere end hundrede unge fra andre EU-lande – og tilmed en god træning i at begå sig internationalt. Derudover har vi selvfølgelig løbende foredrag om politiske, økonomiske, erhvervsmæssige og kulturelle emner.

Skolens elevråd spiller en vigtig rolle her. Det er afgørende, at vi får det til at fungere hvert eneste skoleår. Derfor hjælper vi det gerne i gang og støtter de arrangementer, elevrådet sætter i værk, så godt vi kan. Dels fordi vi får en bedre skole, når ansvarlige elever tager initiativer og er med i beslutningsprocesserne, dels fordi disse processer er med til at forberede de unge til et ansvar i det demokratiske samfund. Det er således eleverne selv, der inden for visse givne rammer er ansvarlige for den meget populære fredagscafé.

Endelig har vi på grund af vores specielle etniske sammensætning oprettet et "tosproget udvalg", som blandt andet arrangerer kulturdag med dans, musik, mad og en lang række faglige oplæg og debatter med fokus på forskellige nationaliteter og religioner.

Vores udgangspunkt betyder for eksempel, at vi har en pragmatisk holdning til bøn på skolen. Efter en forespørgsel fra en kollega på en anden ungdomsuddannelsesinstitution fandt jeg ud af, at Undervisningsministeriet hverken giver regler eller vejledning på

området. Fire andre skoler, jeg spurgte, havde fire forskellige regelsæt. Vi har besluttet os for den pragmatiske holdning: Vi har intet bederum på skolen og har i øvrigt meget få elever, der spørger dertil. Men hvis enkelte elever under ramadanen trækker sig tilbage i et hjørne eller et tomt lokale for at bede, siger vi ikke noget til det. Så længe det er på det niveau, går det fint, men vi er naturligvis meget opmærksomme på, hvis nogle forsøger at tvinge andre til særlig religiøs adfærd. Det er set en enkelt gang, og det skrider vi ind over for. Næste år vil der stå i skolens ordensregler, at det ikke er tilladt at møde til undervisningen med tildækket ansigt, fordi undervisningen forudsætter dialog, og dialog forudsætter, at man kan se hinandens ansigt. Vi har ikke set elever i burka, men vi har gjort os klart, hvad vi vil mene om det, hvis det indtræffer.

Kvalitetsudvikling og vinderkultur

Vi har i skolens ledelse for en hel del år siden besluttet os for, at vi vil arbejde systematisk på, at skolen hele tiden bliver bedre. Det foregår på flere planer, men efter et nøje gennemtænkt koncept:

Skolen har gennem snart mange år deltaget i et fælles kvalitetsarbejde, hvor resultaterne af både elev- og medarbejderundersøgelser benchmarkes med syv andre skoler, samtidig med at også økonomien benchmarkes. Omdrejningspunktet er ikke selve målingerne, men det arbejde, der udføres efter målingerne.

Resultaterne bearbejdes på ledelsesniveau, på skoleniveau, på afdelingsniveau og ikke mindst på klasseniveau. Således fastsættes der indsatsområder af ledelsen, men også den enkelte klasse må forholde sig til, hvorfor det ser ud, som det gør, og deltage i arbejdet med at skabe en endnu bedre skole. Det giver løbende bedre resultater og først og fremmest en bedre skole. I en organisation som vores er der altid noget at arbejde med, så vi imødeser altid målingerne med stor spænding.

Derudover har vi bestemt os for, at skolen skal være udviklingsorienteret. Det betyder, at vi trods meget snævre økonomiske ressourcer prioriterer det højt altid at være på vej, fagligt såvel som pædagogisk.

Endelig arbejder vi med begrebet "vinderkultur". Jeg møder mange, der mener, at vi driver skole i et "taberområde". Og rigtigt er det da også, at en stor del af vores elever møder til deres uddannelse med ret mangelfulde forudsætninger for at gennemføre uddannelsen, fordi de i stor udstrækning kommer fra uddannelsesfremmede miljøer. Men de skal som bekendt ud at klare sig i det samme samfund som alle andre unge. Derfor søger vi at skabe den nævnte vinderkultur. Vinderkultur vil sige, at alle stimuleres til at yde deres ypperste. Vi vil bidrage til, at vores unge alle sammen bliver livsduelige, aktive mennesker, der er klar til videre uddannelse eller klar til at få et godt job i dansk erhvervsliv, kort sagt klar til opgave og ansvar i vores fælles samfund. Derfor skal alle udvikle bedst mulige kompetencer, både fagligt, personligt og socialt.

Hos os er det positivt at være ambitiøs. Derfor prioriterer vi deltagelse i konkurrencer højt. Vores elever spiller fodbold på højt plan – og har fem år i træk vundet DM for handelsskoleelever. De deltager i virksomhedsspil, i det førnævnte Ungdomsparlament i EU og som det nyeste også i Young Enterprise, hvor vi allerede ved første deltagelse hjemførte en pris. Et led i konceptet er, at vi fejrer sejrene og roser eleverne meget. Der skal være fokus og synlighed på, at det kan lade sig gøre at “vinde gullet”.

Et led i konceptet er også, at vi sætter ressourcer af til, at skolen altid tager sig pæn og ordentlig ud. Vi skal alle kunne være stolte af vores skole, både medarbejdere og elever, og det duer ikke, hvis skolen ligner det, de unge ville kalde en “skodskole”.

Det hele skal medvirke til at skabe et aktivt læringsmiljø, som giver eleverne den forståelse, at det er vigtigt at tage en uddannelse uanset forudsætninger, og at vi alle har en mission på vores fælles skole og i vores fælles samfund. Det har for eksempel den virkning, at det ofte er eleverne selv, der kommer til ledelsen, når der er uindbudte gæster på skolen. Således prøver vi på at yde vores beskedne bidrag til at styrke både konkurrencekraft og sammenhængskraft i det danske samfund. Vi er glade for, når det lykkes, og glæder os over, hver gang vi sender et nyt kuld ud i det, man kalder for livet.

Gymnasiale ungdomsuddannelser

*Derfor indgår både
den faglige undervisning,
øvrige aktiviteter og skolens sociale
liv i demokratiprojektet i de
gymnasiale uddannelser.*

De gymnasiale uddannelser har i kraft af deres dannelsesmæssige perspektiv som væsentligt formål at udvikle eleverne til myndige og kompetente medborgere i et demokratisk samfund.

Formålsparagraffer om demokrati

Ifølge Lov om uddannelse til studentereksamen indgår uddannelsen til studentereksamen (stx) sammen med uddannelserne til højere forberedelseksamen (hf), højere handelseksamen (hhx) og højere teknisk eksamen (htx) i et samlet gymnasialt system, som er studieforberevende og almindannende (kapitel 1, § 2).

De gymnasiale uddannelser har under ét som formål, at *uddannelsen skal have et dannelsesperspektiv med vægt på elevernes udvikling af personlig myndighed. Eleverne skal derfor lære at forholde sig reflekterende og ansvarligt til deres omverden: medmennesker, natur og samfund, og til deres egen udvikling* (kapitel 1, § 2, stk. 4).

Desuden skal uddannelsen og skolekulturen som helhed *forberede eleverne til medbestemmelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Undervisningen og hele skolens dagligliv må derfor bygge på åndsfrihed, ligeværd og demokrati. Eleverne skal derigennem opnå forudsætninger for aktiv medvirken i et demokratisk samfund og forståelse for mulighederne for individuelt og i fællesskab at*

bidrage til udvikling og forandring samt forståelse af såvel det nære som det europæiske og globale perspektiv (kapitel 1, § 2, stk. 5).

Ovenstående formålsparagraffer gør det klart, at dannelse til demokrati ikke kan klares ved at undervise om demokrati, men derimod ved, at såvel undervisning som øvrige aktiviteter på skolen har demokratiet som ramme.

Ligeværdig, respektfuld dialog mellem myndige borgere er kernen i det demokratiske samfund. For at denne dialog skal fungere i praksis, kræver det, at borgeren har viden og indsigt, men det er ikke tilstrækkeligt. Borgeren skal kunne formulere og argumentere for sin viden og indsigt for at kunne bidrage til samfundets udvikling. Derfor indgår både den faglige undervisning, øvrige aktiviteter og skolens sociale liv i demokratiprojektet i de gymnasiale uddannelser. Den faglige undervisning giver viden, indsigt og sproglig kompetence, så den enkelte elev får opbygget sin selv- og verdensforståelse og har sproglig kompetence til at formulere sig om den. Samtidig giver diskussioner og refleksioner den enkelte mulighed for at få indblik i, at andre kan have andre forståelser, der skal respekteres.

Alle fag har således andel i demokratiprojektet, og for nogle fag indgår demokrati desuden som tema i læreplanen. Flere steder i læreplanerne for samfundsfag understreges det, at formålet for faget er at fremme elevernes lyst og evne til at deltage i den demokratiske debat og gennem arbejdsformer og indhold at enga-

gere eleverne i forhold til betydningen af demokratiet og samfundsudviklingen. Som konsekvens af dette er der på flere skoler gennemført undervisningsforløb, der afsluttes med egentlige demokratiske processer, for eksempel paneldebatter og konsensuskonferencer. Ud over dette rummer faggruppen samfundsfag, historie og religion oplagte muligheder for at arbejde med demokrati og integration ud fra mange forskellige vinkler og dermed for at understøtte elevernes interkulturelle kompetence. Med gymnasireformen kobles demokratibegrebet, menneskerettigheder og retssystem desuden tættere, hvilket giver gode muligheder for at se demokrati i et bredere, herunder globalt, perspektiv.

De fleste gymnasiale uddannelsesinstitutioner har indskrevet i deres værdigrundlag, at de arbejder på et demokratisk grundlag og som konsekvens af dette inddrager eleverne, både i relation til medindflydelse på undervisningen og i relation til skolens liv. Sidstnævnte betyder, at eleverne ofte er repræsenteret i skolernes forskellige udvalg.

Flere af de følgende eksempler har *skolen som lokalt demokrati* som tema og omhandler elevernes medindflydelse på organisering af undervisning, hjemmearbejde og skolemiljø. Et vigtigt formål med dette er at understøtte elevernes ejerskab og ansvarlighed, både i forhold til det individuelle og det fælles undervisningsforløb. I et af eksemplerne er tre gymnasier gået sammen om et projekt, der har fokus på samarbejde mellem elev- og lærerteam samt på elevernes indflydelse på undervisningens planlægning, gennemførelse og evaluering.

Gymnasiehverdagen er i dag kendetegnet ved stor grad af forskellighed i elevgruppen. Blandt andet er elevernes forskellige etniske, kulturelle og uddannelsesmæssige baggrund med til at skabe et læringsrum, hvor åndsfrihed, ligeværd og demokrati er afgørende betingelser for, at alle kan gøre sig gældende og få fuldt udbytte af undervisningen. Samtidig er forskelligheden en god mulighed for, at unge i praksis kan blive klædt på til at mestre globaliserings krav. Eksempelkataloget giver et bud på, hvordan den faglige undervisning, der vælger at se forskellighed som en ressource, kan medvirke til at gøre alle klogere på sig selv og andre. Andre eksempler omhandler “mønsterbryderprojekter”: Hvordan en tutorordning kan hjælpe især mønsterbrydere til at klare overgangen fra folkeskole til gymnasium samt lærerens væsentlige rolle for især de svagere elevers udvikling som aktive og myndige personer.

Kapitlet afrundes med et indlæg af tidligere rektor ved Avedøre Gymnasium Ole Thorup, der skriver om demokratiundervisning og redefinering af mål og værdier på et “multietnisk dansk uddannelsessted”.

Regler og fagbeskrivelser

- Bekendtgørelse om elevråd i gymnasiet og kursistråd på kursus til højere forberedelseseksamen og studieforberevende enkeltfagsundervisning beskriver, at ved enhver gymnasieskole har eleverne ret til at oprette *elevråd*, og skoleledelsen har pligt til at opfordre eleverne til at danne elevråd, hvis de ikke selv tager initiativet.
- Ifølge Bekendtgørelse om studie- og *ordensregler* i de gymnasiale uddannelser fastsætter lederen af den enkelte skole studie- og *ordensregler*, gældende for eleverne på skolen. Bekendtgørelsen beskriver også, hvilke sanktioner der kan iværksættes, hvis skolens leder skønner, at en elev tilsidesætter skolens regler for almindelig orden og samvær mv. Se også den tilhørende vejledning.
- På “Fagenes sider for de gymnasiale uddannelser” findes fagspecifikke links til bekendtgørelser, læreplaner, vejledninger: <http://us.uvm.dk/gymnasie/fagene/index.htm?menuid=1530>

Eksempler

Giv eleverne medejerskab til deres gymnasium

Avedøre Gymnasium

<i>Tema:</i>	Skolen som lokalt demokrati
<i>Hensigt:</i>	At sætte fokus på de områder, hvor mere elevindflydelse var mulig og ønskelig, samt at diskutere processen i demokratiet
<i>Målgruppe:</i>	Alle gymnasiets elever
<i>Sammenhæng:</i>	Koblet sammen med et dårligt fungerende elevråd førte det til afholdelse af debatdage om demokrati på gymnasiet i efteråret 2003 og 2005
<i>Websted:</i>	www.agweb.dk
<i>Kontakt:</i>	Marianne Dideriksen

På Avedøre Gymnasium formulerede eleverne i forbindelse med undervisningsprojekter om demokrati som emne i samfundsfag et ønske om at opnå mere indflydelse på en række centrale spørgsmål i hverdagen. Det førte til afholdelse af to *demokratidage* i henholdsvis 2003 og 2005, hvor disse ting blev drøftet:

Emner, som eleverne på Avedøre Gymnasium og HF ønskede indflydelse på:

1. Undervisningen – især undervisningsformer og koordinering af aflevering af skriftlige opgaver
2. Hvad pengene bruges til
3. Skolens fysiske indretning
4. Skolens profil
5. Skemaets udformning – især pausestruktur.

Den første demokratidag blev afholdt i 2003. Den var planlagt af en gruppe, som hentede elever og lærere fra to udvalg i skolens søjlestruktur, Aktivitetsudvalget og Udviklingsudvalget, samt elever fra elevrådet. Målet var at iværksætte en proces, hvor eleverne fik reel indflydelse på det, der er muligt, og som de gerne vil have indflydelse på. På selve dagen blev alle elever fordelt i grupper på tværs af klasser. Der var 25 grupper, som blev dannet ud fra fødselsdatoer. I hver gruppe var to lærere og en elevindpisker. Alle grupperne sad under debatten i skolens kantine.

Indledningsvis var der et oplæg fra den radikale politiker, Manu Sareen, om at bruge demokratiet samt en række filmspot, der satte fokus på det manglende demokrati, og som elever fra skolens filmklasser havde produceret. Gruppediskussionerne tog udgangspunkt i en række konkrete spørgsmål/emner, som forberedelsesgruppen havde udarbejdet. En samling sedler lå på hvert bord i kantine. Fra denne samling blev trukket et emne/spørgsmål til diskussion. Når det var udtømt, blev en ny seddel trukket. Der blev taget referat.

Eksempler på spørgsmål:

1. Hvordan får vi skolen til at se pænere ud?
2. Vi ønsker klassisk musik i Lektiecafeen.
3. Undervisningsklimaet i klassen er uudholdeligt: Nogle elever snakker, andre elever fedter for læreren, og andre igen rakker i frikvartret ned på dem, der siger noget fornuftigt. Hvad gør man som elev? Hvad gør man som lærer? Hvor kan man henvende sig?
4. Jeg vil gerne have indflydelse på køb af bøger i matematik. Hvordan kan det lade sig gøre?

Alle grupper afleverede skriftlige referater, som blev koordineret af planlægningsgruppen og hængt op på opslagstavler i vandrehallen.

Dagen sluttede med en stafet, hvor alle skolens udvalg præsenterede sig. Derefter var det muligt for nye medlemmer at tilmelde sig udvalgene.

Akilleshælen er opfølgning på debatdagen. Eleverne skal hurtigt se, at det nytter noget, og at de bliver hørt. En ting er, at den travle dagligdag og undervisningens krav får ideerne til at gå i glemmebogen. En anden ting er de økonomiske konsekvenser af en del forslag. Derfor skal der afsættes penge til realisering af nogle projekter. Det kan for eksempel være til flere lærere i lektiecafeen eller til indretning af opholdssteder med pc mv.

I efteråret 2005 blev der afholdt to arrangementer, som havde *ejerskab til skolen* på dagsordenen. Til det sidste var der afsat penge til projekter. Disse projekter blev udvalgt ved en afstemning i alle skolens klasser efter diskussionen og opsamling på denne.

Klassemødet

Avedøre Gymnasium

Tema: Skolen som lokalt demokrati
Hensigt: At give eleverne indflydelse på den del af skolehverdagen, som interesserer dem mest. Det er erfaringsmæssigt det, der ligger uden for normalt elevrådsregi, og som foregår i klasserne i forbindelse med undervisningen

Målgruppe: Alle gymnasiets klasser
Sammenhæng: I den daglige undervisning kan det ofte være svært at finde tid til at diskutere problemstillinger, der generelt vedrører klassens måde at fungere på. Derfor er det nødvendigt at aflyse undervisning og i stedet afholde et møde, hvortil der er sædvanlig mødepligt, hvor der er opstillet en dagsorden, og hvor der er referatpligt

Websted: www.agweb.dk

Kontakt: Marianne Dideriksen

På mange gymnasier er der etableret en ordning med faste klassemøder, hvor eleverne diskuterer de forhold på skolen og i klassen, som aktuelt optager dem. Den model, der beskrives her, har fungeret på Avedøre Gymnasium siden 2002.

På Avedøre Gymnasium er der fire klassemøder om året. De fastlægges ved skoleårets start og skrives ind i skolens kalender. De ligger på forskellige ugedage og altid i lektionen inden spisepausen. Klassemødet sætter blandt andet fokus på medbestemmelse, lærer-elevrelation, arbejdsmoral, arbejdsklima, forsømmelser, fysiske rammer og fagene.

Klassemødet organiseres af et klasseråd, der består af klasselæreren, eventuelt en anden af klassens lærere og to til tre elever, hvor det er en god idé, at den ene er klassens elevrådsrepræsentant. Klasserådet mødes inden og efter afholdelse af et klassemøde. På mødet inden fastsættes dagsordenen for klassemødet. På mødet efter diskuteres mødereferatet med henblik på at sætte det i værk, som er kommet op på mødet. Lærerne deltager ikke i mødet, men kan indbydes af klassen, hvis eleverne synes, det er nødvendigt. En undtagelse er det første klassemøde i 1. g, hvor klasselæreren deltager for at hjælpe til med at få mødet afholdt.

Stormøde

Rysensteen Gymnasium i København

- Tema:* Skolen som lokalt demokrati
Hensigt: At styrke demokratiet på gymnasiet
Målgruppe: Elever og lærere på gymnasiet
Sammenhæng: Eleverrådet organiserer en gang om året en høring, der starter i klasserne og ender med et stormøde for alle
Websted: www.rysensteen.dk
Kontaktperson: Klaus Olsen

Som på andre gymnasier lægger man på Rysensteen Gymnasium i København vægt på skoledemokrati og medindflydelse. På webstedet fastslås det, at samtalen mellem ligeværdige parter er grundstenen i demokratiet, og at det drejer sig om at diskutere og finde frem til løsninger, samt at alle er værd at lytte til. Denne holdning er udmøntet i, at man på Rysensteen Gymnasium afholder årlige høringer: Et såkaldt stormøde med deltagelse af alle skolens lærere og elever, hvor man diskuterer forhold på gymnasiet, som eleverne finder det vigtigt at tage stilling til. Det kan eksempelvis dreje sig om rygepolitik og skemastruktur.

Eleverrådet kan ofte være isoleret i forhold til de andre elever og har måske ikke den nødvendige viden om de meninger, der er på skolen, om vigtige temaer. Stormødet er en god mulighed for at engagere alle skolens elever i forhold, der vedrører alle. Samtidig sættes der fokus på, at det er muligt at blive hørt.

Det begynder i klasserne, hvor man først drøfter, hvad der skal være det årlige emne for stormødet. Dernæst foregår der i klasserne en diskussion af temaet. Gennem elevrådsrepræsentanterne afleverer klasserne et referat af diskussionen. På stormødet bruger elevrådsformændene, der udgør stormødedelegationen, disse referater til at sikre, at de forskellige holdninger til temaet bliver præsenteret. På den måde er det både en styret og en fri debat.

Stormødet er et beslutningsforum, hvor alle skolens lærere og elever er til stede. Der foregår afstemninger om de forslag, der ligger i det enkelte tema. Afstemningen foregår ved, at alle mødedeltagere er udstyret med et rødt og et grønt kort, som de bruger ved afstemningen for og imod et forslag.

På skolen kan man konstatere, at eleverne er meget engagerede i debatterne. De er virkelig gode til at køre møderne, og skolen mener, at stormødet er med til at skabe den gode stemning, der er på skolen. Modellen er endnu ikke evalueret, men indgår i en større evalueringsrunde, som skolen skal igennem i 2006-07.

Elevansvarlighed og demokrati

Århus Statsgymnasium

<i>Tema:</i>	Skolen som lokalt demokrati
<i>Hensigt:</i>	I forhold til elevrådet: At styrke dets daglige arbejde og at finde en fungerende struktur for dette arbejde i forhold til undervisningen: I højere grad at inddrage eleverne i planlægningen af undervisningen
<i>Målgruppe:</i>	Alle gymnasiets elever
<i>Sammenhæng:</i>	Diskussion af demokratiet på skolen, omfattende elevrådsstrukturen, elevindflydelse på skolens sociale liv og fysiske rammer samt inddragelse i planlægningen af undervisningen
<i>Websted:</i>	www.aasg.dk
<i>Kontakt:</i>	Anton Vinderslev

For at styrke elevansvarligheden og demokratiet på Århus Statsgymnasium igangsatte man i 2002-03 et demokratiforsøg, som havde til formål at sikre både kontinuiteten og styrken i elevrådsarbejdet med det sigte at skabe en højere grad af ansvarlighed blandt eleverne for skolens sociale liv og de fysiske rammer. Tidligere var elevrådsarbejdet koncentreret om ugentlige møder i spisepauser, som var vanskelige at gøre effektive på grund af antallet af mødedeltagere (en til to deltagere fra hver klasse) og den knappe tid (30 minutter). Der var derudover møder af længere varighed i undervisningstiden, hvor man tog sig af tungere sager, der krævede mere debat.

I skolens værdigrundlag hedder det: "Århus Statsgymnasium lægger stor vægt på elevdemokratiet og støtter både økonomisk og organisatorisk arbejdet i elevrådet. Gennem samarbejde med lærerne i stort set alle skolens mange udvalg har eleverne direkte indflydelse på såvel skolens dagligdag som dens fremtid".

Drivkraften i demokratiforsøget var det såkaldte demokratiudvalg, som bestod af tre lærere og et (vekslende) antal elever fra elevrådet. Det var vigtigt, at ikke kun elevrådets ledelse, men også andre aktive elever deltog. På grund af personsammenfald mellem demokratiudvalg og elevrådets aktivister kan det være vanskeligt at afgøre, om ideerne er opstået i demokratiudvalget eller i elevrådet. Demokratiudvalget arbejdede endvidere sammen med skolens fællesudvalg, som har ansvaret for ordensregler mv., og med en "informationsinspektør". Arbejdet blev understøttet af skolens elektroniske konferencesystem, som blev brugt til løbende kontakt til udvalget og elevrådet samt til udveksling af synspunkter.

En ny struktur for elevrådet:

For elevrådet blev der udviklet en helt ny tredelt struktur med et elevråd, som mødes en til to gange om måneden i undervisningstiden. Elevrådet nedsætter en bestyrelse på 11, som mødes en gang om ugen. Og endelig udpeges en elevrådsledelse, som består af tre personer, der tager sig af det daglige.

Derudover blev årets gang i elevrådet ændret til at gå fra december til december. Det betyder, at man kan undgå problemet med, at 3. g'erne falder fra elevrådsarbejdet i deres sidste forår, ligesom det er lettere at få 1. g'erne ind i elevrådsarbejdet på det tidspunkt.

For at sikre kontinuiteten i elevrådsarbejdet er der udarbejdet en velkomstskrivelse fra elevrådet til de nye elever. Endvidere arrangeres et introduktionsmøde med de nye elever straks efter skolestart i august, hvor elevrådet og elevorganisationerne (DGS/GLO) præsenteres.

For at ryste elevrødderne sammen socialt og skaffe tid til bredere debatter om elevrådsarbejdet holder elevrådet en weekendhyttetur i september.

På det første regulære elevrådsmøde i august udleveres en manual for elevrådsarbejdet til elevrådsrepræsentanterne. Denne manual er udviklet sammen med demokratiudvalget.

For at sætte fokus på demokratiproblemer og herunder også de nære demokratispørgsmål på skolen arrangerede demokratiudvalget i marts 2003 en (halv) demokratidag på skolen. Blandt de cirka 20 temaer, som blev drøftet blandt lærere og elever på tværs af klasser og fag, var: Hvorfor er det lettere for elevrådet at skabe opbakning til enkeltsager, for eksempel skolens rygepolitik eller nedskæringer, mens det daglige, slidsomme arbejde i elevrådet og i skolens udvalg sjældent vækker større interesse? Og hvor går grænserne for demokratiet? Kan man påtvinge et andet land sit (demokratiske) system? Og hvor demokratisk er egentlig EU? osv. osv. Dagen var meget vellykket.

Inddragelse af eleverne i planlægningen af undervisningens form og indhold har været forsøgt i fire klasser. Det forløb typisk således: En gruppe elever (tre til seks elever) meldte sig og mødtes med lærerne efter skoletid. Her diskuterede man pensum, arbejdsformer i timerne, hvilket materiale der skulle inddrages osv. Eksamensform og pensum til eksamen indgik også i overvejelserne. Forsøgene er blevet meget positivt evalueret af eleverne og fortsættes i flere klasser.

Giv elevernes viden og erfaring gyldighed

Avedøre Gymnasium

<i>Tema:</i>	Den inkluderende skole
<i>Hensigt:</i>	At give elevernes viden og erfaring gyldighed ved at møde hver enkelt elev, der hvor han eller hun er, uanset kulturel baggrund
<i>Målgruppe:</i>	Gymnasieelever i historieundervisningen
<i>Sammenhæng:</i>	Didaktiske overvejelser i forbindelse med tilrettelæggelsen af historieundervisning i gymnasiet
<i>Websted:</i>	www.agweb.dk
<i>Kontakt:</i>	Kirsten Jensen

Det er altid vigtigt, at man som lærer tilrettelægger undervisningen, så eleverne kan relatere den til de erfaringer, de har i forvejen. Det gælder også i det multietniske gymnasium, hvor de tosprogede elevers baggrund kan betragtes som en yderligere ressource, der kan bidrage til at perspektivere undervisningen på en ny måde. Da andelen af tosprogede elever i midten af 90'erne kom op på en tredjedel, men med klasser og årgange, hvor mere end halvdelen var tosprogede, besluttede Avedøre Gymnasium i 1998 at kalde sig et multietnisk gymnasium, hvilket påkaldte sig nye didaktiske overvejelser.

I undervisningen i historie sker det ofte, at man begynder med Vikingetiden. Men i det multietniske gymnasium kan det give god mening at begynde med forløb i eksempelvis den arabiske ekspansion og kors-

togene. Begge disse temaer er knyttet til europæisk historie, men giver også mulighed for en anderledes repræsentation af mange af de tosprogede elever i undervisningen samt righoldige muligheder for perspektivering til nutiden.

Svarene på, hvad det er for en fortid, eleverne skal kende, hvad det er for en nutid, de skal forstå, og hvad det er for en fremtid, de skal kunne forholde sig til, flytter sig både nationalt og globalt, og derfor må historieundervisningen også flytte sig. Det betyder også, at det samlede undervisningsforløb over tre år kan få nogle røde tråde som "Os og de andre", "Udviklingen frem mod demokrati og menneskerettigheder" og "Sammenbruddet i Øst", som kan være med til at belyse den nye verdensorden og de nye fjendebilleder.

Et eksempel på et samlet historieforløb i gymnasiet:

Arabisk ekspansion i Middelhavsområdet fra 600-tallet: Den arabiske halvø, ekspansionen og de erobrede områder, arabisk guldalder i cirka 700-tallet, Maurerne i Spanien 711-1492.

Korstogene: Baggrund, forløb, konsekvenser, islams historie, forholdet mellem Europa og Tyrkiet 1300-1800, "Os og de andre" i historisk perspektiv.

Europæisk ekspansion: Opdagelsesrejser og kolonier, hvorfor lige Europa? Europæernes verdensbillede 1200-1600.

Den atlantiske slavehandel: Kolonisering, slavehandel, plantagesystemet.

Verdenshistorie efter 1945: Situationen efter 2. Verdenskrig, kold krig, FN-systemet, afkolonisering, Mellemøsten, kommunismens sammenbrud.

I forhold til aktuelle konflikter er det en ressource i undervisningen, at der er elever i klassen, som har mulighed for at skaffe aktuel information om forholdene i de lande eller områder, man læser om i avisen. Hvis der eksempelvis er tyrkiske elever til stede i klassen, der har kendskab – enten fra sig selv eller gennem forældre eller anden familie – til historieundervisningen, som den foregår i Tyrkiet, kan man bruge dem som anledning til at drøfte den nationale historieundervisnings rolle.

Yderligere information:

Artiklen *Undervisningsstrategier i det flerkulturelle gymnasium. Pragmatisk tilgang til kulturbegrebet og demokrati som projekt* af Kirsten Jensen. Udgivet i *Forskellighed som ressource. Undervisning i det flerkulturelle læringsrum. Gymnasiale uddannelser og avu.* Undervisningsministeriet, 2004.

Avedøre Gymnasium og HF udgav i 2000 et hæfte om, hvordan gymnasiet har håndteret at få en stigende andel tosprogede elever. Et kapitel omhandler skolens sociale liv og integration af tosprogede elever. Et andet omhandler fagligt pædagogiske udfordringer, hvor lærere fra de enkelte fag beskriver, hvilke faglige konsekvenser den ændrede elevsammensætning har haft: Ole Thorup m.fl. (red.): *Sort og hvidt. Om tosprogede elever på Avedøre Gymnasium og HF.* Avedøre Gymnasium og HF, 2000.

Elevteam og elevindflydelse

Risskov Amtsgymnasium, Århus Statsgymnasium, Amtsgymnasiet i Paderup

<i>Tema:</i>	Elevindflydelse på undervisningen
<i>Hensigt:</i>	At knytte eleverne mere til undervisningens indhold og tilrettelæggelse og have et forum til opsamling af klasserumskultur, arbejdsbyrde mv.
<i>Målgruppe:</i>	Alle elever, som er startet efter reformen
<i>Sammenhæng:</i>	Skolens samlede organisation
<i>Websted:</i>	www.risskov-gym.dk
<i>Kontakt:</i>	Rektor Jan Becher Sørensen, jb@paderup-gym.dk

De tre gymnasier gennemførte i skoleåret 2005-06 et forsøgs- og udviklingsprojekt om elevteam, således at der i hver klasse blev valgt et elevteam med henblik på at styrke elevernes indflydelse på undervisningens planlægning, gennemførelse og evaluering. Elevteamets opgaver var:

- at sikre eleverne indflydelse på studieplanen, herunder især flerfaglige forløb
- at tage hånd om klassens sociale liv
- at være kontakttled til lærerteamet
- at bidrage med punkter til dagsordenen for møder med lærerteamet. Dagsordenens punkter/emner indhentes fra klassen som helhed
- at være kontakttled til studievejledning/gennemførelsesvejledning med hensyn til fælles emner som studieteknik mv.

Ifølge formålet med gymnasiet (§ 2, stk. 5) skal uddannelsen og skolekulturen som helhed forberede eleverne til medbestemmelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Undervisningen og hele skolens dagligliv må derfor bygge på åndsfrihed, ligeværd og demokrati. Eleverne skal derigennem opnå forudsætninger for aktiv medvirken i et demokratisk samfund og forståelse for mulighederne for individuelt og i fællesskab at bidrage til udvikling og forandring samt forståelse af såvel det nære som det europæiske og globale perspektiv.

Elevteam kan netop ses i forlængelse af ovenstående, ved at skolekulturen på de tre gymnasier tager sigte på at inddrage elevernes erfaringer i den centrale ydelse, undervisning, og give dem muligheder for at øve indflydelse.

Der blev afholdt et fælles seminar for de tre skoler med henblik på erfaringsopsamling og udveksling af gode ideer.

For Amtsgymnasiet i Paderup kan det tilføjes, at der hvert år afholdes et demokratiseminar (internat) med deltagelse af elevråd, rektor og en lærerrepræsentant. På seminaret diskuteres elevrådets rolle og muligheder inden for skolens struktur, ligesom det understreges, at elevrådet har gode muligheder for indflydelse, ved at det er sikret to pladser i samtlige skolens udvalg.

En udvidet tutorordning

Vestfyns Gymnasium

<i>Tema:</i>	Den inkluderende skole – mønsterbryderprojekt
<i>Hensigt:</i>	Gennem en udvidet tutorordning at understøtte især mønsterbrydere i overgangen fra folkeskole til gymnasium
<i>Målgruppe:</i>	Elever fra 1., 2. og 3. g. Der blev etableret en gruppe af 2. og 3. g-elever, som skulle fungere som tutorer for de nye elever i 1. g
<i>Sammenhæng:</i>	Et udviklingsprojekt under "Mønsterbryderprojektet 2004-2006". Tredje del af projektet omhandlede "Mønsterbryderperspektiv i de gymnasiale uddannelser"
<i>Websted:</i>	www.vestfyns-gym.dk
<i>Kontakt:</i>	Jette Birk & Kristian Bahr, alsgaard-bahr@saknet.dk

Vestfyns Gymnasium har i mange år anvendt ældre elever som støtte i overgangsperioden fra folkeskolen til gymnasiet, ikke bare som første kontaktpersoner, men også mere målrettet i skolens orienteringer om arbejdsvaner og lektielæsning. Formålet med en udvidet tutorordning er todelt. Den ene del drejer sig om undervisning af tutorerne med henblik på at uddanne et lille korps af hjælpere. Den anden del omfatter aktiviteter, som skal lette overgangen til gymnasiet for mønsterbrydere, men som tilbydes alle nye 1. g'er.

I samarbejde med gymnasiepsykolog Lene Iversen lavede skolen

- et kortere undervisningsforløb med fokus på blandt andet følgende emner:
 - hvordan spotter man signaler på unges vanskeligheder
 - betydningen af rollemodeller
 - den frivillige rådgivers rolle
 - etik og tavshedspligt
- løbende supervision af tutorerne
- opsamling og evaluering.

Gymnasiet fordelte de 24 tutorer, så der var to fra 2. g og to fra 3. g i hver af de nye 1. g-klasser. Tutorerne meldte sig frivilligt. I deres ansøgning skulle alle begrunde deres ønske om at blive tutor og fortælle, hvordan de vurderede tutorordningens betydning. Denne ansøgning blev afgørende for, hvilke 24 af de i alt 34 elever der blev valgt. Tutordeltagelse i introperioden:

- de allerførste skoledage
- hytteturen
- studievejlederintroduktionen til lektielæsning og arbejdsvaner
- det første forældremøde
- opsamling efter Studievalg Fyn-arrangement.

Det har i mange år været en fast tutoropgave at være meget synlig ved modtagelsen den allerførste dag og at være de nye elever behjælpelige med at arrangere fællesspisning og underholdning i klassen inden introfesten, hvor alle skolens elever deltager. Det har ligeledes været en tutoropgave inden for den første måned at deltage en time i forbindelse med studievejledernes introduktion til arbejdsvaner.

Det var en strategi, at der i løbet af efteråret blev arrangeret mere kontakt mellem tutorerne og 1. g-eleverne end de to ovenfor nævnte. Studievejledernes opgave var i den sammenhæng at annoncere og støtte aktiviteterne samt coache tutorerne, men ikke selv spille den direkte rolle over for 1. g'erne.

Tutorerne skulle spille en rolle ved hytteturene, hvor der ofte arbejdes med emner som "den gode elev", "den gode undervisning" etc. Temaet *hjemlige forhold* kunne bestemt også bringes på banen. Tutorerne behøvede ikke selv at have oplevet "ting og sager", men man kan jo i anonym form fortælle om, hvad andre elever har fortalt i klassen.

Tutorerne skulle spille en rolle ved det første forældremøde i 1. g. Spørgsmål, der opstår i forbindelse med skoleskiftet, og som skolen tidligere har drøftet gruppevis ved forældrearrangementerne, kunne tages op igen, og man ville i tilpasset form gerne have den udvidede tutorordning frem som et fokuspunkt i modtagelsen af nye elever – et tilbud til elever og forældre.

Både tutorer og 1. g-elever har været glade for ordningen – den har værdi. Det er dokumenteret, at tutorerne bygger bro til 2. og 3. g-eleverne og til skolen som helhed (lærerne, fagene m.m.). "At bruge tutorerne" kan betyde flere ting. Selv om 1. g'erne melder ud, at de ikke "har brugt dem", har tutorerne beviseligt virket som tryghedsskabende rollemodeller.

Elevcitater:

"Det er en hjælp for de svage elever med udvidet tutorordning"

Mønsterbrud og demokrati

Holstebro Gymnasium og HF

Tema: Den inkluderende skole – udviklingsstøttende pædagogik

Hensigt: At støtte den enkelte elevs kommunikative færdigheder med henblik på at skabe større selvværd og dermed øge elevens muligheder for at gennemføre en ungdomsuddannelse

Målgruppe: Hf-elever i alle fag

Sammenhæng: Et udviklingsprojekt under "Mønsterbryderprojektet 2004-2006". Tredje del af projektet omhandlede "Mønsterbryderperspektiv i de gymnasiale uddannelser"

Websted: www.hogym.dk

Kontaktperson: Jane Leth Nielsen

Det overordnede formål med projektet, "Udviklingsstøttende pædagogik", er at støtte elever fra uddannelsesfremmede miljøer, herunder elever med anden etnisk baggrund. En hf-klasse er udvalgt til projekt-klasse, da mange elever her kommer fra uddannelsesfremmede miljøer, og da der traditionelt er et højt frafald i denne ungdomsuddannelse. For at støtte eleverne lige fra skolestart er det vigtigt at starte allerede i 1. hf.

Projektets idé:

At anvende Marte Meo-metoden på samspillet lærer-elev og samspillet elev-elev.

Grundtanken bag projektet er: "Når Marte Meo-metoden kan frigøre udviklingspotentialer i samspil-

let forældre-børn, så må den også kunne frigøre samspils- og kommunikationspotentialer i samspillet elev-lærer og i samspillet elev-elev”.

Om Marte Meo-metoden

Marte Meo-metoden er udviklet af den hollandske terapeut Maria Aarts i 1970'erne til at forbedre samspillet mellem forældre/professionelle omsorgsgivere og børn, men bruges i dag på utallige områder i og uden for Europa. Siden 1994 har Marte Meo-metoden været anvendt i Danmark inden for dag- og døgninstitutioner, familiebehandling, ældreforsorg m.m.

Marte Meo betyder “ved egen kraft” (latin *mars martis*), og ideen i metoden er at udvikle det enkelte menneskes kommunikations- og samspilsressourcer. Det er Maria Aarts' grundsyn, at alle mennesker har udviklingspotentialer i sig, som kan udvikles gennem det rette samspil.

Det banebrydende nye i metoden er, at den er ressourceorienteret og konkret handlingsanvisende. Kernen i programmet er videooptagelser af samspilssituationer i hverdagen. Optagelserne analyseres ud fra principperne om udviklingsstøttende dialoger. Derefter vises udvalgte klip for omsorgsgiveren. I problemfamilier viser Maria Aarts klip for forældrene, der viser positivt samspil, hvor forældrene for eksempel

bekræfter deres barns initiativer positivt, spejler deres følelser, har god kontakt med dem osv. På den måde bliver forældrene deres egne rollemodeller, deres selvværdsfølelse øges, og de får konkrete anvisninger på, hvordan de kan støtte deres barns kommunikations- og udviklingspotentialer.

Marte Meo-metoden indeholder konkrete anvisninger på, hvordan man støtter og bekræfter børns initiativer, og hvordan den voksne praktiserer positiv ledelse. Disse kernepunkter er i udviklingsprojektet overført på undervisning i ungdomsuddannelserne.

Med metoden får læreren fokus på kontakten med eleven, på den gode stemning, der er forudsætning for indlæring, og på at støtte selv det mindste, måske lidt skæve initiativ fra en usikker elev. Læreren bliver mere bevidst om at anvende et kropssprog og et tonefald, der viser imødekommenhed og åbenhed, så den enkelte elev ansføres til at deltage i en kommunikation, der er præget af trykthed og tillid.

Det konkrete arbejde består i at videofilme undervisningssituationer, analysere samspilssituationer ud fra metoden og derefter lave tilbagemelding, både til den enkelte lærer og til eleverne klassevis. Under tilbagemeldingen til lærerne anvendes Marte Meo-kommunikation, og da der overvejende vises positive klip, er det udviklingsstøttende og inspirerende for læreren at se disse klip. Eleverne er generelt meget interesserede i at se og diskutere klip, der har med undervisning at gøre. De ser klip, hvor de bekræfter

læreren og de andre elever positivt, og man diskuterer, hvor vigtig denne adfærd er for at skabe den tryghed og tillid, der er en forudsætning for, at alle tør komme til orde. Eleverne ser også forbedringsklip, det vil sige situationer, hvor adfærden kunne være mere hensigtsmæssig, for eksempel klasserumskultur. Erfaringen er bestemt, at elever er meget interesserede i at diskutere undervisningspraksis, og at metoden kan være med til at styrke det positive samspil i klasserummet, så flere tør komme til orde.

Udviklingsprojektet, der begyndte med en enkelt 1. hf-klasse i august 2005, blev meget positivt evalueret af både elever og lærere. Arbejdet med klassen fortsætter, og i skoleåret 2006-2007 vil metoden formentlig blive anvendt i alle 1. hf-klasser.

Yderligere information:

Steen Elsborg, Ulla Højmark Jensen, Peter Seeberg:
Udvikling og forskning i samspil. Mønsterbryderprojektet 2004-2006. Rapport 3. Syddansk Universitetsforlag, 2006.

Ole Thorup

Indlæg

Demokrati – en proces hen imod integration i uddannelsessystemet

Af Ole Thorup, tidl. rektor ved Avedøre Gymnasium.

Demokrati som projekt

I begyndelsen af 1980'erne dukkede de første tosprogede elever op i klasserne på Avedøre Gymnasium. I dag er andelen af tosprogede elever på skolen cirka 40 procent, og denne andel har været stabil de seneste år.

En pragmatisk tilgang til kulturbegrebet er hensigtsmæssigt og nødvendigt i en flerkulturel skole. Den enkeltes værdier og kulturelle baggrund må tænkes med ind i undervisningen og skolens liv. Jo mere multikulturel, jo mere nødvendigt bliver det at gøre sig de basale værdier i en dansk skolekultur klart, og det helt grundlæggende kan her kun være demokrati og demokratiske værdier.

Det er en erfaring, at elevers (uanset etnisk tilhørsforhold) kendskab til demokrati, med alt hvad det indebærer, er meget svagt funderet hos unge, der begynder i gymnasiet. Den faktiske viden om demokrati og om forskellige politiske styreformere er ujævn og generelt ringe. Tilsvarende gælder for kendskabet

til indholdet i og betydningen af menneskerettighederne. De unge hylder demokratiske frihedsrettigheder, men mest som en individuel given rettighed og i mindre grad som et politisk projekt, der bestandigt skal forhandles og kæmpes for.

Uden viden om demokrati og erfaring med demokratiske beslutningsprocesser er der risiko for, at den enkelte nemt vil være til fals for populistisk og udemokratisk demagogi. For at sikre en demokratisk udvikling skal de unge uddannes til fortsat at kæmpe for og kritisk videreudvikle demokratiet, og det bør være en selvfølgelig opgave for skolen.

Det er en vigtig ledelsesopgave, at sådanne "projekter" om demokrati, menneskerettigheder, politiske reformer, medborgerskab og medejerskab fastholdes i de forskellige fag og som fælles projekter for hele skolen med jævne mellemrum. Der skal være *demokrati i klasserummet*, forstået som elevdeltagelse i beslutningsprocesser vedrørende undervisningens indhold og arbejdsformer samt træning i samtale- og argumentationskultur.

Der skal være *elevdeltagelse i demokratiske beslutningsprocesser* på skolen, og hvis dette skal fungere, vil en aktiv støtte fra lærerside ofte være nødvendig, da det er sjældent at møde elever med erfaringer fra for eksempel politisk ungdomsarbejde. Eleverne vil derfor have brug for støtte til at få det organisatoriske og bureaukratiske til at fungere. Information om skolens organisationsplan og udvalgsstruktur skal være en selvfølgelighed, men eleverne har brug for hjælp til, at deres repræsentanter i elevråd og diverse udvalg har deres mandat i orden.

Det kan for eksempel ske gennem afholdelse af *klasserådsmøder* et par gange hvert kvartal i undervisningstiden. Her lærer eleverne at lave dagsorden, lede møder og tage referat. Også det kræver ofte, at der er en lærer til rådighed som kontaktperson.

Elevrådet skal have viden og organisatorisk støtte. I et kort uddannelsesforløb er erfaringsoverførsel meget vanskelig. Det kan afhjælpes, ved at en lærer bistår som konsulent for elevrådet, så det kan opfylde de bureaukratiske krav, der vil være fra skolebestyrelse og ledelse. Gennem flere år har tendensen været, at mange elever undslår sig for at deltage i elevråds- og udvalgsarbejde, og blandt de tosprogede elever var tendensen, at de aldrig deltog. Det har ændret sig efter en aktiv indsats fra elevrådsadministrator og klasseledere for at få skolens tosprogede elever aktiveret i det repræsentative, demokratiske system. De ressourcestærke tosprogede elever har fået et moralsk skub til at gå ind i elevrådsarbejdet, og det har virket meget positivt, så nu er adskillige klasser repræsenteret af tosprogede elever som gode rollemodeller. Det kan give resultater – i skoleåret 2004/2005 var de to elevrepræsentanter i skolens bestyrelse tosprogede.

Det er nødvendigt, at et løbende demokratiprojekt skal fungere i praksis. Det kalder på en ledelsesindsats for at få aktiv medvirken fra elevrådsadministrator og klasselærere samt støtte og accept fra hele lærerkollegiet. Det kræver, at der afsættes ressourcer, og ikke mindst, "at ledelsen tager sig sammen til at skabe et rum, hvor der også kan træffes dårlige beslutninger".

Et multietnisk dansk uddannelsessted

På skolen har der fra begyndelsen i 1973 altid været en stor andel af elever fra familier, hvor der ikke var tradition for lange, boglige, videregående uddannelser, så lærerne var vant til at tilrettelægge undervisning i forhold til en "kulturelt" meget blandet elevgruppe. Alligevel blev de nye tosprogede elever betragtet som en speciel gruppe med særlige problemer – en gruppe, som man med *et vertikalt snit* udskilte fra de etnisk danske elever.

I takt med at andelen af tosprogede elever steg op gennem 80'erne, blev det i høj grad tydeligt, at skellet mellem den stærkeste og den svageste elev, den dygtigste og den dårligste, går på tværs af etnisk oprindelse, og at der inden for den samlede gruppe af tosprogede er større forskelle end i den samlede gruppe af etnisk danske elever. Så fra at være et eksotisk islæt i undervisningen blev der nu tale om en pædagogisk kendsgerning. I hele denne periode debatterede lærerne sprogproblemer, kulturelle forskelle og ikke mindst, hvilket kulturbegreb der skulle være grundlaget for en vurdering af, om kulturforskelle er et problem.

Skolen forlod den vertikale opfattelse af elevgruppen og anlagde *en horisontal synsvinkel* med en gruppe, der bestod af dygtige tosprogede såvel som etnisk danske elever, og en gruppe, der bestod af svage tosprogede og danske elever. Det var desuden en erkendelse, at i den samlede gruppe af tosprogede var der større forskelle end i den samlede gruppe af danske elever. De tosprogede elevers specifikke sociale

og familiemæssige baggrunde udviser store forskelle. Det er ikke ligegyldigt, om forældrene er udvandret fra Bosnien, Tyrkiet, Iran eller Pakistan. Det er heller ikke ligegyldigt, om familien har rødder i et moderne bysamfund eller i et traditionelt, agrart landsbysamfund eller – set fra en dansk synsvinkel – er en fiskerfamilie i Nordjylland: Den sociale og familiemæssige baggrund spiller en langt større rolle for, hvordan en vilkårlig elev klarer sig i gymnasiet og hf, end den etniske baggrund.

Der var derfor enighed om at tage følgende udgangspunkter for det fremtidige arbejde:

- Elevgruppen opfattes som en stor, særdeles vel fungerende gruppe af tosprogede og etnisk danske elever og så en meget mindre gruppe af elever, der består af etnisk danske og tosprogede elever, som har en række problemer til fælles, for eksempel sproglige mangler, manglende abstraktionsevne og manglende orientering om omverdensforhold, kultur og adfærd.
- Der skal skabes en skole, hvor de tosprogede elever kan bruge deres kulturelle udgangspunkt på lige fod med de etnisk danske. Skolekulturen skal bygge på faglighed, fællesskab, differentiering og ligeværdighed.
- Det er en grundopfattelse, at den vigtigste værdi i skolen er at betragte eleven som et værdifuldt menneske. Der skal stilles samme krav til alle elever, så man undgår, at eleverne med en anden etnisk baggrund bliver marginaliserede og fastholdt i rollen som problematiske.
- Det er skolens opgave at give alle elever viden, færdigheder og kompetencer, så de kan begå sig i et samfund under fortsat udvikling. Derfor må

skolen indstille sig på det forhold, at elevgruppen omfatter 21 nationalsprog og mindst lige så mange kulturbaggrunde.

Ændrede målsætninger

Med ovenstående udgangspunkt måtte bestyrelsen og skolen igen ændre sine målsætninger, så det nu tydeligt blandt andet fremgår, at:

- Skolen er et multietnisk, dansk uddannelsessted, hvor undervisningen som udgangspunkt er baseret på en dansk skolekultur.
- Skolen skal udvikle elevernes internationale forståelse og give dem muligheder for at fungere optimalt – også i sammenhænge med mennesker med anden kulturbaggrund.
- Skolen skal sikre en uddannelsesmæssig integration, så elever med forskellig kulturbaggrund får samme holdning til og bevidsthed om at tilegne sig viden og dermed lige muligheder for at bidrage til og få udbytte af undervisningen.
- Lærernes pædagogiske opmærksomhed skal skærpes over for den enkelte elevs forståelse af ord og begreber, uanset om eleven har en etnisk dansk eller anden baggrund.

Samtidig med de nye målsætninger blev der givet klare signaler og eksplicitering af de spilleregler og værdier, der var grundlæggende på skolen. Det drejede sig om tolerance, åbenhed, respekt for andre, demokrati som deltagelse i dialog og beslutninger. Som en del af denne eksplicitering blev der også efter lange drøftelser vedtaget et sæt nye ordensregler, hvor de to første af fem punkter lyder:

- Du skal have respekt for andre personer, deres holdninger og værdisætninger.
- Du må ikke udføre krænkende handlinger over for andre personer.

Dialog

I en etnisk blandet, flerkulturel skole oplever man naturligvis i dagligdagen sammenstød mellem forskellige værdier. Når der er et konstant krav til eleverne om at deltage, vælge, reflektere og legitimere, vil mange på den ene side føle, at de traditionelle værdier trues og opløses, og på den anden side vil nogle reagere med en "fundamentalistisk" opfattelse for at bevare kulturelle traditioner, gamle familieværdier og religiøse normer og værdier. Over for dette må skolen konstant gå i dialog for at gøre rede for sine værdier og for at argumentere imod en fundamentalisme, der ofte virker som en intern religiøs og kulturel kontrol i de forskellige grupper af tosprogede elever.

Alle elever må overbevises om, at skolen er en verden uden fjender, og at den enkeltes identitet ikke behøver at være for eller imod. *Dialogen* skal dog oftest tage det faglige som udgangspunkt, hvor lærerne altid understreger, at fagligheden er en vej til personlig udvikling. Det skal være acceptabelt, at der er mange veje til forståelse, men også, at nogle forståelser har lange traditioner bag sig og skal kendes for dette. Fagligheden styrker sproget og abstraktionsevnen, og det er gennem det faglige, at lærerne har mulighed for at udtrykke sig selv og gå i dialog med eleverne om det, der foregår i undervisningen.

Gennem dialogen skal vi sikre, at elevernes og skolens værdier forenes i *et fælles kulturelt rum* for derved at skabe mulighederne for demokrati, udvikling og forandring. I dette fælles kulturelle rum er der nogle urørlighedszoner og nogle værdier, der ikke er til diskussion, og som blandt andet kommer klart til udtryk i ordensreglerne. Det kræver en stadig indsats at fastholde de pågældende urørlighedszoner, der for eksempel handler om:

- Drenges syn på og adfærd over for piger.
- Skolen er sekulariseret, så der findes ikke lokaler til, at den enkelte kan dyrke sin religion.
- *Værdier og holdninger* diskuteres i fagene, *religiøse spørgsmål* drøftes i religionstimerne, og de store livsfilosofier drøftes eventuelt i studiekredse.
- Skolens *fysiske rammer* er en del af det fælles kulturelle rum. Derfor skal der hægges om bygningerne, og en ghettificering skal undgås, blandt andet ved en høj rengøringsstandard.
- Skolens *fester* og sociale arrangementer skal have en karakter, der sikrer mulighed for, at alle (uanset kulturel baggrund) har mulighed for at deltage.

Grundlaget for det pædagogiske arbejde

Drøftelserne om nye udgangspunkter og målsætninger for skolens arbejde gav en erkendelse af, at ånden, atmosfæren, engagementet og anerkendelsen af en elev som person er afgørende for, hvordan værdierne bundfældes og påvirker den personlige udvikling. Det er den enkelte elev, der skal skabe sig "selv", beslutte sig til, hvem man vil være, definere sin livsstil og afgøre, hvilke fællesskaber man vil være med-

lem af. Således må udgangspunktet for det pædagogiske arbejde være, at elever og lærere skal have en oplevelse af, at de hver især kan være her som sig selv, kan se sig selv i en historisk og sociokulturel sammenhæng og kan forstå, hvad der foregår.

Der skal således skabes respekt for og et rum til forskellige værdier, så alle kan skabe deres *egen identitet*, og samtidig skal det være klart, at den enkelte har et ansvar. I dette forløb er det vigtigt, at lærerne afspejler skolens værdier og eksplicit forholder sig til den kulturelle og etniske mangfoldighed i elevsammensætningen ved at lade dette få indflydelse på undervisningens indhold.

Arbejdsgruppe mv.

Udarbejdelsen af publikationen har modtaget værdifuld sparring fra en nedsat arbejdsgruppe, bestående af skoleledere fra grundskoler, erhvervsskoler, gymnasier og hf-kurser, Dansk Center for Undervisningsmiljø og Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration. Ligeledes har Videnscenter for tosprogethed og interkulturalitet (UC2) varetaget et stort research- og forfatterarbejde.

Arbejdsgruppen bestod af følgende medlemmer:

Palle Kristensen, skoleleder, Søholtskolen

Henning Grønberg, skoleleder, Bakkeskolen

Ayoub Chahin, skoleleder, Al Salahiyah Skolen

Ole Thorup, tidl. rektor, Avedøre Gymnasium

Frede Kruse, afdelingsleder, Odense Tekniske Skole

Eva Hoffmann-Bang, direktør, CBH WEST – Uddannelsescenter København Vest

Ole Juhl, centerleder, Dansk Center for Undervisningsmiljø

Anne Berglund, konsulent, Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration

Litteraturliste og materialer til inspiration

Materialer udgivet af Folketinget og ministerier

Folketinget: www.ft.dk

Undervisnings- og informationsmateriale om Folketinget og demokratiet findes på webstedet under “Om Folketinget” og “Informationsmateriale i pdf-format”.

Folketingets Mediatek, www.ft.dk/mediatek/, indeholder 12 korte film om folkestyret og Folketingets arbejde. Hver film varer to til tre minutter og introducerer et emne inden for vores demokrati, for eksempel regeringen, folketingsvalg og partierne.

Partiernes Politik, www.partiernespolitik.ft.dk, er Folketingets elektroniske håndbog om dansk politik. Den giver svar på, hvad partierne mener om 139 emner, lige fra afgifter og aktivering til ældres forhold og økonomisk demokrati.

Demokrati på dansk er en publikation om det danske demokrati, www.folketinget.dk/pdf/demokrati.pdf

Politiker for en dag og *Ungtinget*. *Ungtinget*, www.ungtinget.dk, er Folketingets portal for børn og unge, der rummer mange oplysninger om demokrati. Herunder *Politiker for en dag*, www.ungtinget.dk/pd/index.html, et tilbud til skoler om, at 8. og 9. klasser kan besøge Folketingets interaktive besøgscenter. Her behandler eleverne lovfor-

slag, holder taler og deltager i afstemninger i et 300 kvadratmeter stort lokale, der ligner det rigtige Folketing. Derudover er der *Ungdomsparlamentet*, som arrangeres hvert andet år som en Ungdomsparlamentsdag, hvor 8. og 9. klasse-elever i Danmark, Grønland og på Færøerne får mulighed for at diskutere egne lovforslag i udvalg og folketingsal. I 2005 bestod Ungdomsparlamentet af 176 elever fra 59 klasser i Danmark og Grønland, der mødtes den 11. april 2005 på Christiansborg. Næste arrangement finder sted den 5. februar 2007. Skoler vil få yderligere oplysninger tilsendt.

Materiale om folkestyret (blandt andet Grundloven) kan også bestilles hos Folketingets Oplysning, og materiale om EU bestilles hos Folketingets EU-oplysning, www.eu-oplysningen.dk. Alle adresser på websteder, oplysninger, besøgstjeneste etc. står også i “Folketinget i undervisningen”, der kan bestilles eller downloades fra www.ft.dk under “Om Folketinget”.

Integrationsministeriet: www.inm.dk

Integrationsministeriet har puljer (inklusive ansøgningsskemaer) på www.inm.dk, der kan søges til mange forskellige formål i relation til en forbedret integrationsindsats. Nogle puljer vil således også være velegnede til igangsættelse eller videreførelse af initiativer inden for områder som styrket demokrati- og medborgerskabsundervisning, aktivt medborgerskab, respekten for mangfoldighed i samfundet, ligestilling, holdningsbearbejdelse, aktiv deltagelse i samfundet

mv. og kan blandt andet søges af skoler og uddannelsesinstitutioner. Frister for ansøgningerne fremgår af opslagene.

Undervisningsministeriet: www.uvm.dk

Undervisningsministeriet udgiver blandt andet forskellige temahæfter samt tidsskriftet *Uddannelse*, som findes på ministeriets websted. I relation til undervisning i demokrati kan henvises til nedenstående:

Demokrati i undervisning og skole. Eksempler fra erhvervsskolerne. Undervisningsministeriet, 2001.

Demokrati. Tidsskriftet *Uddannelse* nr. 8, 2002.

Forskellighed som ressource. Undervisning i det flerkulturelle læringsrum – gymnasiale uddannelser og AVU. Undervisningsministeriet, 2004.

Sorø-møde 2005 – Globaliseringens udfordringer og den danske fortælling. Tidsskriftet *Uddannelse* nr. 7, 2005.

Tosprogede elever på htx. Muligheder og barrierer. Undervisningsministeriet, 2000.

Uddannelse, læring og demokratisering. Undervisningsministeriet, 2001.

Unge og demokrati. Tidsskriftet *Uddannelse* nr. 9, 2004.

Vejledning om disciplin, god adfærd og trivsel i folkeskolen. Undervisningsministeriet, 2006.

Tre rapporter under “Mønsterbryderprojektet”, udarbejdet af Peter Seeberg, SDU, Ulla Højmark, DPU, og Steen Elsborg, DPU. Findes på ministeriets websted under gymnasiale uddannelser og hedder:

At skabe succes – anbefalinger vedrørende mønsterbrud i ungdomsuddannelserne, 2005.

Muligheder for mønsterbrud i ungdomsuddannelserne, 2005.

Udvikling og forskning i samspil, 2006.

Eksempler på materiale udgivet af organisationer og institutioner

Diverse undervisningsmaterialer om demokrati kan rekvireres hos forlag mv. Se blandt andet et katalog over danske læringsressourcer på: www.materialeplatform.emu.dk

Børnerådet: www.brd.dk

Børnerådet er et statsligt råd, der skal sikre børns rettigheder. På webstedet ligger blandt andet materiale om mobning i skolen, og der linkes til FN's Børnekonvention. Børnerådet udgiver en række publikationer, som kan bestilles via webstedet.

Citizenship

Interessegruppe for citizenship. Her kan e-tidsskriftet *International Journal of citizenship and teacher education* hentes: www.citized.info

Dansk Center for Undervisningsmiljø:

www.dcum.dk

Dansk Center for Undervisningsmiljø (DCUM) er et uafhængigt, offentligt videnscenter, der arbejder på at sikre, at undervisningsmiljølovens krav bliver opfyldt. DCUM indsamler, systematiserer og formidler viden om undervisningsmiljø og rådgiver alle, der har spørgsmål om emnet. DCUM har igangsat en oplysningskampagne, som skal udbrede kendskabet til – og brugen af – “konstruktiv konflikthåndtering” i grundskolen, www.brugkonflikten.dk. Ét sæt af materialet fra kampagnen *Brug Konflikten* kan rekvireres gratis af grundskoler:

Konflikthåndtering og mægling i grundskolen. Et vejlednings- og inspirationsmateriale om konstruktiv konflikthåndtering og mægling i grundskolen.

Konflikthåndtering i skolen. En artikelsamling med gode eksempler på konstruktiv konflikthåndtering og mægling i grundskolen.

Elevmæglerne. Dokumentarfilm om, hvordan elevmægling kan indføres, de pædagogiske overvejelser og dilemmaer, samt hvordan eleverne bliver udvalgt, undervist og senere fungerer som elevmæglerne.

Mobning og konflikt 2006. Undersøgelse, der sætter fokus på konflikter og mobning i skolen.

“Demokratiprojektet”

På fagbladet *Folkeskolens* websted, www.folkeskolen.dk, er der under overskriften *Demokratiprojektet* lagt artikler i tilknytning til et forsknings- og udviklingsprojekt

om demokrati i folkeskolen, som er udført af en række medarbejdere ved CVU Fyn, www.cvufyn.dk. Læs også: Hans Dorf (red.): *Gennem demokrati til demokrati? Folkeskolen og folkestyret*. Unge Pædagoger, 2005. Heri behandles lærernes opfattelse af demokrati og skolens opgave om opdragelse til demokrati, betydningen af elevernes hjemlige baggrund for deres oplevelse af deres demokratiske muligheder, og elevrådspraksis beskrives i en række artikler.

Europarådet: www.coe.int

Under Europarådet gennemføres der for tiden et projekt om *Education for democratic citizenship*. I den forbindelse er der udarbejdet et omfattende materiale om medlemslandenes forhold inden for *demokrati i undervisningen* med ideer til undervisningsmateriale mv., blandt andet publikationerne *The School: A democratic learning community* og *Tool on teacher training for education for democratic citizenship and human rights education*.

Læs mere:

www.coe.int/T/E/Cultural_Cooperation/education/E.D.C.I.2005 var det European Year of Citizenship through Education. Information herom på:

www.coe.int/T/E/Com/Files/Themes/ECD

“Mit demokrati”

Elever i folkeskolens ældste klasser kan via webstedet www.mitdemokrati.dk arbejde med nærdemokrati og lokalsamfund. Webstedet er bygget op over en række aktuelle historier fortalt i ord og billeder. Historierne danner udgangspunkt for en opdagelsesrejse i nærdemokratiet. Gennem arbejdet med de aktuelle problemstillinger i historierne lærer eleverne om de mekanis-

mer, der danner grundlag for det danske demokrati. De lærer også, hvordan de selv bliver aktive medspillere. Projektet fortæller, hvordan eleverne på en skole konkret har arbejdet med at bruge webstedet. En klasselærer videregiver sit syn på webstedet. Læs mere: www.mitdemokrati.dk

Skole & Samfund: www.skole-samfund.dk

På forældreorganisationen *Skole & Samfunds* websted kan man bestille pjecer om *Elevdemokrati i Folkeskolen* samt hente rapporter om forældresamarbejde, eksempelvis:

Littrup, Johanne og Pedersen, Mette Louise: *Tosprogede Bestyrelsesmedlemmer. En undersøgelse af antallet og fordelingen af tosprogede skolebestyrelsesmedlemmer i folkeskolerne*. Skole & Samfund, marts 2003.

Antropologerne I/S: *“For man kender ikke reglerne for spillet”*. En interviewundersøgelse af samarbejdet mellem flygtninge- og indvandrersforældre og skolen. Skole & Samfund, 2003.

Sort og hvidt. Om tosprogede elever på Avedøre Gymnasium og HF.

Ole Thorup m.fl. (red.). Et hæfte om, hvordan gymnasiet har håndteret at få en stigende andel tosprogede elever. Herunder skolens sociale liv og integration samt fagligt pædagogiske udfordringer i de enkelte fag. Avedøre Gymnasium og HF, 2000.

Statens Pædagogiske Forsøgscenter:

www.inet-spf.dk

Statens Pædagogiske Forsøgscenter (SPF) er et udviklingscenter for undervisning af folkeskolens ældste klassetrin. På webstedet kan der hentes information

om både undervisningsmaterialer og medborgerskabsrettede kurser for både lærere og elever. SPF har udgivet en del materiale om interkulturel undervisning. SPF udgiver tidsskriftet CRIT, som informerer om forsøgscentrets arbejde. I nr. 1, 2005-06, er der blandt andet en artikel om et undervisningsforløb om ytringsfrihed med udgangspunkt i mordet på Theo van Gogh.

“Take part”

Take Part er et demokratispil for 8. til 10. skoleår, der sætter fokus på demokrati, forhandling og kommunikation. I spillet er deltagerne aktive beslutningstagere i et fiktivt univers, der består af fire øråd på fire øer, et regionsråd og et statsråd i et tredjeverdensland. Spillet kan spilles offline i en ren papirudgave eller online på webstedet, www.takepart.dk. Spillet er udviklet og produceret i et samarbejde mellem Folkekirkens Nødhjælp og Statens Pædagogiske Forsøgscenter.

Take Part Too er en webbaseret kommunikationsplatform, hvor danske unge kommunikerer med unge i England og Rumænien. Den ligger på www.takeparttoo.org. De tre klasser udgør et ungdomsråd, som tager udgangspunkt i et fiktivt dilemma fra Europa-parlamentet vedrørende et af tre dilemmaer: immigranter, flygtninge og etniske minoriteter; sikkerhed eller frihed i skyggen af terror; forbrug og globalisering. Målet er, at eleverne i ungdomsrådet på tværs af landene skal forsøge at finde løsningsforslag i forhold til det præsenterede dilemma inden for rammerne af den europæiske menneskerettighedskonvention.

Eksempler på anden relevant litteratur

Magtudredningen

I marts 1997 besluttede Folketinget at iværksætte *En analyse af demokrati og magt i Danmark*, eller *Magtudredningen*, som den oftest kaldes. Magtudredningen består af en omfattende skriftserie, der dækker alle mulige aspekter af demokrati og magt i Danmark. Kun en enkelt udgivelse omhandler undervisning og demokrati. Det er *Den vordende demokrat*, som omhandler folkeskolen som et demokratisk lærested. Analysen foretages med udgangspunkt i en modsætning mellem et individorienteret og et fællesskabsorienteret perspektiv. I *Medborgerskabets mange stemmer* er der en artikel om en arabisk friskole ud fra et medborgerskabsperspektiv. De øvrige publikationer, som nævnes her, omhandler demokratiet i Danmark.

Amná, Erik et al: *Meaningful Participation? Political Efficacy of Adolescents in 24 Countries. Young Citizens Program*. Center for Public Sector Research, Göteborg University, Sweden. Rapporten kan downloades fra www.cefos.gu.se

Andersen, Jørgen Goul m.fl. (red.): *Den demokratiske udfordring*. Magtudredningen. Hans Reitzels Forlag, 1999.

Andersen, Jørgen Goul: *Et ganske levende demokrati*. Magtudredningen. Aarhus Universitetsforlag, 2004.

Jacobsen, B., Jensen, F.T., Madsen, M.B., Sylvestersen, M. og Vincent, C.: *Den vordende demokrat*. En undersøgelse af skoleklassen som demokratisk lærested. Magtudredningen og Aarhus Universitetsforlag, 2004.

Schwartz, Jonathan: *Medborgerskabets mange stemmer*. Magtudredningen, 2002.

Togeby, Lise m.fl.: *Magt og demokrati i Danmark. Hovedresultater fra Magtudredningen*. Magtudredningen. Aarhus Universitetsforlag, 2003.

Demokrati og medborgerskab

Gregersen, Frans og Køppe, Simo: *Idehistorie. Ideer og strømninger i det 20 århundrede*. Bind 1. Amanda, 1994.

Jacobsen, B., Christiansen, I., Jespersen, C.S.: *Mød eleven. Læreren vej til demokratisk samarbejde*. Hans Reitzels Forlag, 2003.

Koch, Hal: *Hvad er demokrati?* Gyldendal, 1945/1991.

Korsgaard, Ove (red.): *Medborgerskab, identitet og demokratisk dannelse*. Danmarks Pædagogiske Universitet udbyder en masteruddannelse i *Citizenship education*. I tilknytning hertil udgav forskningsenheden *Etisk og demokratisk dannelse* ved Danmarks Pædagogiske Universitet i 2004 en bog om medborgerskab og vilkår for fællesskab, hvor bidragene er samlet i fire tematiske kapitler: Stat, marked og det civile samfund; Demokrati og identitet; Medborger-

skab og institutioner; Medborgerskab og verdensborgerskab. Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag, 2004.

Krogerup Højskole: *Demokrati – jubilæumsskrift 1996*. Krogerup Højskole, 1996.

Pedersen, Ove Kaj m.fl.: *Demokratiets lette tilstand*. Spektrum, 1994.

Ross, Alf: *Hvorfor demokrati?* Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1946/1967.

Undervisningsministeriets temahæfteserie

I denne serie udsender Undervisningsministeriet publikationer om generelle eller mere specifikke aktuelle emner. Formålet er at skabe debat og inspirere til udvikling i uddannelserne.

2005:

Nr. 1 – 2005: Frafald i erhvervsuddannelserne – årsager og forklaringer (internetpublikation) (Erhvervsfaglige uddannelser)

2006:

Nr. 1 – 2006: Åbne læringsmiljøer i erhvervsuddannelser – læringsforløb og sammenhænge (UVM 7-369)
(Erhvervsfaglige uddannelser)

Nr. 2 – 2006: Praktikuddannelse med elevens læring i fokus – kompetenceudvikling i SOSU-uddannelserne (UVM 7-370)
(Erhvervsfaglige uddannelser)

Nr. 3 – 2006: Entreprenørskab i de videregående uddannelser. Innovation og iværksætteri inden for KVVU og MVU
(UVM 8-049) (Videregående uddannelser)

Nr. 4 – 2006: Naturfagene i bevægelse. Når folkeskolelærere udvikler undervisning (internetpublikation) (Grundskolen)

Nr. 5 – 2006: Vejledning om disciplin, god adfærd og trivsel i folkeskolen – et inspirationshæfte (UVM 5-470)
(Grundskolen)

Nr. 6 – 2006: Tosprogede børns overgang fra dagtilbud til skole – fokus på den sproglige udvikling (internetpublikation)
(Grundskolen)

Nr. 7 – 2006: Undervisning i demokrati – inspiration til grundskoler og ungdomsuddannelser (UVM 5-471)
(Grundskolen og ungdomsuddannelser)

Nr. 8 – 2006: Evalueringskultur på erhvervsskolerne. Hvad, hvorfor og hvordan? (UVM 7-373)
(Erhvervsfaglige uddannelser)

Trykte publikationer – som i oversigten er forsynet med et UVM-bestillingsnummer – kan mod betaling af et ekspeditionsgebyr rekvireres hos Nordisk Bog Center eller hos boghandlere.

Internetpublikationer kan frit downloades fra www.uvm.dk – til eget brug.

Grundskoler og ungdomsuddannelser spiller en vigtig rolle for, at opvoksede generationer bevidstgøres om demokrati og demokratiske værdier.

Med denne publikation ønsker Undervisningsministeriet at give lærere og ledere i grundskoler og ungdomsuddannelser inspiration til arbejdet med demokrati.

En række interview med eksperter, skolefolk og undervisningsministeren sætter fokus på temaer som medborgerskab, skolen som lokalt demokrati og et godt undervisningsmiljø. Derudover indeholder publikationen et eksempel-katalog med eksempler fra frie grundskoler, folkeskoler samt gymnasiale og erhvervsrettede ungdomsuddannelser. Eksemplerne er fra skoler, der på forskellig vis gør en indsats for at bevidstgøre eleverne om demokrati og demokratiske værdier, ud over hvad der forventes i den almene undervisning, for eksempel i faget samfundsfag.

Materialet kan anvendes i en målrettet indsats på skoler med mange tosprogede elever. Eksempelkataloget indeholder en række eksempler om den inkluderende skole fra skoler med mange tosprogede elever. Kataloget indeholder tillige et indlæg på hvert skoleområde om demokrati set i et integrationsperspektiv.

